

MMA MINKI

összművészeti magazin

2021. ősz/tél

„A MŰVÉSZET FELADATA, HOGY AZ EMBERI LÉTEZÉS
MÖGÖTTI ÖRÖK KÉRDÉSEKET FELTEGYE”

INTERJÚ KUCSERA TAMÁS GERGELLYEL

HOGYAN ÉPÍTSÜK KI A SAJÁT MÁRKÁNKAT?

MŰVÉSZET ÉS MÓDSZERTAN A BUDAKESZI ÚTON
– 5 ÉVE A HILD-VILLÁBAN

AZ ÉNTEREMTŐ NARRATÍVÁK
MEDIATIZÁCIÓJA A DIGITÁLIS KULTÚRÁBAN

művészet | kultúra | tudomány

Formabontó törekvések

Megújult időszaki kiadványunk immár harmadik számát tartja a kezében, amelyben őszi féléves programjaink részletes bemutatása mellett ezúttal is megannyi izgalmas tartalommal jelentkezünk a művészet, a kultúra és a tudomány kapcsolódási pontjait keresve. Magazinunk összeállításánál során igyekeztünk olyan érdekességeket elhozni, amelyek valamennyi művészeti ágat lefedik, kialakítva ezzel egy aktualitásokkal teli összművészeti gyűjteményt az olvasó számára.

A már meglévő rovatainkat bővítve mostantól a művészetelméleti eredmények közvetítése mellett a művészeti menedzsmentben elismert szakemberek gyakorlati tanácsaival is várjuk a fiatal – illetve akár a szakmában jártasabb – művészeket, elősegítve ezzel szakmai eligazodásukat, amely karrierjük beindításához és egy sikeres pályához vezethet.

Az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet (MMKI) 2021-es éve a megújulás jegyében telik. Napról napra változó világunkban sem szabad megfeledkeznünk a kultúrafogyasztás fontosságáról, amelyre talán még nagyobb szükségünk van, mint azelőtt. Minél inkább szeretnénk a szakmai közbeszéd tárgyává tenni a művészetelméleti eredményeket, éppen ezért figyelembe véve a közönség igényeit és lehetőségeit, olyan új tartalmakkal jelentkezünk, amelyek a személyes jelenlét hiányában sem hagyják művészet nélkül az olvasót.

Örömmel ajánlom figyelmébe megújult, letisztult honlapunkat (mma-mmki.hu), amelyen kutatóinkról és tudományos munkásságukról is olvashatnak. Nem titkolt célunk volt, hogy ne csak olvasható, hanem hallgatható formában is elérhetővé tegyük a művészetek elméleti oldalát, így idén nyáron elindult podcast csatornánk, amelyen munkatársaink vendégeikkel az aktualitások mentén tárgyalják ki a különféle művészeti ágak egyes kérdésköreit.

Kutatóintézetünk őszi programjait az egyes kutatási témák mentén, de a mindennapok helyzetére is reagálva állítottuk össze. A kiadvány lapjain számos tudományos konferenciáról, beszélgetéssorozatról és egyéb programról tájékozódhat, amelyekre az adott rendezvénynél szereplő megjelölés szerint várjuk Önt személyesen, vagy online közvetítésen keresztül. Külön kiemelném szeptember 17-én reggeltől szeptember

18-án reggelig tartó 24 órás interjúmaraton-kísérletünket, amelyen Wesselényi-Garay Andor kollégánk huszonegy vendéggel egyetlen nap erejéig megmerevedő „pillanatfelvételt” készít arról, miképp gondolkoznak kutatók, bölcsészek, építészettörténészek és eszmetörténészek az építészetről, mint kulturális evidenciáról, mint a hétköznapijainkat berendező díszletről.

Tartson velünk idén ősszel is személyesen és az online térben egyaránt!

*Kocsis Miklós
igazgató*

Tartalom

PROGRAMAJÁNLÓ	
MMA MMKI programnaptár	6
AKTUÁLIS	
Első építészeti interjúmaraton	8
„Mintha egy színpadi festmény elevenedne meg...”	10
AZ MMA MMKI KUTATÓI A MAGYAR CSUPAJÁTÉK CÍMŰ ZENÉS-TÁNCOS PRODUKCIÓT VIZSGÁLTÁK	
Üzenet	14
FEKETE GYÖRGYRE EMLÉKEZÜNK	
Formabontó kisfilmekkel segíti a művészeti oktatást az MMA MMKI	16
Digitális perspektívák	26
A HAZAI ÚJMÉDIA-MŰVÉSZET KEZDETEI	
„Virágok közé rejtett ágyúk”	29
ZENETUDOMÁNYI KUTATÓK MŰHELYTALÁLKOZÓ KERETÉBEN VIZSGÁLTÁK A 100 ÉVE SZÜLETETT CZIFFRA GYÖRGY ZONGORAMŰVÉSZ MUNKÁSSÁGÁT	
INTERJÚ	
„A művészet feladata, hogy az emberi létezés mögötti örök kérdéseket feltegye”	31
INTERJÚ KUCSERA TAMÁS GERGELLYEL	
TANULMÁNY	
A törődés eredete: a természet mint gond	40
SMID RÓBERT TANULMÁNYA	
KRITIKA	
„Félelem nélkül tekinteni az ég felé”	48
AZ ÉRTELMENTLEN HALÁL TRAGÉDIÁJA	
NOVELLA	
Nem hosszú történet hidegről és megről	52
BENE ZOLTÁN NOVELLÁJA	
ÖSZTÖNDÍJPROGRAM	
Ösztöndíjas programajánló	54
VERS	
Farkas Wellman Éva versei	58

TANULMÁNY	
<i>Az elsodort falu eszmetörténeti jelentősége és helye Szabó Dezső szellemi életútjában</i>	61
KOVÁCS DÁVID TANULMÁNYA	
KÖNYVESPOLC	
E-könyvek	70
Műhelytanulmányok	72
„A magyar nem csak lóra, hanem filmre termett nép is...”	74
INTERJÚ	
„Megmutatni, hogy a különböző hagyományok nem kizárják, hanem kiegészítik, sőt feltételezik egymást”	77
BESZÉLGETÉS FALUSI MÁRTONNAL	
TANULMÁNY	
Az énteremtő narratívák mediatizációja a digitális kultúrában	83
SZÉCSI GÁBOR TANULMÁNYA	
TÁRLATVEZETÉS	
Művészet és módszertan a Budakeszi úton	91
5 ÉVE A HILD-VILLÁBAN	
A Makovecz Központ és Archívum makettjei	96
MŰHELY	
Hogyan építsük ki a saját márkánkat?	100
KUTATÓI ÉLET	
Sokarcú magyar színhátság	103
Az „ág, amin ülünk”	106
Tudományos hírmondó	101
VÁLOGATÁS AZ MMA MMKI KUTATÓINAK 2021-ES MUNKÁSSÁGÁBÓL	
KÖNYVTÁR	
Dokumentációs Központ és Szakkönyvtár	116

MIMA MIMIKI programnapló

SZEPTEMBER 2.

ESTÉK A HILD-VILLÁBAN

Testoszteronépítészet II.

ONLINE MŰVÉSZETELMÉLETI BESZÉLGETÉSSOROZAT

Wesselényi-Garay Andor vendége: Bordás Péter

SZEPTEMBER 17.

Első építészeti interjúmaraton

Wesselényi-Garay Andorral

SZEPTEMBER 18–19.

Kulturális Örökségvédelmi Napok

NYITOTT HÁZ PROGRAM

SZEPTEMBER 23.

Magyar Csupajáték

A modern magyar összművészeti előadás

KONFERENCIA

SZEPTEMBER 24.

Kutatók Éjszakája

Általános iskolásoknak szóló délelőtti, valamint felnőtteknek és családoknak szóló délutáni programok a Hild-villában

SZEPTEMBER 30.

PRODUCERI ESTÉK

Hagyomány és haladás

ONLINE BESZÉLGETÉSSOROZAT

A MAGYAR FILMSZAKMA LEGNAGYOBB PRODUCEREIVEL

Kollarik Tamás vendégei: Sándor Pál és Taba Miklós

OKTÓBER 1.

Érintők és érintkezések

FEKETE GYÖRGY-EMLEKKONFERENCIA

OKTÓBER 6.

A művészeti könyvtárak szerepe a digitális korban, avagy művészet, innováció, könyvtár

KONFERENCIA

OKTÓBER 7.

ESTÉK A HILD-VILLÁBAN

Testoszteronépítészet II.

ONLINE MŰVÉSZETELMÉLETI BESZÉLGETÉSSOROZAT

Wesselényi-Garay Andor vendége: Szabó Levente

OKTÓBER 28.

PRODUCERI ESTÉK

Hagyomány és haladás

ONLINE BESZÉLGETÉSSOROZAT

A MAGYAR FILMSZAKMA LEGNAGYOBB PRODUCEREIVEL

Kollarik Tamás vendégei: Mikulás Ferenc és Fülöp József

NOVEMBER 4.

ESTÉK A HILD-VILLÁBAN

Testoszteronépítészet II.

ONLINE MŰVÉSZETELMÉLETI BESZÉLGETÉSSOROZAT

Wesselényi-Garay Andor vendége: Ferencz Marcel

NOVEMBER 8.

Az egyházzene története I.

In memoriam Dobszay László

KONFERENCIA

NOVEMBER 17.

„Mozgó dó...” IV. – Zene a katedrán

Kodály Zoltán zenepedagógiai műveinek művészi légköre

KONFERENCIA

NOVEMBER 25.

PRODUCERI ESTÉK

Hagyomány és haladás

ONLINE BESZÉLGETÉSSOROZAT

A MAGYAR FILMSZAKMA LEGNAGYOBB PRODUCEREIVEL

Kollarik Tamás vendégei: Hábermann Jenő és Novák Emil

DECEMBER 9.

ESTÉK A HILD-VILLÁBAN

Testoszteronépítészet II.

ONLINE MŰVÉSZETELMÉLETI BESZÉLGETÉSSOROZAT

Wesselényi-Garay Andor vendége: Kovács Attila

Első építészeti interjúmaraton

Wesselényi-Garay Andorral

2006-ban Mozart születésének 250. évfordulója alkalmából rendezték meg Magyarországon az első zenei maratont, amelynek során – előbb három egymást követő estén, majd egyvégtében mutatták be a *Figaro házasságát*, a *Don Giovannit* és a *Così fan tutti*t. Az ötletet a MŰPA és a Fesztiválzenekar is magáévá tette, és 2008-cal kezdve kétfévente jelentkeztek Csajkovszkij, Dvořák, Beethoven, Schubert, Mozart, Bartók, Bach, Stravinsky, Mendelssohn és Schumann, Brahms, a *Bernstein és az amerikai zene*, valamint a Debussy és Ravel című maratonok után 2020-ban ismét Beethoven-maratonnal.

A sport és a művészet, a teljesítmény és a kreativitás összekapcsolása – vagy általánosabban: azok az áldozatok, amelyet felhasználók és tudósok, műélvezők és művészek, érdeklődők és sportolók egyszerre hozhatnak egy-egy teljesítmény érdekében – ritkán zajlottak egy és ugyanazon térben. Az elhi-

vatottságok efféle összekapcsolása, közös térbe helyezése nemcsak Magyarországon hagyta érintetlenül a tudomány és a képzőművészet területét.

Ezt felismerve határoztuk el, hogy **2021. szeptember 17-én** megrendezzük az első építészeti interjúmaratont, amelynek házigazdája

Wesselényi-Garay Andor lesz. A YouTube-on közvetített és rögzített beszélgetéssorozat – amelyet podcastként is megjelentetünk – délelőtt 10 órakor kezdődik és másnap délelőtt 10-kor ér véget.

A beszélgetéssorozat célja, hogy huszonnégy vendéggel egyetlen nap erejéig megmerevedő „pillanatfelvétel” készüljön arról, miképp gondolkoznak kutatók, bölcsészek, építészettörténészek és eszmetörténészek az építészetéről mint kulturális evidenciáról, mint a hétköznapjainkat berendező díszletről. A beszélgetések részben a vendégek életútját és érdeklődési körét firtatják majd, részben a hazai szakmaszociológiai szövegen megjelent új mintázatokkal, hasadásokkal és gyűrődésekkel kívánunk foglalkozni és olyan kérdéseket körbejárni, mint az építészet taníthatósága, az oktatás és az építészeti minőség kapcsolata, az építészet képviselhetősége és elmesélhetősége, az elit nélküli új rétegzettség és a fentiek következtében jelentkező mellék- és vadhajítások. A maratont – hangsúlyozott keretes szerkezetet alkotva – Balázs Mihály indítja és Turi Attila zárja, akik hitelesen jelenítenek meg egy, a műfaj miatt ezúttal „nem ott lévő” dolgot: a vidék(i építészet) lehetőségét és kihívását.

Az érdeklődők személyesen is részesei lehetnek az eseménynek a közönség soraiban. Részletekért keressék fel az MMA MMKI megújult honlapját: mma-mmki.hu

ESTÉK A HILD-VILLÁBAN

TESZTOSZTERON-ÉPÍTÉSZET 2

ONLINE BESZÉLGETÉSSOROZAT
WESSELÉNYI-GARAY ANDORRAL

Szeptembertől folytatódik Wesselényi-Garay Andor építész, az MMA MMKI tudományos főmunkatársának online beszélgetéssorozata a Hild-villában, amelynek témája ezúttal az építészeti siker és boldogulás. A *Testoszteronépítészet II.* című – várhatóan 2022-ben is folytatódó – adások középpontjában olyan építészek állnak, akik megbízásaikon, megépült házaikon, esetleg az oktatásban betöltött szerepükön keresztül alakítják az építészeti közgondolkodásunkat. A beszélgetéssorozat arra keresi a választ, milyen összetevők szükségesek a növekedéshez, milyen szakmai és pszichológiai együttműködők mentén épül fel egy jól működő építésziroda, melyek azok a képességek, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy átfedésbe kerüljön egymással építész és megbízó elképzelése, ízlése, továbbá miképp lehet egyensúlyt tartani a közéleti és irodai feladatok között.

A SOROZAT VENDÉGEI:

2021. szept. 2., 18.00

Bordás Péter

2021. okt. 7., 18.00

Szabó Levente

2021. nov. 4., 18.00

Ferencz Marcel

2021. dec. 9., 18.00

F. Kovács Attila

„Mintha egy színpadi festmény elevenedne meg...”

AZ MMA MMKI KUTATÓI A *MAGYAR CSUPAJÁTÉK* CÍMŰ ZENÉS-TÁNCOS PRODUKCIÓT VIZSGÁLTÁK

SZÖVEG: BOGNÁR-BORBÉLY RÉKA

Melyik volt a magyar művészeti élet első ösztönművészeti színdarabja, amely az 1938-as Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus programsorozatának része volt? Hogyan vitték színpadra a néptáncot a harmincas években? Mi az a Gyöngyösbokréta-mozgalom? És nem utolsósorban, mit jelent a „Csupajáték” elnevezés? Bólya Anna Mária zeneelmélet- és tánc történettanár, és Windhager Ákos művelődéstörténész, az MMA MMKI tudományos munkatársai a kezükbe vette az évtizedek során feledésbe merült Magyar Csupajáték című ösztönművészeti alkotás rejtelseinek felkutatását. Az MMA MMKI újonnan megjelent kötetében lerántják a leplet az első olyan magyar produkció részleteiről, amely a néptáncot művészi szinten állította színpadra.

Az MMA MMKI által megvalósított kutatás aktualitását nem más szolgálta, mint a 2021-ben Budapesten megrendezésre kerülő, az Eucharisztia megismerésének és tiszteletének elmélyítésére létrehozott világméretű ünnepségsorozat, tudniillik az 1938-as Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus budapesti programjának annak idején a *Magyar Csupajáték* is része volt. A projekt másik aktualitása a produkció létrejöttében jelentős szerepet játszó Paulini Béla halálának 75. évfordulója, valamint a Magyar Állami Népi Együttes 70. születésnapja kapcsán a magyar néptánc színpadi feldolgozásának sokszínű és igen-

csak időszerű kérdésének vizsgálata. Ez a téma a magyar néptánc gyűjtésétől és színpadra rendezésétől kezdve mindig is komoly esztétikai kérdések elé állította az alkotót. A kötet részleteit tekintve sok új eredményt tár elénk, ezáltal régi hiányt pótol a produkció többrétű bemutatásával.

Eddig soha nem látott fotók, illusztrációk kísérete mellett mélyreható információkra tehetünk szert nem csupán magáról a darabról, de annak betétdalairól, a benne játszó színészekről és nem utolsósorban a keletkezés körülményeiről. A tanulmányok egy olyan korszakba kalauzolnak el minket, amely a magyar színház- és zenetörténetkutatás terén mindeddig meglehetősen háttérbe szorulva létezett, pedig történeti jelentőségét tekintve kiemelten fontos szerepet játszik kultúránk alakulásában. A *Magyar Csupajáték* egy nagyszabású műfaji kísérlet volt, és ez a maga korában meg is tette a hatását: a közönség reakcióit hatásosan érzékeltetik a korabeli sajtómegjelenések, amelyeket a kötet szintén egy csokorba gyűjtött.

Kővágó Zsuzsa, Kavecsánszki Máté, Bólya Anna Mária, Windhager Ákos, Kovács Őrs Levente, Vass Johanna és Kovács Péter együttműködő munkájának

összegzéseként a kötet az egykori *Magyar Csupajáték* megidézésére tesz kísérletet. Az 1938. évi és az 1939. évi produkció dokumentumainak feldolgozása évtizedekkel ezelőtt elkezdődött, de mindmáig feldolgozatlan az összeállítás ösztönművészeti szempontok szerinti elemző értékelése. Kővágó Zsuzsa eddigi Milloss-kutatása során már készített interjúkat (például Csányi László, Szabó Iván, Téri Tibor) és végzett hagyatékfeldolgozást (Bordy Bella), ezekből a munkákból fennmaradt publikálatlan anyagok és a PIM OSZMI Táncarchívumban való kutatás külön fejezet témáját alkotja, Lengyel Zsanett Bordy Belláról szóló tanulmányával kiegészülve. A történeti szemléletű kutatás fő koncepciójával Kővágó Zsuzsa állt elő, akinek segítségére volt az archívumi kutatásban két fiatal kutató és egy tudományos asszisztens, Prohászka Ágnes, Cseh Hajnalka és Ledniczky Bea.

A *Magyar Csupajáték* több szempontból is érdekes művészi együttműködésben létrejött produkció, amely Paulini Béla újságíró ötlete alapján Milloss Aurél koreográfussal együtt készült el. Paulini Béla indította el az első jelentős néptáncgyűjtési mozgalmat, amely a Gyöngyösbokréta nevet kapta. Valamilyen szinten már ezt is egy színpadra készült alkotásnak tekinthetjük, hiszen a falusi anyag előbb-utóbb átalakult színpadi megmutatkozássá. Ezeknek a gyűjtéseknek a nyomán merült fel a szóban forgó mű ötlete.

Az ösztönművészeti produkció az akkori kortárs zenei és képzőművészeti élet legjelentősebb személyiségeit gyűjtötte össze (például Kodály, Lajtha, Farkas, Pekáry, Szőnyi), emellett a folklóranyag színpadra alkotását illetően mintaként szolgált a későbbi koreográfusok számára. Az akkori Művész Színházban bemutatott produkció zeneszerzői között volt Ránki György, Pongrácz Zoltán, Veress Sándor és Farkas Ferenc. A jelmez és a díszletek megtervezése a kor legjelesebb festőinek, sőt divattervezőinek a munkája volt: részt vett benne Molnár-C. Pál, Szőnyi István, Büky Béla, Fáy Lóránt, Pekáry István, Mallász Gitta és Tüdős Klára. A koreográfiát a délvidéki származású és a nyugat-európai modern tánc recens alkotóinál nevelkedett Milloss Aurél álmodta meg, a képekből álló produkciót pedig a Hány Jánosról és a Gyöngyösbokréta-mozgalomról ismert Paulini Béla fogta össze, aki maga az ötletgazda volt.

Ennek fényében a produkció jelentőségét úgy kell elképzelnünk, mintha társulattól függetlenül összehívnanánk korunk legnagyobb színházi rendezőit, zeneszerzőit, illetve művészeit, hogy álljanak össze, és egyetlen darabban egyesítsék erőiket. A korábban emlegetett ösztönművészeti révén ugyanakkor rend-

kívül nehéz meghatározni a darab műfaját. „Neveztek már kabarénak, illetve revünek is – nyilatkozta Bólya Anna Mária. – Míg Oroszországban már volt példa hasonló összművészeti produkcióra, Magyarországon mindaddig ez teljes mértékben újdonságnak számított.” A *Magyar Csupajáték* annak idején olyan releváns volt, hogy még a nemzetközi szakma is elismerte, napjainkra azonban méltatlanul elfeledetté vált. A maga nemében páratlan produkciónak nem volt folytatása, mégis hatással bírt a későbbi néptánc-koreográfiákra.

Egy évvel azután, hogy a budapesti Művész Színházban nagy sikert aratott, a *Magyar Csupajáték* 1939-ben Londonban is bemutatásra került *Hungarian Play of Plays* [Magyar dalok és táncok rapszódiaja] címmel, az előadás felvételét pedig a BBC közvetítette. Az eredetileg egy hétre tervezett vendégfellépést hatalmas siker övezte, így húsznaposra bővült a program. A *Magyar Csupajáték* kutatásának homályos területei közé tartozik a konkrét színpadi megjelenés pontos ismeretének hiánya, ugyanis az említett BBC-felvételnek sajnálatos módon nyoma veszett. A kötet kísérletet tesz ennek felkutatására is azáltal,

hogy lehetséges felbukkanásait nemzetközi adatbázisokban térképezi fel. „Nincs könnyű dolgunk így, hogy valójában nem tudjuk, mi volt a mű koreografikus tartalma, hiszen a felvétel egyelőre még nem került elő – árulta el Bólya Anna Mária. – Egyedül a képekből tudunk kiindulni, amikor azt vizsgáljuk a mű kapcsán, hogy mit jelent a néptánc, hogyan tehetjük fel a színpadra – és vajon néptáncnak nevezhetjük-e még ebben az esetben –, illetve hogy miként keveredtek a táncnyelvek egymással.” A *Magyar Csupajáték* 9 képből állt, és mindegyik képhez híres képzőművészek készítettek a díszleteket, mintha egy színpadi festmény elevenedett volna meg a nézők előtt. A képek a népeletről származtak, mégis művészi feldolgozások voltak.

A *Magyar Csupajátékot* középpontba helyező kiadvány érdekessége mindemellett, hogy válogatott, rendezett formában adja közre azt a közel 20 értékes jelmez- és díszlettervet, amely akvarell és grafika formájában mindeddig publikálatlanul állt magángyűjteményekben. A kötet témája köré épülő konferencia a Pesti Vigadóban, az MMA székházában kerül megrendezésre szeptember 23-án.

Az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszushoz kapcsolódóan az MMA MMKI konferenciát szervez a *Magyar Csupajáték* értékeinek elemző feltárására, valamint a népművészet és az összművészet koncepciójának vizsgálatára a *Magyar Csupajáték*-előadás nyomán.

Időpont: 2021. szept. 23., 10.00
Helyszín: Pesti Vigadó, a Magyar Művészeti Akadémia székháza (1052 Budapest, Vigadó tér 2.)

 A konferenciát élőben közvetítjük
YouTube csatornánkon: @mmammki

 Kérjük, részvételi szándékát honlapunkon jelezze:
mma-mmki.hu

Üzenet

Üzenem a földnek, fáknak, szeleknek, vizeknek, felhőknek, hegyeknek és völgyek ölének, hogy köszönöm nekik a természeti világ felfoghatatlan gazdagságú csodáit, inspirációik kitüntetett érintéseit s a bennük lüktető képi-tárgyi látomásokat.

Üzenem a madaraknak: turulnak, fecskének, cinegének, nádi rigónak, köszönöm, hogy repülésük titkait elleshettem, csőrükből szomjamat olthatam és énekeiket bekottázhattam könyveim lapjaira.

Üzenem az égnek: hálás vagyok a küldésért, s hogy érintéseit, bátorításait, gondoskodását legelesettebb pillanataimban is érezhettem. Köszönöm sorsom iránti figyelmét, azt a csodát, hogy reményét tudhattam a végső hazatérés biztonságának.

Üzenem a szívembe oltott enyéimnek, véreimnek, társaimnak, barátaimnak, hogy tudom: sem a küzdelmeknek, sem a feloldásukra rendeltetett sikereknek nem volna esélye, értelme nélkülük. Önmagunknak élve csupán lapos semmittevő silányulnak még a legjobb szándékú igyekezetek is.

Üzenem ellenfeleimnek: bocsássák meg tévedéseimet, és ellenségeimnek, hogy a művek békítő kéznyújtásaiban enyhüljön meg értelmetlenné válható haragjuk, és szelídüljenek meg a sértésekben mindig méltatlanná váló szavak.

Üzenem a destruktívoknak, a siránkozóknak, a mindig másra mutogatóknak, hogy ezirányú igyekezetük mind-mind veszteséglistájukat fogja szaporítani, amikor sorsuk elszámoló biztosa életük egyenlegének elkészítésére majd felhatalmazást kap.

Üzenem az anyagoknak, szerszámoknak, mesterségek tanítóinak, hogy köszönöm kezem képességeinek a kiteljesedését, és a szellem embereinek, hogy a lét nagy kérdései iránti figyelmemet felkeltették, éltették és számon is kérték azokban a létfontosságú órákban, amikor tettekkel kellett bizonyítani a szándékaim tisztességét. Csak így válhattak az álmok kísérletekké, azok tervekké, hogy nyomukban a művek szárnyaikat bont-hassák.

Üzenem a Hazának, hogy jutalom volt fiának lenni, bölcsőjében életre ringani, erős karjában emberré érni, közös hajlékába szegődni nemzet-megtartó szolgálatra, ünnepre, imába foglalt hálaadásra.

Végezetül üzenem mindazoknak, akik mai örömben együtt osztoznak velem, hogy igazi áldás volt egy történelmi időben élnünk, s együtt vállalni megtisztelő szerepet a művészet istenáldotta varázslatában.”

Fekete György, 2018

* FEKETE György: *Hazafelé, Számadás a vándorútról*, Bp., MMA Kiadó, 2019, 5-6.

FOTÓ: Kurucz Árpád, Népszabadság

A Széchenyi István Egyetem Művészeti Kar Design Tanszékének és a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetének közös szervezésében megrendezendő konferencia névadója a tavaly elhunyt Fekete György Kossuth- és Munkácsy Mihály-díjas belsőépítész, iparművész, szakíró és kultúrpolitikus. Gazdag alkotói életműve mellett több évtizeden át szolgálta a hazai kulturális közélet megújulását, a művészetek és művészek szellemi és társadalmi elismerését. Az Antall-kormány helyettes államtitkáráként nevéhez kötődik a Nemzeti Kulturális Alap létrehozása, majd 2011-től a köztestületként elismert Magyar Művészeti Akadémia szervezése, intézményeinek kiépítése, amelynek elnökeként, később tiszteletbeli elnökeként haláláig elkötelezetten munkálkodott.

Életművének a konferencia napján különös hangsúlyt ad egy új művészeti fakultás létrejötte Győrben, a Széchenyi Egyetem Művészeti Karán belül megalakult Design Campus és Tanszék művészeti képzéseinek idej elindulása. Fekete György kitüntetett figyelmet fordított az egyetemi és középiskolai művészeti képzések struktúrájának megújítására, a művészeti karok „országos szövetszervezetének” megteremtésére. Ebben az értelemben – noha nem érthette meg a győri designképzés elindulását – az új tanszék elindulása is életműve részének tekinthető.

Az október 1-ére szervezett emlékkonferencia célja, hogy a pálya- és munkatársak visszaemlékezésein keresztül pontosítson egy olyan alkotói profilt, amely mögött hatalmas és kiterjedt életmű áll. A tanácskozás a fentiekén túl vállalkozni kíván arra is, hogy megjelölje azokat a fontosabb csomópontokat, amelyek az eljövendő kutatások, konferenciák immáron tematikus alapanyagaként szolgálhatnak.

Időpont: 2021 okt. 1., 10.00-17.00
Helyszín: Győr, Zsinagóga

 A konferenciát élőben közvetítjük
YouTube-csatornánkon: @mmamki

 Kérjük, részvételi szándékát honlapunkon jelezze:
mma-mmki.hu

Formabontó kisfilmekkel segíti a művészeti oktatást az MMA MMKI

SZÖVEG: KECSKÉS NOÉMI | FOTÓK: SÁNDOR EMESE

Rendhagyó vállalkozásba kezdett tavasszal az MMA MMKI. A *Te művészeTED* címmel négy, 15–20 perces fiataloknak szóló művészetelméleti filmet készített középiskolás diákok számára. Az alkotások újszerű megközelítésben, humoros formában járják körbe az irodalom, a filozófia, a zenetörténet és az animáció témáit azzal a céllal, hogy tanárok bevonásával népszerűsítsék a művészeti oktatást és bővítsék a diákok meglévő ismereteit. A 4 alkotóval beszélgettünk.

Mechler Anna Eliza, az MMA ösztöndíjasa Edmond Rostand drámájával, a *Cyrano de Bergerac*-kal foglalkozik a kisfilmben. Olyan kérdéseket taglal, amelyek mára sem veszítettek időszerűségükből: Mi kell ahhoz, hogy valakit elfogadjanak? Mi a fontos, a belső vagy a külső? A történetet Roxane szemszögéből fogalmazza újra.

■ Hogyan zajlott a közös munka Benedek Dániel színművésszel? Laikusként azt állítanám, talán éppen

ebben az epizódban érződik leginkább az alkotó és a művész közötti összhang.

- Az a fajta tevékenység, amelyet az egyes részekben látható 4 alkotó folytat, távol áll az átlagembertől, a gyermekektől pedig még inkább. Az MMA MMKI kezdeményezésében rendkívül jól közelíti meg ezeket a komoly témákat. Izgalmasan zajlott már az előkészítés is, mert láthatatlanban nehéz volt felmérni, mi fér bele a negyedórás időkeretbe. A felvétel előtti 2 hét számomra igazán inspiráló időszak volt, a színművész jelenléte pedig minden várakozásomat felülmúlta, mert ott helyben, azonnal reagált a történésekre. Jó ízléssel találta meg azokat a kapcsolódási pontokat, ahol a színészi eszközökkel hozzá lehetett tenni a történethez. Élveztem a közös gondolkozást, közös munkát.
- **Különböző korosztályokat szólít meg műveivel, sőt könyveivel kapcsolatos gyermekfoglalkozásokat is tart. Mi foglalkoztatja ma a fiatalokat?**
- Az egészen kis gyermekekkel könnyű a dolgom, mert szinte mindenre fogékonyak, csak a megfelelő nyelven, hangon kell szólni hozzájuk. Ha a saját témámnak hiteles tolmácsolója vagyok, akkor elfogadnak. Pedagógiai szempontból felső tagozatban már egészen más kihívást jelent megszólítani a nebulókat, hiszen ők azok, akik kezdik kritikusan szemlélni a világot. Gyanakvó kérdéseket tesznek fel: Miért jó foglalkozni a matematikával, irodalommal? Ellenben azt tapasztalom, meg lehet győzni őket. Esetükben olyan témákra kell váltani, ami a mindennapjaik része, mint például a megjelenés, az öltözködés, ezeken keresztül lehet az igazán fontos dolgokról is beszélni. A kíváncsiság burkoltan él bennük. Az általam feldolgozott történet éppen beleillik az érdeklődési körükbe, a bujkáló, magát fel nem vállaló Cyranoval könnyen tudnak azonosulni a kamaszok, hiszen a tökéletes testről szóló reklámok özönlenek a televízióból és az online térből egyaránt.
- **Miben ad iránymutatást ma *Cyrano de Bergerac* története?**
- Mindenki döntéseket hoz akkor, amikor az online térbe kitesz magáról egy fényképet. Eldönti, mit akar mutatni magából. A Cyrano-történet nagyon is reflektál a mai fiatalok problémáira, a főhős nem vállalja fel önmagát, szebbnek akar látszani, mint amilyen. Azt kellene megtanulni, hogy senki sem tökéletes, az illető akármilyen szépen néz ki a profilképén, bizonyosan neki is megvannak a saját hibái, amikkel szembe kell néznie. A kamaszoknak óriási feladatuk, hogy felismerjék saját erősségeiket és elfogadják a hibáikat, miközben mindenkinek meg kell találnia önmagában, hogy miért, mely tulajdonságai alapján szerethető.

- **Női szemszögéből meséli el a történetet. Edmond Rostand drámájában Roxane gondolatai mennyire hangsúlyosak? Mennyi fiktív elemet épített a negyedórás oktatóvideóba?**
- Az eredeti műben a hölgyet a szerző „lógva hagyta a levegőben”, mondván, megfelel neki a szép férfi a szép szavakkal. Én úgy vélem, egy női lélek ennél sokkal összetettebb. Elgondolkoztam azon, vajon már a történet elején észreveszi, hogy Cyrano de Bergerac gondolatait közvetíti Christian de Neuvillette? Hogyan keresi az embert a szavak mögött? Mit hajlandó meglátni, mit nem? Szerintem nem egy egyszerű naiva, aki mindent elhisz, hanem már az elején gyanakszik, később felismeri a turpisságot és erre az egyes helyzetekben különböző módon válaszol. Az én Roxane-om egy szofisztikált, gondolkodó nő. Visszatekintéseiben kritizálja önmagát és utólag értékelve képes felismerni hibáit.
- **Dolgozik az operalibrettón. Mikorra készül el a Roxane-opera?**
- Korábban Tóth Péter zeneszerző, az MMA tagozatvezetője keresett meg ezzel az ötlettel. Az első felvonás szövege már teljesen kész, a másodikból még csak a nyers szöveg készült el, de terveim szerint fél éven belül befejezem a librettót, hogy a zeneszerző is megírhasa a teljes nagyzenekari művet. Az énekes szólisták száma 4–5 fő lesz, a kórus pedig nagy szerepet kap. A főszerepben két Roxane látható: egy fiatal és egy idős, visszaemlékező.

Boros János tudományos főmunkatárs a filozófiai gondolkodás alapjaira világít rá. A vele készült epizódban a fiatalok számára kiderül, hogy mire tanít bennünket Szókratész, mire jó a filozófia és milyen az értelmes élet.

- A népszerűbb, az emberek számára jobban befogadható művészeti ágak – mint a zene és az irodalom – mellett hogyan szólal meg a filozófia a diákok nyelvén?
- Köszönöm a kérdést, izgalmas volt a feladat. 30 éve tanítok az egyetemen filozófiát, ott a legfiatalabbak 18 évesek, vagyis éppen elhagyták a gimnáziumot, ebből következően gyakorlatom van az érintett korosztály megszólításában. A kutatásaimról sem csak tudományos cikkeimben számolok be, hanem olyanokban is, amelyekkel szélesebb közönséget, és az érdeklődő fiatalokat is elérem. A videófelvételekkel nem készültem előre, hagytam, hogy a felvetődő kérdések, problémák szabadon vigyék gondolataimat. Igyekeztem spontán lenni és arra gondoltam, hogy egy 16–17 éves fiatal életében melyek lehetnek a legfontosabb felvetődő kérdések és arra próbáltam rávilágítani, hogy a filozófia éppen ezekkel foglalkozik.

A világot akkor értjük meg, ha okokat keresünk. A filozófia megpróbál eljutni a legvégső összefüggésekig, okokig és indokokig, addig, ameddig még képesek vagyunk gondolkodni.

Az MMKI kezdeményezését rendkívül jónak tartom, Benedek Dániel színművész folyamatosan figyelte az előadást, együtt élt vele, és igyekezett poént fűzni rá. Sikerült a filozófiát nagyszerűen a színpadra vinnie. Bízom benne, hogy ezek a kisfilmek eljutnak az egyetemekre és párbeszédet generálnak a diákok körében. Meg kell érteniük, hogy a filozófia a lehető legközvetlenebb módon szól az életükről, szól hozzájuk, hogy milyen életet élhetnek és milyen emberek válhatnak belőlük. Ezek ugyanis tőlünk függenek, és ha sok okos ember, az elmúlt 2500 év nagy gondolkodói segítenek bennünket, jó esélyünk van, hogy szebb és értelmesebb életet élünk, mint felismeréseik és a kialakított saját tagolt gondolkodás nélkül. Ha megnyílnak a saját gondolkodás kialakítása felé, szebb, izgalmasabb lehet az életük és közösségeik élete...

- A fiatalok konkrét válaszokat várnak az idősebbektől a felmerülő kérdéseikre, de ezeket el is fogadják? Igényli-e a XXI. századi generáció, hogy képes legyen az önálló gondolkodás elsajátítására? Tanítható-e számukra a logikus gondolkodás folyamata?

■ Valóban így van, konkrét válaszokat várnak a problémákra. Ezzel azonban vigyázni kell, hiszen, amennyiben én adom meg nekik a konkrét válaszokat, akkor nem teszek mást, csak diktálok. Figyeljünk az alábbi szavakra: diktál... diktatúra... diktátor... Az éhezőknek ne csak halat adjunk, hanem miután jól lakattuk, tanítsuk meg őket halászni is. Ne kész, előre gyártott válaszokat adjunk a fiatalok szájába, hanem tanítsuk meg őket arra, ha kérdésük van, akkor ők maguk válaszolják meg ezeket. Ehhez pedig tudniuk kell önállóan gondolkodni, amely pedig alapfeltétele annak, hogy az ember értelmes életet éljen. Már az ókori görögök (Arisztotelész) felismerték, hogy csak a tudatosan gondolkodó lények képesek jó társadalmat és jó közösséget létrehozni. Összefoglalva, a diákokat meg kell tanítani helyesen kérdezni és felismerni az ok és okozat közötti összefüggéseket.

- *A Te művészeTED 3 epizódja láttán azt gondolja a néző, relevanciája van a humornak. Azonban a „bölcesség szeretete” egy magasabb tudomány, mégis hogyan köthető össze a filozófia a humorral, illetve az iróniával?*

■ A filozófia poétikus tevékenység, így tág értelemben művészetnek tekinthetjük a tudománnyal együtt. Valamennyi igényli az ötletességet, képzelőerőt és kreativitást. Egyes gondolkodók szerint a filozófiában finoman megjelenhet az irónia és a humor is. Jürgen Habermas úgy véli, nagy kijelentéseket tesszünk alacsony vagy csekély státuszigénnyel. Ez azt jelenti, hogy a világot, a nagy egészet, mindent meg akarunk érteni és ismerni, de tudnunk kell, hogy erre már előttünk is sokan törekedtek. Számos felfogás létezik, a miénk is csak egy ezek közül. Valóban nehéz megtalálni a humort a filozófiában. A művészetekben akkor van jelen, amikor azt mutatják be, hogyan működik a világban az igazság vagy az igazságosság. Akkor és ott lehetne humor a bölcsellettudományban, ha már tisztában lennénk az igazsággal és tudjuk, hogy az igazság poénos, de amíg ez nem derül ki, addig valóban nem beszélhetünk arról, hogy a humor segíti az igazságkeresést. Az irónia teljesen más kérdés. Vannak gondolkodók, akik sürgetik a filozófiában való megjelenését, hiszen a nagy elődök már mindenféle igazságot állítottak, de a következő nemzedék ezeket rendre elvetette. E gondolat szerint haladva mi csak ironikusak lehetünk a filozófiatörténet kapcsán, hiszen úgy sem fogunk rálelni az igazságra. Ha ez így lenne, akkor ezen a ponton az irónia áthajlana szkepticizmusba.

- *Mi az, amit az ókori görögök gondolkodásából érdemes átvenni napjainkba?*
- Az ókori görögök 2500 évvel ezelőtt felismerték az önálló gondolkodás képességét és horderejét.

A homo sapiens kb. 200 ezer év óta él a földön és ennek csak utolsó 1%-ban ébredt rá, hogy gondolkodni képes, amivel megismerheti önmagát és a világot, és a kialakított tudás segítségével ezeket változtatni is tudja. A gondolkodásról való gondolkodás az ókori Görögországban született meg. Az első nagy milétoszi gondolkodók: Thalész, Anaximandrosz és Anaximenész voltak. Érdekes megvizsgálni és megtanulni tőlük, hogy a spontán gondolkodás hogyan fedezi fel azt, hogy már tudatosan gondolkodik, hogyan alkotnak szabályokat és ezeket utána hogyan kérdőjelezi meg, vagy miként veszi észre, hogy gondolkodás révén új dolgokat is felismer a világból. A kérdésre a válasz: amit meg kell tanulni az a spontán, eredeti gondolkodás, amely önmagáról is tisztában van azzal, hogy gondolkodik. Az ókori görögöktől kell eljutni a mai gondolkodásig. A kiemelkedő ókori filozófusok: Platón és Arisztotelész a jelenlegi gondolkodásunk két alappillére, nélkülük nem beszélénk mobiltelefonon, nem létezne számítógép. A gondolkodás fejlődése az ő általuk feltárt és kidolgozott mintázatok alapján haladt. Fogalmaik máig hatnak az egyéni és mindennapi életben, a tudományban és a művészetben, mint például szubsztancia, etika, ideák, tudomány, logika.

- *Hogyan lehet elválasztani a filozófiát az ideológiától?*
- A filozófia és maga a filozófus gondolkodik. Körbejár minden lehetséges elképzelést és önállóan dönti el mit fogad el és mit nem. A filozófia a meggondolt gondolat. Az ideológia készen gyártott konzervötleket és leegyszerűsített gondolatokat használ. Az ideológia működését József Attila szavaival fejezhetjük ki: „Ős patkány terjeszt kórt miköztünk, / a meg nem gondolt gondolat, / belezabál, amit kifőztünk, / s emberből emberbe szalad.” Az ideológia a meg nem gondolt gondolat.

Windhager Ákos tudományos munkatárs, művelődéstörténész a méltatlanul elfeledett Mihalovich Ödön életét, fontos műveit ismerteti meg a középiskolásokkal. A magyar romantikus zeneszerző Liszt Ferenc és Bartók Béla között a hiányzó láncszemnek tekinthető és egyben a magyar zenei felsőoktatás megteremtője is.

- A komolyzene nem éppen a legnépszerűbb művészeti ág a fiatalok körében. Amikor megkapta a felkérést *A Te művészeTED – Doktor Fausztusz zenét ír, avagy Mihalovich Ödön titokzatos pályaképe* című epizód elkészítésére, hogyan látott neki a munkának?
- Beszéltem ismerősökkel és elkezdtem feltenni kérdéseket magamnak. Mitől lesz valami jó sztori? Mi az, ahonnan a kultúrát meg lehet mutatni a fiataloknak? Mi az, ami értéként jelenik meg náluk? Ilyen a fikciós Marvel-sorozat, amely a mainstreamkultúra része. Az egyes produkciókban hangsúlyt kap az irónia, a szerelem, erősíti a csapat-összetartozást. Amennyiben ezek jelentik az értékeket a diákok számára, úgy ezeket kell átfordítani az én történetemre a zeneművészeti epizódban, hiszen azok a dallami, harmóniai, tematikai fordulatok, amelyek a XIX. századi magyar romantikus zenét jelentik, önmagukban nem mennek át. A Mihalovich-életműben megkerestem azokat az életrajzi motívumokat és gondolatokat, amelyeket bármilyen szinten összekapcsolhatóak Marvel kapitánnyal, a Vasemberrel, női és a férfi hősökkel, majd párhuzamba állítottam őket. Fontosnak tartottam, hogy megjelenjen a humor (hiszen a főhősöm kifejezetten csípős beszólásairól volt közzismert), de az ne vigye el az epizódot a stand up comedy irányába. A Mihalovich-sztori romantikus hőstörténet, olyan teremtéstörténet, amelynek hatását még ma is érezni.
- A Kutatók Éjszakáján egészen kis gyermekekkel is foglalkozik, a mostani *A Te művészeTED* sorozat zenetörténeti epizódja a középiskolásokat szólítja meg, de tanít egyetemen is. Mi köti le a fiatalok figyelmét és ebben a zene milyen helyet foglal el?
- A zene nagy szerepet játszik az életükben. Amit ők hallgatnak, az a popzene, vagy szórakoztató zene, konkrétan Rihanna, Beyoncé, Lady Gaga... A komolyzene csak kevesükre jellemző, de ha kulcsot adunk nekik, ráhangolódnak és merik átélni. A kérdésre a válasz: az érzelmek, a történetek hatnak a fiatalokra. Az ifjúságnak szóló műsoroknál el kell fogadni, azt, ha már legalább egy diák lelkét is sikerül megnyitni a komolyzene iránt és sikerült felkelteni benne az érdeklődést, akkor nem járunk messze Kodály céljától. Alapvető probléma, hogy a Kodály-koncepciót már az 1980-as években – leszámítva az ének-zene

tagozatos általános iskolákat – alapvetően csődbe vitték. Pénzt, paripát, fegyvert nem adtak hozzá. Az a generáció, amelyik most 40 éves, már nem ebben nőtt fel. Számukra a zene elméleti síkon értelmezhetetlen, kizárólag érzelmi élményként éli meg.

- **Véleménye szerint a zenei oktatás mélyrepülésben van. Mi lehet ebből a kiút?**
- Ugyanaz, mint amit a XVII-XVIII. században az angolok és a németek is alkalmaztak: visszahozták a kóruséneklést a gyakorlatba. Nincsen ennél nagyobb társadalomszervező erő. A fiatalok a napi rutin részeként elsajátították, hogyan kell megszólalni, ugyanakkor a kóruséneklés fejleszti a mozgást, és olyan agymunkát igényel, amely a műszaki és a nyelvérzéket is érdemben erősíti. A kóruséneklés során, miközben csapatban vagyok és együttműködöm másokkal, aközben nekem magamnak is önálló szerepem van. Ennek a gyakorlatnak a másik fele a csapatsport. A kettős együttese látványos növekedést hozna a tudásalapú társadalmi összetérmékben. Ezt látom tehát az egyik megoldásnak. Ebbe jó pedagógiai érzékkel be lehet illeszteni az igényes könnyűzenét is úgy, hogy az előre vigye és ne blokkolja a célokat.
- **Esetében kézenfekvő volt a témaválasztás, hiszen a közelmúltban jelent meg a magyar romantika zeneszerzőjének szóló könyv. Amennyiben a kutatóintézet további oktatást segítő kisfilmek készítésére kéri fel, milyen könnyed, humoros formában bemutatható témát javasolna?**
- Rendkívül érdekes Liszt Ferenc élete is, akiről annyit tudunk, hogy a hölgyek versengtek kegyeiért. Korában olyan népszerűségnek örvendett, hogy uralkodók hívták vendégségbe. Mindez azonban csak a felszín, valójában mélyen hívő katolikus volt. Egyik kezével felépítette a zenei romantikát, belőle nőtt ki Sibelius, Richard Strauss és Csajkovszkij (ezt a stílust halljuk ma a nagy hollywoodi filmekben: *Marvel-filmek, Csillagok háborúja, Bridget Jones*). Az itt fellelhető dallamokra az ő elmélete és zenéje hatott. A másik kezével pedig mindez lebontotta és megmutatta, hogyan lehet új alapokra helyezni a zenei rendszert.

B. Nagy Ervin, az MMA ösztöndíjasa CSEREBOGARAK – Animációs történetek magyar bajnokokról címmel készített rajzfilmsorozatot, amelyben Egerszegi Krisztina úszó, Kárpáti Rudolf kardvívó, a sakkbajnok Polgár-Lányok és Papp László ökölvívó életútja rajzolódik ki. A Te művészetED sorozat aktuális részében az animációkészítés rejtelmeibe nyernek bepillantást a fiatalok.

- **Egy animációs rendező, aki maga is alkot, létrehoz különböző produciókat, hogyan élte meg a szerepek felcserélődését, hogy ezúttal őt instruálják, róla készítenek filmet?**
- Számomra már természetes, hogy egy-egy készülő produkció kapcsán ki kell állni a nagyközönség elé és be kell mutatni a művet. A feladat nem, de a forma valóban újszerű volt. Itt B. Nagy Ervin és nem maga a produkciója került fókuszba, ez okozott némi nehézséget.
- **Hogy épül fel az epizód koncepciója? Mi az, amit mindenképpen el akart mondani az animációkészítésről?**
- Maga a *Cserebogarak*-sorozat koncepcióismertetésén túl fontosnak tartottam, hogy megfogalmazzunk a fiataloknak szóló speciális, új üzeneteket. Például miért különleges feladat rajzfilmrendezőként tevékenykedni, vagy milyen lépcsőfokok segítik a szakma elsajátítását? Kitértem arra is, hogy az animáció iránti rajongásom a Pannónia Stúdió rajzfilm-

táborában kezdődött. Ezzel szeretném bátorítani a fiatalokat, hogy kezdjék el megvalósítani álmaikat, elképzeléseiket.

- **Maga az animációkészítés folyamata rendkívül szerteágazó tevékenység, több munkacsoport dolgozik egy-egy alkotáson. Ebből milyen fázisokra tért ki?**
- Az animációkészítés folyamatából az összehangolt, konstruktív csapatmunka fontosságát hangsúlyoztam, rávilágítottam arra, hogy minden egyes munkafolyamatnak átgondoltnak kell lenni, csak akkor épülhetnek egymásra. Kitértem az írásra, a vázlatok elkészítésére, a storyboard fogalmára. Úgy vélem, nem kell komoly géparzenál ahhoz, hogy valaki alkotson, vagy csak egyáltalán elkezdje a munkát, bőven elég hozzá a papír és a ceruza.
- **A mozgókép- és animációkészítő szak ismét nagyon népszerű. Mi lehet ennek az oka, oktatóként hogyan látja?**
- A rohanó világban gondolatokat, üzeneteket leggyorsabban vizuálisan lehet közvetíteni. A fiatalok

egyre fogékonyabbak arra, hogy rajzokkal, mozgóképi elemekkel üzenjenek egymásnak, vagy így fejezzék ki véleményüket.

- **A magyar animációs filmgyártás aranykora eljöhét még? A jelenlegi stúdiók képesek olyan magasságokba emelkedni, mint amilyenbe annó a Pannónia Stúdió?**
- Sosem lehet kétszer ugyanabba a vízbe lépni. A Pannónia a maga aranykorában állami támogatásból, monopolhelyzetben működött. Jelenleg a filmes piacon sok kis cég jelenlétéről beszélhetünk. Megváltozott a kultúrafogyasztás szokása és a piac is, hiszen a hazai alkotók online video-streaming-platformokkal – mint például a Netflix – versenyeznek. Ezért úgy gondolom, ha lesz a magyar animációnak egy újabb aranykora, az biztosan más lesz, mint az előző volt.
- **A *Cserebogarak*-sorozat most hol tart?**
- Összesen 13 sportfilmet terveztünk, ebből elkészültek az Egerszegi Krisztina úszót, a Kárpáti Rudolf kardvívót, a sakkbajnok Polgár-Lányokat és a Papp László ökölvívót ismertető részek. Jelenleg pedig a háromszoros olimpiai bajnok öttusázó Balczó András életét bemutató epizódon dolgozunk, amelyet a Nemzeti Filmintézet és az MMA ösztöndíjprogramja támogat. A további epizódok megvalósításához igyekezünk további támogatókat szerezni.
- **A tokiói olimpiai játékok kapcsán megihlette bárkinnek is a teljesítménye?**
- 3-4 évvel ezelőtt, amikor Janovics Zoltán producerrel elkezdtek összeírni a bemutatni kívánt sportolók névsorát, a listán már akkor szerepelt olyan név, aki jól teljesített most a tokiói olimpián. Ha valaki kiemelkedő eredményt ér el a következő nyári játékokon, akár változhat is a tervezet. Nem tartom szerencsésnek, hogy olyan sportemberről készüljön animációs film, akinek még nem zárult le a pályafutása. Amennyiben Szilágyi Áronra céloztál... ő már helyet kapott a 2. epizódban, amely Kárpáti Rudolf kardvívó életét mutatja be. A film végén az egyik vívóklubban látjuk a fiatal Szilágyi Áront, aki felnéz a dicsőségfalra. Minden azt szimbolizálja, hogy már itt az újabb, tehetséges generáció.

Az MMA MMKI oktatóvideóit kiegészíti egy játékalapú tanulási platform, az ingyenes Kahoot-alkalmazás. A feleletválasztós vetélkedőt érdemes kipróbálni, mert összességében értékes nyeremények várják a középiskolai osztályokat. A videók elérhetők az MMA MMKI weboldalán és YouTube-csatornáján.

KUTATÓK ÉJSZAKÁJA

MMA MMKI ÓRAREND // 2021. szeptember 24., péntek
TARTS VELÜNK OSZTÁLYODDAL A HILD-VILLÁBAN!

10.00–16.00

Utazás a reformkorba:

A Hild-villa épületének kalandos felderítése

(óránként induló játék alsó és felső tagozatos diákok részére)

A játék során körbejárhatjátok a villa területét, és a különböző állomásokon összegyűjtött információk segítségével juthattok el a végső megfejtésig. Az egyes feladványok mellett sok más érdekességet olvashattok a villa történetéről, megépítésének korszakáról, illetve magáról Hild Józsefről is.

10.00–11.00

Nadin és a varázstégely

Ismeretterjesztő foglalkozás az MMA művészeti ösztöndíjprogram ösztöndíjasával, Mechler Annával

(alsó tagozatos diákok részére)

Miben áll a gyógynövények különlegessége? Hogyan tud gyógyítani egy illat? Mechler Anna három könyvének, az *Olina és a varázsszirmok*, a *Biborka és a varázsfőzet*, valamint a *Nadin és a varázstégely* rövid bemutatását követően rávilágít a kötetekben felmerülő növényekkel kapcsolatos érdekességekre is. A növények színével kapcsolatos játék során kiderül, milyen virág kapcsolható az egyes színekhez. A program részeként különleges teakóstoláson vehettek részt, és elkészíthetitek saját gyógynövényes teákat is.

11.00–12.00

A gyűrűk ura (A Niebelung gyűrűje)

Ismeretterjesztő foglalkozás az MMA MMKI tudományos munkatársával, Windhager Ákossal

(alsó és felső tagozatos diákok részére)

Ha az a kérdés, hogy kinél legyen a világaluralmat adó gyűrű, akkor a jó válasz az, hogy: nálam! Lássuk be, ezt nehéz cáfolni! A gond akkor van, ha nem gyerekek civakodnak ezen, hanem egy ködösen beszélő isten, egy

King Kong-nagyságú óriás és Dulifuli. Világos, hogy egyikük sem jó fej, főként, hogy hol a törpe, hol az óriás még sárkánnyá is változik. Éppen ezért jön Csontos Szigfrid, elveszi tőlük a gyűrűt és szerelmének, Csipkerózsikának adja. A wagneri zenedráma-sorozat (A Niebelung gyűrűje) német mesékre épül, amelyeket az előadás visszaad a gyerekeknek. Az ismert dallamok (Bevonulás a Walhallába, Tavasz dal, Valkűrök lovaglása, Tűzvarázs, Madárdal, Kovácsdal) ezúttal karaktert váltanak, és lesz belőlük gyerekdal, tánc, filmzene és lassú galopp. Az együttes összeállítás (fuvola, vonós- és rézfúvóstrió, zongora) lehetőséget ad arra, hogy a mű eredeti szépségei és az átíratok fricskái is jól hallhatóvá váljanak. Az ismert dallamok és az interaktív játék között valós zenetörténeti ismeretekkel gyarapodhattok.

A csoportok regisztrációját a rendezveny@mma-mmki.hu e-mail címen várjuk.

DÉLUTÁNI ELŐADÁSOK A HILD-VILLÁBAN FELNÖTTEKNEK ÉS CSALÁDOKNAK SZÓLÓ PROGRAMJAINK

16.00–17.00

Komplex művészeti nevelés

Inspiráló művészeti könyvsorozat és alkotói feladatgyűjtemény tizenévesek számára

Marosi Eszter, az MMA művészeti ösztöndíjprogram ösztöndíjasának előadása

Marosi Eszter olyan alkotói feladatgyűjtemények összeállításával foglalkozik, amelyek az építészettörténet korszakain keresztülvezetve, egy-egy téma kibontása közben segítik a gyerekeket közelebb kerülni a világ és benne önmaguk megismeréséhez is. Ezekben elsősorban a görög mitológia kalandos történetei adják a keretet az alkotói feladatoknak, amelyek feldolgozása során sokféle művészeti ágat, alkotói műfajt ismerhetnek meg a gyerekek. Az építészet történetével való ismerkedés számtalan irányba nyithat újabb utakat, komplex művészeti nevelés alapjául szolgálhat. Átléphetünk a történelem, a képzőművészetek, az irodalom és a zene kapuján. Együttal minden felidézett, feldolgozásra váró építészettörténeti korszak lehetőséget nyújt, hogy kapcsolódási pontokat találjunk saját korunk elemeivel. Összehasonlítással, merész képzettársításokkal köthetünk össze térben, időben és gondolkodásmódban távoli emberi alkotásokat. Minden téma, minden felfedezésre váró korszak és minden alkotó feladat lehetőség az önálló gondolkodás, a kreativitás fejlesztésére, a közösségben megélt, élményalapú tanulásra. Az alkotó, gondolkodó tizenéveseket nevelő és formáló szülőknek, pedagógusoknak szóló előadáson példaként bemutatásra kerül Marosi Eszter Egyiptom korszakát feldolgozó kötete is.

17.00–18.00

A szerelemhez nem elég, ha herceg vagy!

5+1 párkapcsolati tanulság a magyar operákból

Windhager Ákos, az MMA MMKI tudományos munkatársának előadása

A hercegnek – legyen az valódi nagyúr, vezér vagy ellenállhatatlanul karizmatikus férfi – hol lova van, hol vára, tornya és Tisza menti kastélya. Akad, amelyik nagyon szeret; a másik csak játszik, de nem ritka, hogy kizárólag önmagát imádja. A választottjaik, ha naiv szerelmesen jelennek is meg az első felvonásban, az opera végére felelős és érett nővé válnak. A kapcsolattal a tragédiát engedték be a sorsukba, de azzal megküzdve dönthettek, hogy elkábitott áldozatként, önfeláldozást vállaló társként vagy a halálon is győzedelmeskedő úrnőként fejezzék be. Illetőleg, ahogy egyikük teszi, a komolytalan herceget útjára engedve kezét nyújtja az egyszeri fuvolásnak, mert ő legalább állva marad a halálos veszélyben. Az előadás a magyar operák legszebb szerelmi jelenetei alapján fogalmaz meg hol komor, hol derűs tanulságokat.

18.00–19.00

Fény és árnyék szerelmesei

Beszélgetés Pályi Zsófia és Somogyi Márk
fotográfusokkal

Pályi Zsófia többnyire magazinoknak fényképez és saját hosszú távú anyagaira fókuszál. Fotói többek közt megjelentek a Marie Claire, Nők Lapja, a The New York Times, és a CNN Photo Blog hasábjain, de megbízója volt a Magyar Állami Operaház és az Al Jazeera is. Somogyi Márk - aki sokáig Svájcban élt és ott ismerkedett meg a fotózással - természetközeli kompozícióival hozta létre saját stílusát. Célja, hogy látásmódján keresztül megismertesse az érdeklődőket a természet és az ember alkotta értékekkel. Hogy mégis mi a közös a két művészen? Azon túl, hogy mindketten a fény és árnyék szerelmesei, sorozataik megtekinthetők *A fény képei – II. Fotóművészeti Nemzeti Szalon 2021* című csoportos kiállításon a Műcsarnokban. A beszélgetés során többek közt szó kerül Somogyi Márk *Kínai kis falak* című sorozatáról, a távol-keleti élményekről és kultúráról, míg Pályi Zsófiát egy égető társadalmi-politikai jelenségről, a migrációt középpontba helyező *Tranzitország* című projektjéről is kérdezzük. Az ellentétpárok okozta feszültség (érintetlen természet, béke – nyüzsgő városok, kínai diktatúra; iszlám vallás és háború – búcsújáróhelyek és keresztény értékrend, férfi–női látásmód) egy kellemes hangulatú beszélgetésben oldódik fel, amelynek középpontjában a fény–kép–ész áll.

19.00–20.00

Ahogy a hősök születnek

Beszélgetés Köbli Norberttel

19 órától a Hild-villában vendégeskedik a Balázs Béla-díjas és Golden Reel-díjas magyar forgatókönyvíró, érdemes művész, a Magyar Forgatókönyvírók Egyesületének alapító elnöke. Olyan filmek fűződnek Köbli Norbert nevéhez, mint *A berni követ*, a *Félvilág* vagy az *Örök tél*, de sorozatokon is sokat dolgozik (*Válótársak*, *Apatigris*, *A tanár*). A népszerű forgatókönyvíró az igénes történelmi filmekben megjelenő hősök születéséről, Magyarország első szabadon választott kormányfője, Antall József személyét és élettörténetét mutató *Blokád* című készülő alkotásáról és jövőbeli terveiről kérdezzük.

Helyszín: Hild-villa, az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetének székháza (1121 Budapest, Budakeszi út 38.)

A rendezvény minden programja ingyenes, de regisztrációhoz kötött. Egyéni regisztráció az előadásokra a Kutatók Éjszakája program hivatalos weboldalán keresztül lehetséges: www.kutatokejszakaja.hu.

Digitális perspektívák

A HAZAI ÚJMÉDIA-MŰVÉSZET KEZDETEI

SZÖVEG: SERES SZILVIA

A telefon a „térben áthelyezte a fülünket”, a hang rögzítése lehetővé tette a zenei előadástól való elszakadást térben és időben, míg a televízió elhozta a „távolba látást”, ami megváltoztatta nemcsak hétköznapjainkat, de otthonainkat is. Az internet, a digitalizáció a mobilitást, az azonnaliságot tette lehetővé hordozható eszközeink és a mobilnet révén. Tevékenységeink egyre nagyobb része történik számítógép közvetítésével, a kapcsolat globálissá vált, független a fizikai távolságtól. Napjaink médiakonvergenciájában valamennyi képernyőnkön, legyen az számítógép, tévé, okostelefon vagy éppen egy tablet, ugyanazon tartalmakat tudjuk elérni. Létrejött a mindenütt jelen lévő számítástechnika jelensége (ubiquitous computing), amelynek új paradigmáját Mark Weiser szerint az jellemzi, hogy a számítástechnika és a digitális eszközök észrevétlenül beépültek a mindennapjainkba, és úgy használjuk őket, hogy ennek külön jelentőséget már nem tulajdonítunk, mivel egy automatizált, számunkra teljesen természetes folyamat részévé váltak. Elmondhatjuk tehát, hogy mediális környezetünk dominánsan meghatározó eszköze lett a számítógép, a kortárs kultúra pedig számítógép-vezérelt működése vált.

A művészek mindig is feszegették, radikálisan értelmezték, kutatták az új médiumok technikai és filozófiai kereteit. Az internet, a számítógép – ahogy a technológia hozzáférhetővé és elérhetővé vált – lassan Magyarországon is megjelent a művészek érdeklődésének horizontján, jóllehet Waliczky Tamás 1990-es számítógépes művészet kiáltványában azt írta, hogy „a számítógépes művészet még nem létezik”.

A 2021 őszén megjelenő interjúkötet kutatásának a fókuszában a számítógép és a számítógépes telekommunikáció áll, azaz annak a vizsgálata, hogy hogyan hatott az internet a magyar művészeti és kulturális életre, avagy hogyan is kezdődött el a számítógép és a digitális vizuális kultúra korszaka a magyar képzőművészetben. Az újfajta, egységes reprezentációt megteremtő bináris kód alapú forma univerzális és helytől független alkalmazását a világháló, míg az új lehetőségek megszületését az ember és a számítógép közötti kommunikációs folyamat és a technológia folyamatos fejlődése és változása tette lehetővé. A számítógép szintetizálta a különböző korábbi analóg médiumok tartalmait, kiegészítve azokat új lehetőségekkel.

Az elmúlt évtizedekben jól láthatóan megnőtt a digitális világba befektetett kreatív munka mennyisége.

BARABÁSI LAB: REJTETT MINTÁZATOK. A HÁLÓZATI GONDOLKODÁS NYELVE, LUDWIG MÚZEUM, 2020. OKTÓBER 10. – 2021. JÚNIUS 26. | FOTÓ: VÉGEL DÁNIEL, LUDWIG MÚZEUM – KORTÁRS MŰVÉSZETI MÚZEUM

Már nem kell kitalálni a „számítógépes művészetet”, mert megszületett, és fókusza folyamatosan újabb és újabb kifejezési formák megismerésére tevődött át. Új világunkban a digitális alany egyszerre fogyasztó és teremtő. A felhasználói forradalom bebizonyította, hogy a számítógép önálló művészeti alkotóeszközzé vált a modern társadalomban. Nagyon sok új szakma jött és jön létre folyamatosan a technológiai fejlődés mentén. Ki gondolta volna 20–30 éve, hogy mára közösségimédia-menedzserek, webdesignerek, UI-tervezők, vagy VFX-artistok, szoftverművészek, technikai művészek fognak létezni?

A kutatás-fejlesztés, valamint az innováció művészeti kontextusa fontos interdiszciplináris területté vált (elektronikus, digitális, kommunikációs, interaktív eszközöket és technikákat alkalmazó művészeti projektek), és a kreativitásról való gondolkodás, valamint a művészek szerepe is megváltozott az internetre épülő kulturális és gazdasági paradigmaváltás mentén.

A művészek kritikus attitűdjének azonban továbbra is fontos szerepe van abban, hogy a jövőt annak minden lehetőségével együtt tudatosan éljük meg, és hogy a „figyelemgazdaság” korában asszertív módon alakítsuk viszonyunkat a szoftverekkel, digitális eszközeinkkel, amelyeken keresztül egy – csak rajtuk keresztül elérhető – új világot építünk. Nagyon fontos, hogy a technológiáknak ne csak felhasználói vagy importőrei legyünk, mert a jövő rajtunk múlik. Azáltal tehetik jobbá életünket, ha nemcsak a használatukkal, hanem annak minél szélesebb lehetőségeivel, háttérrel is tisztában vagyunk.

A könyvben 2014-től 2021-ig készített beszélgetések mutatják be a kilencvenes évektől napjainkig zajló kreatív folyamatokat, és a hazai digitális kultúra megszületését. A beszélgetőtársak nagyon sokféle: van közöttük művészettörténész, formatervező, építész, animációs szakember, maszkmester, kreatív-technológus, újmédia-művész, kommunikációs szak-

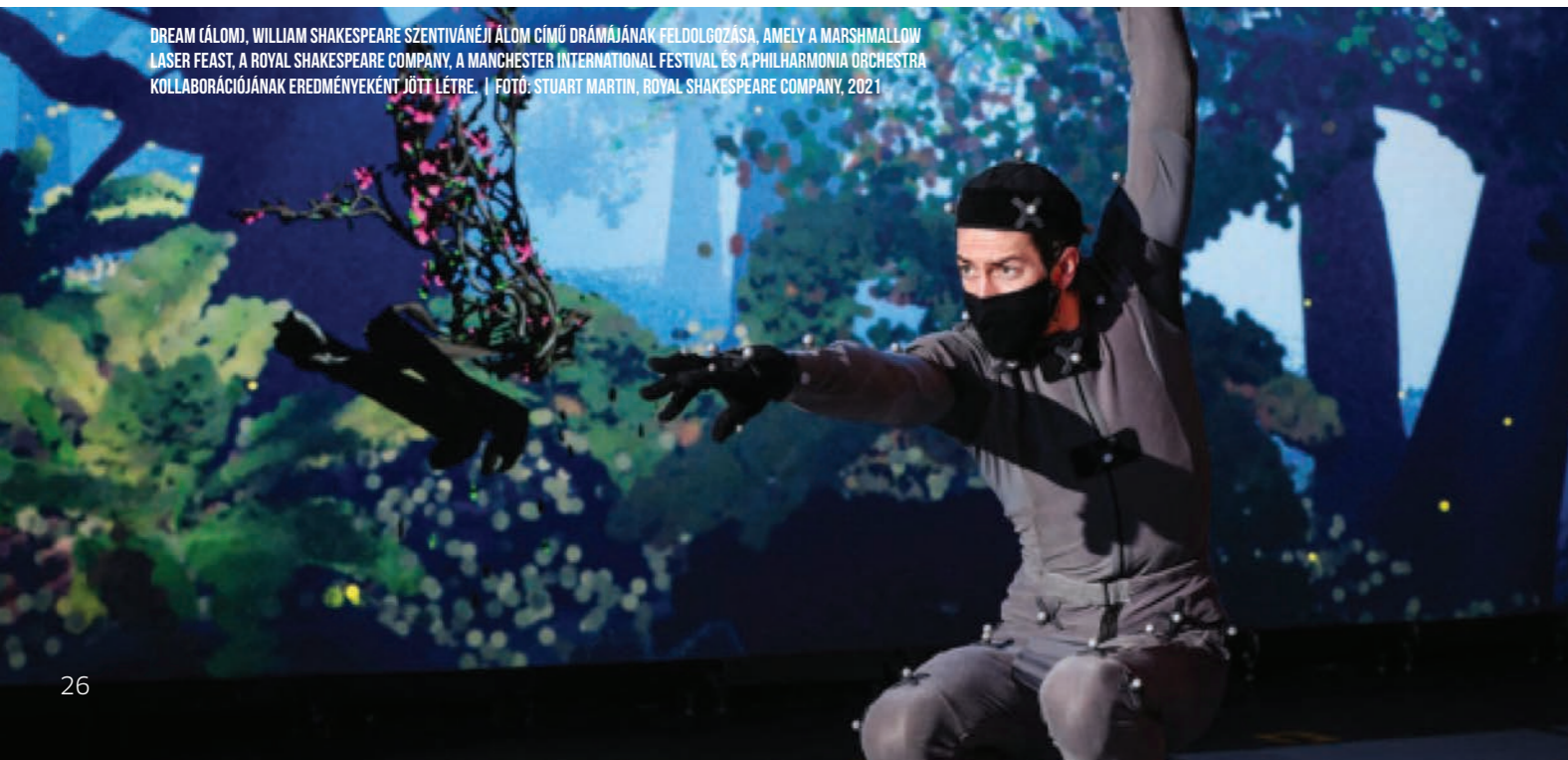
ember. Bár különböző területeken alkotnak, egy közös bennük: mindannyiuk életében egyre meghatározóbb módon van jelen a technológia, mindannyian a digitális tartalom rejltő lehetőségei kiaknázásával, a mű és a felhasználó/néző közötti interakció létrehozásával foglalkoznak, és közülük egyre többen dolgoznak ma már a kreatívipar területén.

A beszélgetésekből kiderül, hogy szakemberként, művészként hogyan élték meg az elmúlt évtizedeket, mit prognosztizálnak a jövőre, és hogy milyen műveket, fejlesztéseket készítettek. A történetek a konkrét korszakokhoz kapcsolódó művek mellett láthatóvá teszik és bemutatják a hazai intézményi rendszert és a különböző művészeti csoportokat, együttműködéseket, ahogy sokféle portrét és motivációt is felvonultatnak. Ezekből az is kiderül, hogy a művészeti vonal, a kutatás és a piac között milyen halványra váltak az elválasztó vonalak, hogy a digitalizáció mennyire erős hatást gyakorol mindenre, ami körülvesz bennünket. A vizualitás hatalmas fejlődését jelzi az is – ahogyan erről Hornyik Sándor művészettörténész ír előszavában –, hogy a kötet számos beszélgetőpartnere valamilyen hagyományos művészeti vagy iparművészeti tevékenységtől – grafika, animáció, videóművészet, ötvösművészet, üvegművészet – jutott el valamilyen virtuális vagy hibrid dizájn-tevékenységig.

A kultúra és a kreativitás az elmúlt évtizedekben kiegészült az innováció fogalmával, ennek hatásait a korábbi háttérintézményi rendszer profilváltásában, a jelenleg zajló felsőoktatási átalakításban vagy az ITM által létrehozandó science-parkok koncepciójában is megfigyelhetjük Magyarországon. Az elmúlt évtizedek technológiai változásai az új, digitális technológiát használó művészet irányait is befolyásolták, illetve a terület korábbi képviselőit a kreatíviparágak területére csatornázták át.

A könyv célja az újmédia-művészet hazai recepciójának megkésett bemutatása, amely egyrészt hoz-

DREAM (ÁLOM), WILLIAM SHAKESPEARE SZENTIVÁNÉJI ÁLOM CÍMŰ DRÁMÁJÁNAK FELDOLGOZÁSA, AMELY A MARSHMALLOW LASER FEAST, A ROYAL SHAKESPEARE COMPANY, A MANCHESTER INTERNATIONAL FESTIVAL ÉS A PHILHARMONIA ORCHESTRA KÖLLABORÁCIÓJÁNAK EREDMÉNYEKÉNT JÖTT LÉTRE. | FOTÓ: STUART MARTIN, ROYAL SHAKESPEARE COMPANY, 2021

ELŐD ÁGNES: RÉNSZARVAS, BUCKINGHAM PALACE GARDENS, LONDON, 2018. A SZOBOR RAJBAN REPÜLŐ DRÓNOK KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL JÖTT LÉTRE | FOTÓ: BÉZSENYI ZSOLT

zájárul a téma ismertségéhez, további diskurzusok születéséhez, de különösen fontos lehet a jövő művészei, kreatív iparágak területén dolgozó szakemberei

számára, mivel a technológia ma már nemcsak az ipar számára fontos, hanem a kortárs kultúra alakulásának is az egyik legfontosabb tényezője lett.

A KÖNYVBEN MEGSZÓLALTATOTT INTERJUALANYOK:

Barabási Albert-László (fizikus, hálózatkutató), **Baróthy Anna** (hybrid designer, a S39 Hybrid Design Manufacture alapítója és műterem vezetője), **Előd Ágnes** (szobrászművész), **Gálik Gyöngyi** (innovációdesign-mérnök), **Juhász András** (videóművész), **Kangyal András** (interakció-tervező), **Klingl Béla** (animációs rendező, a KGB Stúdió alapító vezetője), **Lipóczki Ákos** (designer), **Marinov Gábor** (a Limes Superior vezetője, a Puppetworks Animációs Stúdió technológiai vezetője), **Nagy Ágoston** (médiadesigner), **Nemes Attila** (művészettörténész, kurátor), **Papp Gábor** (kreatívtechnológus), **Peternák Miklós** (művészettörténész, a C3 Kulturális és Kommunikációs Alapítvány vezetője), **Pohárnok Iván** (maszkmester, a Filmfex vezetője, a Studio 4 egyik alapítója), **Somlai-Fischer Ádám** (építész, médiaművész, a Prezi társalapítója), **Szakál Tamás** (médiadesigner), **Szegedy-Maszák Zoltán** (képzőművész), **Szentgyörgyi Tibor** (CEO, Vision Communications Ltd.), **Várnagy Tibor** (képzőművész, a Liget Galéria alapító vezetője), **Waliczky Tamás** (animációs és újmédia-művész).

A kötet az Együtt a Művészetért Egyesület közreműködésével jött létre.

„Virágok közé rejtett ágyúk”¹

ZENETUDOMÁNYI KUTATÓK MŰHELYTALÁLKOZÓ KERETÉBEN VIZSGÁLTÁK A 100 ÉVE SZÜLETETT CZIFFRA GYÖRGY ZONGORAMŰVÉSZ MUNKÁSSÁGÁT

FOTÓK: SÁNDOR EMESE

A Cziffra György-emlékév keretében az MMA MMKI a Cziffra Fesztivállal közös együttműködésben és Balázs János zongoraművész művészeti vezetésével immár második alkalommal rendezte meg a Cziffra György munkásságát feldolgozó műhelytalálkozót március 22-én, a járványügyi helyzetre való tekintettel ezúttal online formában.

Az előadók Cziffra György sajtóját és pályatársait járták körbe, céljuk pedig elsősorban az volt, hogy elindítsák a művész korszerű életrajzi kutatását és zongoraművészi fogadtatásának feltárását, valamint megrajzolják az emigráns magyar zenészek történetét. Az előadások utólag is visszanezethetők az MMA MMKI YouTube-csatornáján és a Cziffra Fesztivál honlapján. A nézőket Kocsis Miklós, az MMA MMKI igazgatója köszöntötte, aki kiemelte, az MMA MMKI megalakulásakor az egyik céljuk az volt, hogy olyan magyar művészszeniket is igyekezzenek megmutatni a közönségnek, akik a művészet területén valamilyen okból esetlegesen elfeledetté váltak, mindezt sok oldalról és sokszempontú megközelítés mentén, beleértve mind a művészetüket, mind a társadalmi háttérüket. Balázs János köszöntőjében elmondta, hogy a művész életéről megannyi városi legenda született, amelyeket ma az előadók görcső alá vesznek, ezál-

tal is hozzájárulva a letisztított Cziffra-kép kialakításához. Majd hangsúlyozta a fontosságát annak, hogy pontosan megismerjük Cziffra egykori helyzetét, környezetét, a XX. századi zeneirányzatot, amely segít újraértelmezni a páratlan életút fontos állomásait. Kulcsfontosságú eposzának átadása, hiszen a művészeti jelenlét mellett óriási legenda is övezi Cziffra György életét. A konferencián előadott Németh Kira Gabriella, Kiss Eszter Veronika, Juhász Zsuzsa, Fazekas Barbara, Németh Zsombor, Szabó Balázs, Zipernovszky Kornél, Gombos László és Windhager Ákos.

„Az egykorú sajtómegjelenések, felvételek és a kései recepció összehasonlító elemzései révén megismerhetővé válik a művészt övező legendák eredete, torzítása, illetve védő szándéka. Így a lemezek beható elemzése beavat Cziffra játékmódjába és annak csak rá jellemző stílusába, zenéről vallott gondolataiba és azok kortárs szellemi ösz-

¹ A világhírű zongoraművész, Cziffra György Schumanntól kölcsönözte emlékiratainak címét: Chopin műveit nevezte Schumann „virágok közé rejtett ágyúk”-nak (Cziffra György: *Ágyúk és virágok*).

szefüggéseibe. A sajtótörténeti kutatás pedig számot ad arról, hogy 1990 után is hosszú ideig miért esett róla olyan kevés szó.” – mondta Windhager Ákos irodalom- és zenetörténész, az MMA MMKI tudományos munkatársa, a konferencia szakmai szervezője.

Cziffra György születésének 100. évfordulóját Magyarország hivatalosan emlékvé keretei között ünnepli, valamint az UNESCO nemzetközi szervezete is felvette a közösen ünnepelt évfordulók sorába. Ennek keretében a műhelytalálkozó előadásai az előző konferencia szövegeivel együtt 2021. őszén tudományosan gondozott kötetben látnak napvilágot.

„Csak az árnyékból a fénybe
való átmenet korszakában éreztem,
hogy valóban élek,
és szabad vagyok, olyankor,
amikor sötét börtönéből
kiröppenhettem a tűzmadár.”

(Cziffra György)

„A művészet feladata,
hogy az emberi létezés mögötti
örök kérdéseket feltegye”

Interjú Kucsera Tamás Gergellyel

SZÖVEG: KECSKÉS NOÉMI | FOTÓK: BOGÁR MARIANN (MMA)

Kucsera Tamás Gergely 2011 óta a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) főtitkára, a Szécsenyi István Egyetem kutatóprofesszora, emellett a Pécsi Tudományegyetem címzetes egyetemi tanára, a Károli Gáspár Református Egyetem docense, a Művészetigazgatás és Művészetmenedzsment Szak szakfelelőse, habilitált doktor, a *Valóság* című folyóirat főszerkesztője, a *Magyar Művészet* című folyóirat társszerkesztője. Idén lejár második 5 éves főtitkári mandátuma és e kapcsán a művészeti képzés jelenéről, a művészet XXI. századi szerepéről, az akadémia irányítása alatt elért eddigi eredményeiről és jövőbeli terveiről kérdeztük.

■ **Köztudott Önről, hogy számos magyar egyetemen tanít és tanított évtizedeken keresztül. Tapasztalatai alapján hogyan látja, a fiatal generáció miként tekint a művészetre? Milyen szerepet tulajdonít neki?**

■ A kisebbek és a kamaszok nyitottak a világra és ennek a megismerhető, megtapasztalható világának része a művészet is. Bizonyos talentumok birtokában akár egyes művészetekhez közelebb is kerülhet egy gyermek, hiszen az általános iskolai tanulmányai során mindenképpen részesül valamiféle művészeti nevelésben, azaz a viszonyulás mintáját a felnőttek világa adja neki. Az ember nyitottsága a művészetre szerintem humánológiai kódolt.

■ **Milyenek tartja a művészeti oktatás színvonalát?**

■ Az alapfokú művészeti intézmények hálózatosan jelen vannak hazánkban. Problémák természetesen vannak, ilyen például az eszközellátottság, vagy amikor évekkal ezelőtt – oktatásszervezési szempontból – az egész napos iskolai gyakorlatot össze kellett illeszteni a délután zajló művészeti iskolai képzésekkel. A középfokú képzések területén kiemelném, hogy a népművészet területén számos mesterséget megőrző középfokú oktatási intézmény működik a vidéki Magyarországon. A felsőoktatásnál viszont már sajátos jellemzők rajzolódhatnak ki. Alapvetően a művészeti képzésnek egy tömegesedett felsőoktatásban is meg kellene őriznie sajátosságait. Ezek a mester-tanítvány viszony, a sajátos anyag-, az eszközigény, a kis létszám és az ehhez kötődő finanszírozási és oktatásszervezési feladatok. Miközben az 1990–2000-es években tömegesítették a felsőoktatást, a művészeti képzésnek sokszor ellentétes értékek mentén kellett működnie. A demográfiai csökkenés miatt a felsőoktatási intézmények magas színvonalának megőrzéséhez nemcsak pénz és infrastruktúra szükséges, hanem tehetséges hallgató és felkészült oktató is kell. Ez különösen igaz a mester-tanítvány viszonyt igénylő művészeti képzésekre. A magyar felsőoktatásban belül a művészeti képzésekben tartósan résztvevő 5% alatti hallgatói részarány véleményem szerint számszerűen elég. Hazánkban alapvetően egy állami intézményhálózat biztosít különböző foglalkoztatási formákban szerződéses vagy közalkalmazotti művésztápusokat. Nyugat-Európában mindez nem így működik.

Ha a kérdést úgy tesszük fel, a hazain túli kulturális piacon ki és miképpen tud megjelenni, megint más-más helyzetet látunk. A vizualitás és

a zene nyelve univerzális, de mi a helyzet a színészképzéssel? Az állandó társulatokkal rendelkező magyar kőszínházi struktúra területarányosan a legsűrűbb intézményhálózat Európa-szerte. Viszont anyanyelvi beágyazottság révén kicsi az esélye annak, hogy hazai felsőoktatásban szerzett színészdiplomával valaki más ország színpadán álljon hely; de a színészképzésnek a külhoni magyarságot szolgáló feladatellátásban lehet szerepe.

Honnan tudjuk, hogy sikeres a művészeti képzés? Abból nem mérhető le eredményessége, vagy éppen a művésznek elismertsége, hogy a piac miként árazza be alkotásait, mert teljesen más művészpártolói struktúrák léteznek Európában vagy azon kívül.

Az oktatáskutatás jellemzően kimeneti számokkal dolgozik, ez sokszor inkább statisztika, elfedve a valódi kérdéseket, s azok hiányában meg sem fogalmazódnak a válaszok. Mindezt a kérdésre azért nehéz egzakt választ adni, mert a művészek esetében a közönség azokkal a kiválóságokkal találkozik, akik a művészetek területén szinte bizonyosan gyermekkoruktól vagy kamaszkoruktól folyamatos oktatásban részesültek. Közülük sokan magánúton tanulnak és az alapfokú, illetve középfokú iskolák mellett és utána is folyamatos a képzésük, sokszor az intézményrendszeren kívül, magánúton is. S hány és hány kiváló művész van, aki nem bír művészeti diplomával?

Összességében egyszerre van jelen a világszínvonal és az attól eltérő is az intézményeinkben, viszont a hagyományok miatt könnyebb korrekciókat eszközölni, ha szükséges.

■ **A művészeti alkotások befogadásához szükséges érzékenyítést a gyermekeknél mikor kell elkezdni?**

■ Kodály Zoltán azt mondta a zenei nevelésről, hogy már a gyermek édesanyjánál kell elkezdni és ezzel felállított egy, a múlt felé mutató végtelelencsét.

■ **Múlt nélkül nincsen jövő. Mit lát az új generáción, mennyire nyúlnak vissza a régiek örökségéhez, merítenek a hagyatékból, vagy a fiatal kortárs művészek inkább új utakat választanak?**

■ A művészet egyszerre hagyomány és megújítás. Mindenki valamilyen értelmezési közegben alkot, a laikusok és a hozzáértők egyfajta különös és sokszor esetlegességeket hordozó kombinációja adja az adott korban a közönséget. Korunkban – a korábbiakhoz képest – a mediatisáltsággal az esetlegesség egyre nagyobb lehet, hiszen az online világ térnyerése miatt tulajdonképpen bárki

bármihez hozzáférhet és sokszor már a jelenléte is csupán „barangolás alatti” odatévedésből alakul ki. Ha az előző kérdéssel összekapcsolom ezt a mostanit, akkor azt mondhatom, hogy a művészeti oktatás még mindig döntő módon arról szól, hogy az előző évezredekben kialakult technikákat és mesterfogásokat a képzésben részt vevő művésztanonc elsajátította-elsajátítja és később derül ki, hogy mindezt hogyan tudja alkalmazni és/vagy tud-e másokat, újakat kialakítani, vagy tudja-e úgy a világ elé tárni művészetét, hogy azt bármilyen módon sajátosnak tekinthessék? Az évszázadok során a különböző generációk tudásának egymásra épülése természetes, ellenben a jövőformáló képessége minden embernek esetleges és korlátozott. A jelenünkben ugyanúgy magunkban hordozzuk a múltunkat, mint a jövőnket és mindez egy tanulási, befogadási folyamat során ugyanúgy igaz, mint a művésszé válás útján, amikor az illető megismeri a régit, vagy a kortárs másikat és kialakítja – ha van hozzá talentuma – a maga nyelvezetét, közlési módját.

■ **Érzi-e azt, hogy az MMA elszigetelődik és egyfajta elefántcsonttoronyból szemléli a világot?**

■ Nem. Bár lehet ez az érzete a külső szemlélőnek, ennek az az oka, hogy nem feladata a populáris kultúra világában való versengés, inkább az a küldetése, hogy népszerűsítsen értékeket visszaemléssel, vagy az újak esetében a közönség elé állítással. Úgy gondolom, a Magyar Művészeti Akadémia nagyon erős hazai médiajelenléttel bír. Szépen teljesít mind a kiállítóhelyként működő Műcsarnok, mind az összművészeti és rendezvényközpontként funkcionáló Pesti Vigadó. A fővárosi székhelyek miatt nyilván működéseik budapesti hangsúllyal bírnak, de emellett számos vidéki helyszínen, Kárpát-medence-szerte és kapcsolataink révén a nemzetközi térben is szerveztünk jelentős programokat. Társadalmi értelemben már senki – különösen egy közintézmény, amely működéséhez társadalmi nyilvánosságot kell, hogy biztosítson – nem tud elvonulni elefántcsonttoronyba. Az MMA akadémikusokból és a hozzájuk csatlakozó köztestületi tagokból áll, a tagság önmagában kiválóságalapú. Úgy vélem, egy kiválóság-alapon önszerveződő közönség kiválóság-alapból szemléli a világot, ami nem mindig esik egybe a kiválóknak ismert és elismert, a matematikai-statisztikai-közgazdasági értelemben széles tömegeket jelentő – piaci versenyben eladható – népszerűvel.

■ **Lehet-e az MMA politikailag láthatatlan?**

■ Egy akadémia, amely alkotmányos köztestület,

nem vonhatja ki magát a társadalmi párbeszédéből, az MMA nem is törekedett erre soha. Ha mint alkotmányos szervezetről beszélünk akademiánkról, akkor nyugodtan mondhatjuk, hogy az a hazai politikai intézményrendszer része. Nem kormányzati szervről van szó, amely „önálló fejezetet alkot” a központi költségvetésben, közpénzből tart fenn intézményeket. Ha viszont a politikát ideológiai alapú pártpolitikára szűkítjük le, akkor ehhez nem lehet közünk. Az akadémikusoknak értelemszerűen van személyes véleményük, de azt nem az intézmény keretein belül kell megvitatni. A művészet viszont sosem semleges, mindig egyfajta viszonyulás a világhoz. Az egy teljesen másik kérdés, hogy a művész az adott műalkotással éppen a világ mely részére reflektál. Minden művész, mint gondolkodó ember (Homo sapiens) rendelkezik világgéppel és biztos, hogy ez értékválasztások mentén lefordítható, elvezethető a politikai ideológiáig is. Ostobaság lenne azt mondani, hogy nincs találkozási pont művészet és politika között, ez az emberiség történelmében a hatalom jóvoltából sok esetben hangsúlyosan, máskor meg szinte teljesen elnémitva jelent meg. De belülről nézve: a művészek a múlt század elején, az „izmusok” korában jóval inkább ideológiai, politikai, mint esztétikai nyilatkozatokat tettek arról, hogy egy művésznak milyen társadalomformáló, politikaformáló szerepvállalással kell rendelkeznie.

Én nem tudok elképzelni olyan művészi tevékenységet, amely önmagában világnézeti vagy értéksemleges kategória lenne. De gondoljunk csak bele, mi történik akkor, amikor a műalkotás elkezd önálló életet élni, megszületése után 50–60 évvel később mások politikai üzeneteket hallanak bele, vagy akár a művész kezd el másképp gondolkodni saját alkotásáról...?

Az ember sosem emelhető ki társadalmi környezetéből. Mindazok a hipotézisek, amelyek a társadalomba bele nem született, vagy attól

függetlenül nevelkedő Mauglikról, vagy az abból kiszakadó Robinsonokról, illetve a teljesen „más világban” magukat újraelhelyező Gulliverekről szólnak, izgalmas szellemi játékok, fontosak, de csak azok; a művészek milliói nem ilyen helyzetekben éltek le életüket, hanem alkottak vagy éppen szemlélték nem kiszakíthatóan a valóságukból.

- **Egyáltalán a művészet távol tarthatja magát a politikától úgy, hogy nem reagál a társadalmi kontextusra? A művészet milyen társadalmi kérdésekre adhat választ?**
- **Az is változott a történelem során, hogy a művész önmagát milyen státuszba helyezi el. Például, ha azt mondja, hogy a nem művészekhez képest egy sajátos kört alkot, akkor ez is egy modern- vagy késő reneszánsz kori sajátosság. Egyéni művészi döntés, hogy az alkotásokkal a szentire, az örökkévalóra akar reflektálni, vagy a hétköznapit, a profánt akarja ábrázolni, legyen ez akár a politika, vagy hogy egyáltalán akar-e választ adni bármilyen társadalmi kérdésre? Lehet, hogy az alkotó csupán spontán megír egy zeneművet, mert az ihlet szerint éppen az a dallamsor formálódott meg a lelkében? Hogy az egy indulót formál, netán himnusz lesz belőle, esetleg kórusmű, amit utána a nemzeti egységet akaró politikai társadalmi közössége az utcán együtt énekel és ilyen módon már önálló életre kel, azt előre nem látja senki. A kérdés az, hogy a művészek akarnak-e a társadalmi kérdésekre választ adni? Van, aki igen, van, aki nem. Biztos, hogy Arany János a *Szondi két apródjával* vagy *A Walesi bárdokkal* akart társadalmi és politikai kérdésekre választ adni, de szándékában állt-e ugyanez az utolsó 8–10 költeményével, amelyet már idős korában írt, vagy csupán az elmúlás kérdése foglalkoztatta? Fordítsuk meg! A műalkotás révén egyéni problémák kerülnek kifejezésre, de önmagukban ezek a kérdések nem válhatnak társadalmi kérdéssé? Hiszen a műalkotáson keresztül ezek már a közösség elé tárt kinyitkozott érzések, megformált gondolatok és onnantól kezdve már lehet társadalmi hatásuk? A művészet sok esetben nemcsak választ ad, hanem aktív társadalomformáló szereppel akar fellépni, akár úgy, hogy kérdéseket formál, s a válaszok a művészetén túli világban születnek meg.**
- **A kultúra az ember egyik alapvető szükséglete. Míg régen a felsőbb társadalmi rétegekhez tartozók kiváltsága volt a művészeti ágak által nyújtott örömök élvezete, ma a magyar kultúrpolitika**

egyik legfontosabb célkitűzése, hogy megvalósuljon a kulturális alapellátás (bárki hozzáférjen a minőségi kultúrához). Ennek értelmében a magaskultúra a közjót szolgálja, segít a társadalom mentális egészségét fenntartani és hozzájárul annak javításához. Mit gondol erről?

- **Önmagában az embert emberré tevő tevékenységek egyike az, amit művészetnek hívunk. A korai civilizációkban ezzel fejezte ki az ember az imádatát az Isten felé vagy a természeti erőnek nevezett feljebbvalónak, vagy éppen csak azt gondolta, hogy ilyen tevékenységgel ő maga hatalmasabb tud lenni és uralommal bírhat valami vagy valaki felett. Az, hogy a modern vagy tömegtársadalmakban mi az emberrel született igény, az gondolom nehezen elválasztható attól, hogy már az anyaméhben is társadalmi hatások érnek bennünket. A modern társadalmakban a kezdetektől fogva, mintegy 300–400 éve a politikai elitben megfogalmazott céloknak megfelelően zajlik a társadalmisítás folyamata. Az oktatási rendszerben az értékátadás, a nevelésben az állami szerepvállalás mind-mind azok a valóságkelemek, amelyek évszázadok óta meghatározzák az emberek társadalmi környezetét, s ennek része a tudományos tudásátadás is. Az, hogy egy kormányzat több vagy kevesebb figyelmet és pénzt fordít erre és mit válogat be az általa preferálandó értékek közé, az már az állami felelősség kérdése. Ugyanakkor társadalmi, illetve politikai hagyományokkal is összefügg, hogy az adott nemzeti közösségben mi a megszokott, milyen mértékben és módon kell biztosítsa az állam a művészeti produkciók létrejöttét, milyen módon teszik közzé széles társadalmi rétegek számára. Ebben többféle modell létezik. A hagyományos társadalmi élet megszervezéséhez szükséges közös értékek, tudások fenntartása részben az oktatási-nevelési intézményrendszeren keresztül, részben szélesebb értelemben vett kulturális (vallási, művészeti) intézményrendszeren keresztül lehetséges. Az, hogy ez a közjót szolgálja-e, vagy maga is a közjót szolgálja-e, az már szemléleti kérdés. S, hogy az Ön által magaskultúrának nevezett jelenségek összessége a közjót szolgálja-e? Van úgy, hogy igen, van úgy, hogy nem.**
- **Előző kérdéssel arra akartam utalni, hogy az utóbbi években a művészet új szerepet kapott: lélekgyógyító balzsamként működik. Ezt különösen a pandémia alatt lehetett tetten érni, amikor a bezártságtól, izoláltságtól szenvedő emberek többek között gangkoncertekkel, online színházi közvetítésekkel enyhítették kultúra iránti vágyukat...**

- **Amit Ön kérdez és amire céloz, az azt feltételezi, hogy a művészet és a társadalom egésze számára elérhető művészeti összetartalom minden esetben a jót, a szépet, a világegész megélhetőségét, megérthetőségét megfogalmazó, azt leíró, a valóságban meglévő esetleges roncsoltságokat reparálni akaró tevékenység. Ha nem igaz ez az állítás, akkor úgy általában nem jelenthető ki, hogy a művészet generálisan egy ilyen helyzetben – mint amilyenben a pandémiai idején voltunk-vagyunk – minden esetben és minden művészeti alkotással segítette a normalitásból való kizökkenés megértését/megélését.**

De mit is jelent a normalitás? Az a normális, ha néhány utcára lakom a New York-i Broadwaytól és megtehetem, hogy heti 3 alkalommal 600 dolláros jegyet vásárolok, akkor heti 3 eladást megnézek? Megélem-e mind a 3 előadást, vagy csak szokásommá vált színházba járni? Vagy esetleg az a normális, hogy a pandémia 1,5 éve alatt otthon kinyitok egy könyvet és csöndben elolvasom ugyanazt a darabot, amelyet megnézhetnék teátrumban is? Valóban segíthet-e egy beteg helyzet egy másik beteg helyzetben a változást megélni? Valóban segít-e egy JBL-en keresztül végighallgatott opera, vagy a tucatjával rosszul streamelt koncert/színházi előadás, amelynek igen jelentős része arról szól, hogy a művészek is tudjanak közönségtől elzártan színpadra lépni, ugyanakkor valljuk be, maguk is rosszul éltek meg, hogy üres színházak előtt

játszottak? Kérdezem én, gyógyít-e mindez? Maga a művész is egy beteg élethelyzetében, egy beteg időszakban tevékenykedik. Hogyan „szól” egy üres koncertterem, amely akusztikusan nem arra lett kitalálva, hogy nézők nélkül használják? A kérdés, ha nem reflektálnék rá a válaszon keresztül, egy végtelen leegyszerűsítése lenne a valóságnak. Van amelyik alkotás „a gyógyítás” szándékával született, egy részük célba ér, másik részük nem. Van, amelyik „érzéketlen” az adott kor problémáira, akár azért, mert vallja, nem kell azokkal foglalkoznia, vagy azért, mert azt mondja ezek nem érdekesek, hanem valamiféle „örök kérdésekkel” foglalkozzon csak a művész, a művészet.

Ha a művészet gyógyít és itt a gyógyszer, akkor az elmúlt 2-3 hónapban – a szigorítások feloldása után – az emberek miért nem „nyúlnak utána két kézzel”, miért nem zúdulnak be a koncert- vagy színháztermekbe, mozikba?

Félnek még, vagy leszoktak róla a digitális művészetpótlékok miatt, amelyekről elakarják hitetni a digitális platformok, hogy ez a megélhető művészet? Vagy azért nem, mert a pandémia miatt elzárt sok milliárd embernek csak töredéke nézte ezeket a művészetpótlékokat is? Vagy azért, mert 10 ilyen módon készült produkcióból 8,5 botrányosan gyengének minősíthető? S lehet, hogy ez máskor is így van, csak most mindez nem „illan el” a pillanattal, rögzítésre került? Vagy egyszerűen csak mesterségesen fenntartott, gerjesztett volt a korábbi jelenléte a közönségnek? Lehet, hogy mindezek egyszerre, együtt játszanak szerepet, s az is lehet, hogy semelyik. A válasz helyett olyan kérdéseket tettem fel, amelyeket kevesen tesznek fel, pedig hasonlókat tapasztalunk itthon is, s a világban úgyszintén...

- Akkor Ön szerint a XXI. században mi lehet a művészet hivatása?
- Szerintem a művészet feladata az, hogy az emberi létezés mögötti örök kérdéseket feltegye (nem is feltétlenül a válasz megadásával) és a valóság bizonyos elemeinek reparálása, amelyeket

általában az ember csorbít(ott) vagy roncsol(t), akár fizikailag, akár erkölcsileg. A művészetnek a szép, a jó, az igaz egységét kell valamilyen módon hordoznia, vagy az ezek elvesztésével kapcsolatos reflexiót jelenítheti meg. Sok művészetfilozófus szerint az ember jó ideje az esztétikán túli állapotban, egy felszeletelt világban él. A modern tudomány felől érkező elgondolás alapján mindenki szakember akar lenni egy szűk szakterületen tevékenykedve, majd a specialisták csoportjai mindezek után belemenekülnek az interdiszciplinaritás csapdájába, ami megint csak arról szól, hogy újabb és újabb „interterületeket” találnak, találunk ki, vagyis látszólag összefo- tozzuk a részterületeket, miközben újakat gyártunk..., ezekkel csak nő az elveszettségünk. De visszatérve a művészetekhez, aki elolvassa ezt az interjút, azt gondolhatja, hogy ezen megállapításokkal gyakorlatilag az elmúlt 100-150 év művészetének jelentős részét kirekesztettem a művészet fogalmából vagy a műalkotások köréből. A teljes válasz összefügg az előző kérdésre adott válasszal is, amely szerint végtelenül egyszerű megközelítés lenne azt mondani, hogy a pandémia a normalitásból az abnormalitásba vitt el. Valóban így van? Az a zaklatottság, az a „pörgés” az élhető emberi élet, amit a világjárvány megjelenése előtt éltünk? Amennyiben ezt összekötjük azzal, hogy az elmúlt 100-150 év művésze- te – amiben már nemcsak az antik esztétikai értékek megjelenítése, örök kérdések megfogalmazása és valóságként megélt világkiegészítési törekvés, hanem valami más (sokszor az üzenet az üzenetlenség, az értéktagadás vagy -bagatelizálás, esetleg a céltalanság a minta létezés jellemzőjének felmutatása) – is a valóság része, ahogyan az (ennek tagadása értelmetlenség lenne), akkor újra tegyük fel a kérdést... valóban reparációs és gyógyító erővel bír a művészet? A kérdésre adható válasz esetében az általános tagadás sem feltétlenül következik az előbbiekből felsoroltakból, hiszen a rend és célnélküli világ felmutatása ahhoz is vezethet, hogy ezt tagadjuk, hogy az ilyen létérzékeléssel szembefordulón éljünk, s tegyük a dolgunkat. S ezeknek az alkotásoknak egy részében valóban az utóbbi hatás kiváltása a művész szándéka, azaz „gyógyító” a szándék.

A különböző szándékok önmagukban megkérdőjelezhetik egymás létjogosultságát, sajátosságuk, esetlegességük túlhangsúlyozásával. Mind- ezt erősíti az is: a szellem emberei közül sokan kétségbe vonják, hogy a XXI. században egyáltalán szüksége van-e a művészetnek hivatásra.

Az én világfelfogásom szerint az értékek tagadásával, bagatelizálásával az ember az egyik sajátos létmódját: az értékelőt (értékadót) szűkíti be, ez nem lehet a művészet célja.

- Második ciklusát töltötte főtitkárként. Hogyan értékeli az eltelt 10 évet? A kezdetben megfogalmazott stratégiai célok miként valósultak meg és milyen fejlődésen ment keresztül az MMA?
- A 10 évvel ezelőtt átalakult MMA-t a változó világban sikerült új – de nem előzmények nélküli – köztestületi intézményként elhelyeznünk és fejleszteni úgy, hogy az intézményesülés mind a munkaszervezeti, mind a megfogalmazott és elért kulturális-szakmai céljait tekintve egyaránt sikeres.

A teljesség igénye nélkül: Makovecz Imre, Paskándi Géza, Kokas Ignác, Finta József, Bodonyi Csaba, Balassa Sándor, Schrammel Imre műveire, művészetére alapult a jövőre harminc esztendeje létrehozott MMA és akikkel bővült egyesületi időszakában, például Jankovics Marcell, vagy köztestületi időszakában, például Marton Éva, méltóságban továbbberősítették a közösséget.

Művészeti áganként százával valósítottunk meg rendezvényeket: kiállítást, koncertet, művészeti vagy művészetelméleti tematikájú konferenciát, ankétokat. Több száz filmet, nyomtatott kiadványt tettünk közzé. Mára havonta több ezer olyan anyagi támogatást jelentő utalást indít az MMA titkársága, ami ösztöndíj, életjáradék, tiszteletdíj, így nyugodtan mondhatjuk, hogy az intézmény tevőlegesen hozzájárul ahhoz, hogy a művészek, szakemberek 18-tól 100 éves korig jobb anyagi körülmények között alkothassanak vagy méltó módon élhessék az életüket.

- Az MMA milyen jelentős együttműködésekett kötött a társadalmi kapcsolatháló erősítését szándékozván?
- Az MMA a magyar kulturális intézményrendszer egészében az egyik vezető, meghatározó szervezet. Jó kapcsolatokkal rendelkezik a művészeti nevelés területén, nemzetközi partnerei ugyanúgy meg-

vannak az akadémiai együttműködésben, mint a magyar kulturális diplomácián keresztül. A közmé- diával – de számtalan egyéb médiummal –, a mű- vészeti szaklapokkal, a szakírókkal és az érdeklődő laikus közönséggel is tartja a kapcsolatot. Együtt- működünk a Magyar Tudományos Akadémiával és olyan kiemelt társadalmi partnerekkel is rendelkezünk, mint a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, amely közel 200 éve szolgálja a magyar kultúra ügyét Kárpát-medence-szerte. Ugyanúgy büszkék vagyunk a rendszerváltás során létrejött szerveze- tekkel például – az országos és a Kárpát-medencei hálózattal bíró – a Nagycsaládosok Országos Egye- sületével 2017-ben kötött megállapodásra, mint a Helyi Televíziók Országos Egyesületével létrejött partnerségre, hiszen az utóbbi ma már átfogja a teljes helyi médiaplatformot is, ezek a társadalom általi elfogadottság szempontjából a leghitelesebb- nek tartott hírvivő médiumok. Legújabb partnerünk az Országos Bírósági Hivatal, amivel 2019-ben született egyezség a kiemelkedő kulturális értékek felmutatására, és a magas művészi minőséget kép- viselő programok további közös megvalósítására, remélem, ez az gyakorlati együttműködés is újrain- dulhat a pandémiás időszak lezárultával.

- Az MMA székházaként működő Pesti Vigadó cél- kitűzése, hogy kulturális, művészeti központként működjön. Hogyan értékeli ezt a munkát? Ebben még fejlődési lehetőséget lát?
- A Pesti Vigadót egy repülőrajttal indítottuk 2014 márciusában és örömmel mondhatom, hogy tel- jesítette az elvárásokat. Egyszerre összművészeti központ, a társasági életnek ugyanúgy, mint a Budapesten megvalósuló európai, illetve világ- szintű diplomáciai vagy kulturális események jelentős részének biztosít otthont, továbbá a gyermekeket megszólító fővárosi művészetpeda- gógiai programoknak is a helyszíne. Itt működik a könyvtárunk, amely szakkönyvtárként a művé- szetelmélettel foglalkozó szakember igényeit szolgálja, a turisztikai és a rendezvényszervező szakma pedig évről évre a legrangosabb díjakkal ismerte el tevékenységét. Kapcsolódóan hang- súlyoznám, hogy köztestületünk a folyamatos állagmegőrző tevékenységgel minden értékkez- előnek, tulajdonosnak példát mutat arról, miként lehet használat mellett megőrizni az építészeti értékeket. A következő időszak nagy feladata a közönség visszahívása a falak közé.
- A Műcsarnok hogyan vészelte át az elmúlt másfél évet?
- A kiállítások csak részben voltak a reális térben látogathatóak, de a kiváló vezetés és a munka-

társak átálltak a fizikai bezártság melletti üzemmódba, feladatunk a Múcsarnok infrastruktúrájának és épületének megújítása.

■ Mit tart az MMA által alapított MMA Kiadó legnagyobb sikerének?

■ A köztestület megalapítása előtti hónapokban, 2011 elejétől Pécsi Györgyi – ma már – akadémikus és ügyvezető igazgató asszonnyal terveztük az MMA kiadói és dokumentációs tevékenységét. Javaslatomra 2017 őszén a Fekete György úr vezette elnökség úgy döntött, hogy önálló cégbe szervezzük ki ezt a dokumentációs, filmgyártási, könyv-, CD- és DVD-kiadási tevékenységet. Úgy gondolom, hogy az MMA Kiadó a monográfiák szakirodalmi területén kimagasló és hiánypótló tevékenységet végez és az egyik legkiválóbb művészeti kiadó Magyarországon. Évente 40–60 (zömében saját, kisebb részben közös kiadásban megvalósuló) kiadvánnyal jelentkezik a könyvpiacra, kínálatában jelen vannak életműalbumok, monográfiák, ismeretterjesztő kiadványok, képes film-, fotó- és művészettörténeti albumok, forrásközlések, tanulmánykötetek és szépirodalmi művek egyaránt. A könyveladás 2019-ben 244%-kal megnövekedett az előző évihez képest. Nagyszabású vállalkozásnak tartom a nemrég megjelent Magyar irodalmi művek és események 1956–2016 című 960 oldalas lexikon kiadását, amely 333 szerzőtől 655 szócikket tartalmaz, illetve a készülő filmlexikon, az utóbbiak a kiadó és az MMA MMKI együttműködésében formálódnak.

■ Az Ön kezdeményezésére jött létre az MMA MMKI, amely steril intézménynek indult, de mára már számos feladatot felvállal. Hogy ítéli meg szerepét, az intézet hogyan segíti az MMA munkáját?

■ Kutatói tevékenységét és kutatói potenciálját tekintve szűk csapattal indult, és most sem dolgozik nagy létszámmal. A működése helyesen a projektekhez kötődő szerződéses kutatókat foglalkoztatva szerveződik, ez volt a fenntartói elvárás is. A művészetnépszerűsítés szempontjából számos beszélgetést, ismeretterjesztő programot, tudományos konferenciát szervez. A 3 éves ösztöndíjprogramra javaslatot tevőként és koncepciójának kialakítójaként kezdeményezésemre került a kutatóintézethez az operatív ügyintézés.

A kutatóintézetnek 10–20–30 év múlva ugyanazokkal az emberekkel kell foglalkoznia, akiket most az ösztöndíj-programban mentorál, csak akkor sokuk már mint a kortárs művészet legnagyobbjai élnek majd a köztudatban.

Kapcsolódóan elmondható: az MMA adminisztrációs központja a titkárság, amely teljes működési spektrumában, minden szegmensében egyenletesen, jól működik, intézményeink fenntartói feladataiban is mintegy központként funkcionál. Különös feladatunk volt a fentiek túl a Magyar Építészeti Múzeum és Dokumentációs Központ fenntartói feladatainak köztestületi átvétele, úgy érzem, az elmúlt években itt is lendületet kapott a munkánk. A titkárságon és az akadémiai alapítású vagy fenntartású cégekben és intézményekben a kollégák lojálisak, feszített tempóban dolgoznak. S hogy mindez létrejöhesse, ahhoz az kellett, hogy az intézményépítés a köztestület támogatásával, a tagság megelégedése mellett folyjon. Ezúton is szeretnék köszönetet mondani mindenkinek, aki részese volt ennek az elmúlt 10–11 éves munkának.

■ Milyen személyes tervei vannak a jövőre nézve?

■ Még nem voltam húszesztendő, amikor Kárpát-medencei szinten szerepet vállaltam a magyar kulturális életben. Ennyi vezetői, menedzseri, stratégiai munka mellett – amelynek végrehajtása során taktikus módon is el kellett járni – igyekeztem amolyan szellemi és lelki wellnessként kutatni, alkotni, továbbá a felsőoktatásban is jelen lenni oktatóként. Az egyik legnagyobb – az MMA-hoz kapcsolódó – örömöm, hogy javaslatomra létrejött a kutatóintézet, a másik ilyen a megvalósult akadémiai elméleti lap, amelynek társfőszerkesztője vagyok, immáron kilencedik éve.

Az elmúlt bő két évtized során az egyik tevékenységemet mindig a másik aktivitásomban pihentem ki. Most – elképzeléseim szerint – megfordítom a belső arányokat és fő feladatommá az oktatást és a kutatást teszem, reményeim szerint a jövőben többet fogok tanítani és olvasni; de minden nap hálát adok a Gondviselésnek, hogy az elmúlt negyedszázadban – mondhatni ifjúkoromtól – milyen jó ügyeknek lehettem részese, milyen szép feladatokat láthattam el.

Az egyházzene története

IN MEMORIAM
DOBSZAY LÁSZLÓ

KONFERENCIA

A konferencia arra tesz kísérletet, hogy a meghívott kutatókkal felvázolja a magyar egyházzene-történet korszerű eredményeit. Négy alapvető kutatási terület kap kiemelt hangsúlyt: a magyar egyházzene-történet historiográfiája (pl. Dobszay László munkássága), a liturgiai változások eszmétörténete (pl. az új református énekeskönyv elméleti vitái), az 1949 előtt virágzó magyar egyházzenei alkotói életutak rekonstrukciója (pl. Demény Dezső, Buchner Antal, Gárdonyi Zoltán), valamint a kortárs egyházzenei életutak feltérképezése (pl. Gyöngyösi Levente, Tallér Zsófia, Kovács László).

Az MMA MMKI égisze alatt három évre tervezett kutatás- és konferenciasorozatra zenetörténészeket, elméleti felkészültségű egyházzene-szereplőket és aktív zeneszerzőket hívtunk meg, akik egy témát elemznek végig. A négy kiemelt terület jelentőségét az adja, hogy először indul összehangolt kutatás az egyházzene négy szférájában és a teljes Kárpát-medencére kiterjesztve. Így alakítható ki egy korábban csak részleteiben ismerhető teljes értékű egyházzene-történeti térkép.

A kutatás jellege végig ökumenikus, és a felekezetek zenei szokásrendjéről elinduló párbeszéd jellemzi. Utóbbira azért van szükség, mert a felekezetek közötti párbeszéd időről időre elindult, de az eltérő zenei hagyományokról szóló közös beszélgetésre, főként tudásátadásra eddig nem került sor. Így sikerülhet összeállítani a magyar zene történetében első ízben a felekezeteken átívelő egyházzenei kánont, amelyben többek között Kodály Zoltán, Árokháty Béla és Lisznyai Szabó Gábor művei együtt szerepelnek. Mivel a várható eredmény, hogy az akadémiai tekintetben is elhanyagolt komplex terület, az egyházzene-történet korszerű áttekintést kap, alapvetően újszerű, ezért számos kutató jelezte előzetes részvételi szándékát.

Időpont: 2021. nov. 8., 10.00
Helyszín: Pesti Vigadó, a Magyar Művészeti Akadémia székháza (1052 Budapest, Vigadó tér 2.)

 A konferenciát élőben közvetítjük
YouTube-csatornánkon: @mmammki

 Kérjük, részvételi szándékát honlapunkon jelezze:
mma-mmki.hu

A törődés eredete: a természet mint gond

KÖZÖSSÉGI KERTEK ÉS NEMZETI PARKOK

Smid Róbert tanulmánya

„Oh, what a shame we gotta pay for reality.”
(Yungblud: *I Love You, Will You Marry Me?*)

A dolgozat alapötletét furcsa módon nem valamilyen természeti jelenség, mint inkább egy olyan, a mindennapokban kikerülhetetlenné vált szlogen adta, amely jól mutatja a kiégettség társadalmának működését. A kiégettség társadalmában Han Bjang-Csal analízise szerint a Michel Foucault-i fegyelműző diszpozíciót felváltotta a teljesítményelvűség, a tiltások pedig a mindenre való képesség pozitív sulykolása. Azonban ez nem a Hannah Arendt-i *vita activa* kiteljesítéséhez, mint inkább ahhoz vezetett, hogy az ember *animal laborans*ként saját magát kezdte kiszákmányolni:¹ ma egyszerre zsákmány és ragadozó. Bár Han elismeri, hogy a foucault-i szelf még mindig az immunitás egyik eminens terepe, a kiégettség/teljesítményelvűség társadalmának pregnáns szimptomája, a depresszió mindenfajta ellenállást kikerül, hiszen nem kívülről jön: akkor tűnik fel, amikor az ember nem tud többet tudni („nicht mehr können kann”),² vagyis feszültség keletkezik benne azzal a társadalmi normával, amely mindent elérhetőnek, teljesíthetőnek láttat. Nem véletlen, hogy manapság mindenhol ránk ömlik a biztatás: *treat/care for/take care of yourself*.

A szlogen tehát a „törödj magaddal”, amely a teljes kimerültség megelőzése mellett két markáns gondolkodásbeli irányt is felidézhet. Az egyik ezek közül az eminens antropotechnikaként megjelenő törődés önmagunkkal és másokkal az immunitás társadalmában (Bernard Stiegler és Peter Sloterdijk), a másik pedig – amelyre ez visszavezethető – a Martin Heidegger által feltárt egyik egzisztenciális módusunk, a gond és a gondozás (*die Sorge, das Besorgen*). Heidegger hangsúlyozza, hogy az embernek nem egy másikhoz való viszonyában artikulálódik a jelenlét mint gond, hanem éppen ahhoz a lenni tudáshoz viszonyuló létről van szó, amely ő maga („nicht als Verhalten zu anderem Seiendem, das es nicht ist, sondern als Sein zum Sein-können, das es selbst ist”),³ és ebben ott van a Han által felvázolt teljesítménytársadalom könnyen je is, hiszen ő végső soron az emberi lenni tudás eltorzulásáról értekezik a kiégettség társadalmára kapcsán. Sloterdijk interpretációja az ember világba vettségének horgonyként szintén a gondot jelöli meg, ugyanis amennyiben Heidegger ontológiájában nem létezik a kívülállás helye, akkor mindenben érdekeltek vagyunk, antropotechnikáink pedig arra irányulnak, hogy felállítsunk egy hierarchiát, a tennivalók sorrendjét, amelynek mentén menedzselhetők a prioritásaink.⁴ Bármifajta távolságképzés csak járulékos modifikációja lehet annak az elkötelezettségnek, amely előrevetülve (vö. belevetett kivetülés, *der Entwurf*) készül arra, ami történi fog vele.⁵ Stiegler pedig elsősorban Foucault-ra hivatkozva vizsgálja Platón *Alkibiádész*-ét. Amikor Szókratész arra biztatja Alkibiádészt, úgy gondoskodjon magáról, hogy felteszi, mit jelentene gondoskodnia magáról, Stiegler amellet érvel, hogy a megértés és a gondozás elválaszthatatlansága jelenik meg a dialógusban – már a görög szóban is (*epimēlesthai* – *epistēmē*).⁶ A gondozás Stiegler értelmezése szerint

¹ HAN, Byung-Chul: *The Burnout Society*. Ford. BUTLER, Erik, Stanford (CA), Stanford UP, 2015, 19.

² Uo., 26.

³ HEIDEGGER, Martin: *Sein und Zeit*. Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1967, 192.

⁴ SLOTERDIJK, Peter: *Du mußt dein Leben ändern. Über Anthropotechnik*. Frankfurt/M, Suhrkamp, 2009, 697.

⁵ Uo., 698.

⁶ STIEGLER, Bernard: *Taking Care of Youth and the Generations*. Ford. BARKER, Stephen, Stanford (CA), Stanford UP, 2010, 114.

olyan antropotechnika, amely a gondolkodás révén gondoskodik, illetve belegondol a gondoskodásba. Analízise alapján pedig az öngondoskodás éppen azért van ma veszélyben, mert meggondolatlan marad, amennyiben a gondozás aktusait átruháztuk az intézményekre (úgy a wellness-szállodákra, mint a szórakoztatóipar produktumaira).⁷

Tehát mind Heidegger, mind a gondolatait továbbvivő filozófusok esetében az emberi pozíció kitüntettségét szolgálja a gondozás, holott ahogy az Orbán Jolán előadásában elhangzott,⁸ a Heideggernél nem kevésbé humanizmuskritikus Jacques Derrida a dekonstrukció zöld irányát nyitva hagyva prognosztizálta a manapság az önmagunkkal törődés mellett párhuzamosan ott működő természettel való együttélést, amely szintén eminens, viszont bizonyos értelemben poszthumán egzisztenciálmódusunk, az új típusú környezetvédelmet pedig ennek performálásaként foghatjuk fel.

Akárhogy is, azt vesszük észre, hogy egyre nehezebben megy az önmagunkra figyelés és önmagunk gondozása nem emberi létezők számításba vétele nélkül. Ez persze felveti annak a kérdését is, hogy a kétségtelenül poszthumánnak bélyegezhető ökológiai gondolkodás valójában nem egy radikális humanizmus-e, amennyiben azért terjesztjük ki a létezőkről való gondolkodás terét egyre szélesebbre, mert egész egyszerűen saját magunk ökológiai kiegyensúlyozottsága ezt megköveteli. Más szóval, nem az lett-e a kritikai poszthumanizmus legfőbb hozadéka, hogy az antropotechnikák elsődleges fókuszává az ágenciák bővítése vált,⁹ amennyiben felismertük, hogy nem emberi létezők is rendelkezhetnek ugyanolyan cselekvőképességekkel, mint mi, illetve ennek fonákjaként mi is csak részesülünk – stabil identitás híján vagy a szubjektivitás likvidálását követően – olyan ágenciákból, amelyekből megképezhetővé válik mindaz, amit egyáltalán emberinek nevezhetünk. Ezzel viszont nem épp az ember megmentését eszközöljük-e a hierarchia új-

rateremtésével: a gondozás ekképpen előzetesen megállapított, par excellence humán ágencia lenne (minden további hierarchia eredeteként), amely a felelősség és a kötelezettségvállalás terhe mellett továbbra is biztosítja a kontrollt a természet felett. Nem ezt a fajta nárcizmust kívánom azonban osztorozni jelen dolgozatomban – amely az önmagunk gondozását tulajdonképpen újabb határkijelölésekre használja fel –, hanem a gondozás azon formáira koncentrálok, amelyek ökológiai technikákként appercipiálhatók, amellet érvelve, hogy ekként a technika nem elhódít valamit a természettől,¹⁰ hanem külsőlegessé teszi az ágenciát és a saját eredetére mutat rá; legfőképpen akkor, amikor minél több nonhumán elemmel szemben alkalmazzuk azt. Ezt két miniesettanulmányon keresztül kívánom demonstrálni: a közösségi kertek és a nemzeti parkok kapcsán feltárva az Édenkerthez való visszatérés vágyának kortárs gyakorlatait.

KÖZÖSSÉGI KERTEK

A kert az emberi kultúrában az eredet és annak rekonstruálhatóságának az attribútumaival van felruházva. Gondoljunk csak az Édenkerthez, amely azonban már maga is hibrid volt: bár az ember megsértette az összhangot azzal, hogy letépte és evett a tudás fájának gyümölcséből, ez a tett egyszersmind olyan technikai tudással ruházta fel, amely eleve a természeti határsértése volt (szemérmesség, végeségre rádőbbenés, szegényérzet stb.).¹¹ Hovatovább az Úr nem gondozókként küldte Ádámot és Évát az Édenkertbe, hanem az ottani termés hasznélvezőiként és megőrzőiként, akiknek semmire nem volt gondjuk, ez a gondtalanság pedig hamar olyan gondatlanságba fordult, amely a Paradicsomból való kiűzetéssel járt együtt. Ezt követően az emberre a gond nem csak úgy szakadt rá mint a szülés kínja vagy a homlok verítéke a munka miatt, de gondozó-

vá is tette őt, vagyis maga kezdte elérhetővé formálni a környezetét, amely nem arra volt teremtve, hogy őt kiszolgálja. Az így végzett előállítás nem pusztán megkövetelte, hogy az embernek ne csak magára legyen gondja, de ahogy Arendt a *The Human Condition* című könyvében kifejti, a csinálás („work”) alakította történelmivé a világunkat,¹² és – teszem hozzá – ezért nyílhat egyáltalán lehetőségünk egy olyan cselekvésre, mint a nosztalgia, amelynek mandinereként a csinálás éppen annak érdekében menne végbe, hogy rehabilitáljunk egy Édent, ahol viszont nem csináltunk és nem állítottunk elő semmit.

A felvilágosodás óta azonban a kert kevésbé egyértelműen a társas vagy univerzálisan emberi voltunk, semmint az egyéni visszavonulás terepe: a *Voltaire Candide*-jában elhangzó „Műveljük kertjeinket!” szlogen a libertáriánus életvitel építőmájaként szolgált, ugyanakkor a kortárs viszonyok között egyre inkább megfigyelhető a visszatérés valamifajta közösségi újrászerveződéshez, amennyiben kertekről van szó. A közösségi kertek, amelyeket itt, Budapest belső kerületeiben is lehet látni, egy-egy társasház által megművelt parcellák veteményesekkel és gyógynövényekkel, tehát merőben eltérnek a közmunkások által a körforgalmakba, betonládákba vagy terekre ültetett és gondozott virágegyüttesektől. Egyik típus sem kizárólag a díszítést szolgálja, mindazonáltal mindkettőnél ott van az ökonómiai faktor: míg utóbbinál ez állami, addig előbbinél önkormányzati támogatású, tehát a lokalitás, a szűk közösségre koncentráció evidensen jelen van benne. Ez az ökonómia (ti., hogy helyben megtérül a kert támogatása) kiegészül a közösségi kertek eseté-

ben egy ősinek feltételezett kollektíva életmódjának rekonstruálásával, a közös műveléssel és termeléssel, ami ugyanakkor szintén egy illuzórikus visszatérés a természetes állapothoz. Hovatovább a társadalmi cselekvés révén a saját épített környezet visszahódítása a természet számára is jelen van motivációként, nem mellőzve ugyanakkor az utilitarista faktort sem, hiszen a közösségi kertekben javarészt haszonnövényeket termesztnek. Magyarországon 2011-ben jelent meg az első közösségi kert, a Leccsós kert (a Kortárs Építészeti Központ támogatásával), azóta pedig csak sokasodnak azok a kertek, amelyekkel a lakosok a környezetüket akarják kicsit szebbé tenni. A közösségi kertek hasznossága viszont a szociális és a gazdasági szférában is vizsgálatra érdemes.

A kertek ugyanis nem monumentumok – az angol kertek vagy a franciakertek mindössze egy-egy irányzatnak az őrző lenyomatai, de nem az alkotóknak vagy a benne megforduló és alkotó művészeknek az emlékhelyei –, a közösségi kertek pedig főleg nem azok. A kertek jelenorientáltak a társas jelenlét elősegítésével: az együttes küzdelemmel a kert megmaradásáért, illetve a deteriorizációja (szélsőséges időjárás, kártevők, rongálók stb.) és deterritorizációja (hogy a lakosság rajta hagyhatja a kézjegyét a városképen) ellen. De kérdéses, hogy ez tényleg egy eredeti aktus megismétlése lenne-e, azazhogy abban a csinálásban, amelyet a közösségi kertek művelői végrehajtanak, valóban ott munkál-e valamifajta primordiális előállítási formához való visszatérés vágya. Az antropológusok tudniillik inkább úgy nyilatkoznak az első kertekről, hogy mivel a domesztikáció és a kultiváció generációkon

⁷ Vö. uo., 50. De ugyanígy lehetne hivatkozni a hálózati kultúra egyik hamis szlogenjére, amely szintén a gondoskodást helyezi a középpontba. A „sharing is caring” az információtovábbításban jelöli ki az egymásról való gondoskodást, azonban ez nem mentes attól, hogy a megosztásokkal a fals információk mennyisége is folyamatosan növekszik.

⁸ Elhangzott a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet által szervezett *Méregzöld – Összművészeti konferencia a természetről mint problémáról* című konferencián 2019. november 18-án.

⁹ A poszthumanizmusról frissen megjelent magyar nyelvű monográfia utalni látszik erre a kérdésre is, lásd: HORVÁTH Márk – LOVÁSZ Ádám – NEMES Z. Mária: *A poszthumanizmus változatai. Ember, embertelen és ember utáni*. Bp., Prae, 2019, 40, 113. sk., illetve 272–275. és 290.

¹⁰ Lásd ennek a Giambattista Vico-i gondolatnak a továbbélését a kurrens kultúratudományban is: VISMANN, Cornelia: *Kultúrtechnikák és szuverenitás*. Ford. KERESZTES Balázs = Tiszatáj, 2017, 2. sz., 64. Ennek kritikájához lásd SMID Róbert: *A jó meghal, a médium él. Adalékok az antropológiai differenciához mint kultúrtechnikához = Milyen állat? Az állatok irodalmi és nyelvelméleti reprezentációjáról*. Szerk. BALOGH Gergő – PATAKI Viktor – FODOR Péter, Debrecen, Alföld Alapítvány – Méliusz Juhász Péter Könyvtár, 2020, 252–255.

¹¹ Stiegler éppen a szegénnyel hozza összefüggésbe a gondozást, azzal, hogy felismerjük, lehet valami jobb (és ebben visszhangzik valamilyen szinten Heideggernek az a kijelentése, hogy nem a másira, hanem a legsajátábbra vonatkozik a gond), hogy a másikkal foglalkozás saját magamon is formál; szegyélni kezdjük magunkat, ha önképésünk elmulasztjuk (STIEGLER: i. m., 137.). Ezt megerősíti Hankiss Elemér értelmezése is, amikor arról beszél, hogy az Édenkertben nem volt még morálisan elválasztott a jó és a rossz, tehát nem létezhetett gondozói tevékenység sem. De az a fajta egoizmus sem fogható fel egyértelműen rossznak, amit a kultúra kezdetén, a bűnbeesés után azonosít: „[a] tényleges emberi történelem fordított kopernikuszi forradalommal kezdődhetett”. (HANKISS Elemér: *Félelmek és szimbólumok: Egy civilizációelmélet vázlatja*. Bp., Osiris, 2006, 124.) Vagyis azzal, hogy az ember önmagát helyezte a világ középpontjába, világalkotónak látta magát, és gondot kezdett viselni magára és másra is.

¹² Vö. ARENDT, Hannah: *The Human Condition*. Chicago (IL), The University of Chicago Press, 1998, 137., illetve 147–152.

átívelő folyamat, illetve annak kitapasztalása, hogy mely növény fogyasztható és hasznosítható, időigényes munka, ezért a kert kezdetben egészen biztosan nem a termelés szolgálatában állt.¹³ Vélhetőleg elsődlegesen rituális célokkal telepítették a növényeket, így csak annyiban beszélhetünk haszonnövényekről az első kertekben, amennyiben bizonyos fajták felhasználhatók voltak a szertartásoknál (pl. ópiátok). Robert P. Harrison ebből azt a következtetést vonja le, hogy a kert már eredeténél fogva olyan helyként értelmezhető, amely a valóságból való menekülés, illetve a valóság átalakításának a terepe¹⁴, leginkább pedig a kontroll alá vonhatósága, a rend bevezetéséé a káoszba. Ez utóbbi azért is paradox állítás, mert egyrészt, ahogy már utaltam rá, így tulajdonképpen az ember csinál a természetnek helyet, másrészt pedig elismeri, hogy olyan természeti szükségletei vannak, amelyeket éppen maga a természet nem tud kielégíteni. Tehát miközben a természethez próbálunk közelebb kerülni, ezt olyan rendezett formában tesszük, amely annak a feltételezett önszerveződésével szembe megy.

Harrison Odüsszeusz-értelmezése megvilágító lehet a kérdésben, amellet érvel ugyanis, hogy a Kalypso szigetére vetődött Odüsszeusz azért nem érzi jól magát, mert semmire nincs gondja, közel van a természethez, leginkább az animálshoz (ösztönök) és a növényekhez (vegetál), de a világtól, legalábbis a saját világtól (család, anyaföld, egyszerűen Ithaka) el van zárva.¹⁵ Mivel nincs mivel törődnie szegregációjában, ezért a ránehezülő gond céltalanná válik, nem tudja azt előállításba fordítani, és a tranzitlétet tapasztalja meg halandóként egy istennő szigetén. Hiába gondolhatjuk úgy, hogy Odüsszeusz a természethez közelebb már nem is lehetne a szigeten, neki az apái földjén jár az esze, amelynek története van – mert művelve volt –, és amelyet maga képes alakítani, a saját gondjának a lenyomatát hagyni rajta.¹⁶

Ha a tökéletes szigeten nincs szükség gondozásra, mert az időn és világon kívül van, abból le lehet vonni azt a következtetést, hogy a kerteken végzett munka esztétikájának biztosítéka a modernség temporalitáscentrikusságán nyugszik, vagyis a művelés során a gyarapodás, a kibomlás időbeliségén. Hovatovább ezen keresztül saját egzisztenciánk performálása olyan elkötelezettségen és felelősség-

vállaláson alapul, amelynek címzettje nem mi magunk vagyunk, sőt nem egyértelműen a kert, mert a gondozásának való elköteleződés társiasága révén alapvető nyitottság kell mutatkozzék részünkről a másik iránt. Például azok iránt, akik előttünk művelték a földet, ezért a kert maga egy genealógiába állítása az embernek.¹⁷ Ekképpen a kert hiába jelenorientált, szépsége ha a jelenlétet erősíti is, nem a jelenben, hanem – ahogy Han megjegyzi – a rekognícióban rejlik: egyszerre a felidézésében a történetének és a várakozásunkban, a potencialitásában annak, ami a kert lehet. Ez a kiégettség vagy a teljesítményelvűség társadalmában egy zárvány: szembemegy a fogyasztással, amely azonnali, és felfüggeszti a tartamot a maximalizálás érdekében, a kert szépsége viszont a jelennek olyan megteremtéséből fakad, amely időbe telik, ezt nevezhetjük meditációnak is, elgondolkodásnak, múltidézésnek.¹⁸

Ez egy olyan etikai aspektusára is rávilágít a kertnek, amely a közösségi kertek speciális típusainál, a börtön-, illetve hajléktalankerteknél figyelhető meg. Miközben első látásra ezek abban hasonlíthatnak Kalypso szigetére, hogy bennük az ember tranzitlété nyilvánul meg, náluk nagyon is tetten érhető a gondozás. Egyrészt az elítélteknek vagy a hajléktalankerteknek a társadalomba reintegrációja révén, másrészt viszont a parcella a nyugalom és a meditáció/gondolkodás/elmélkezés jól körülhatárolható tere (a börtönkertek esetében a cella és a parcella minőségileg különböző, de egyívású terek) mellett a hajléktalankertek esetében lehetőséget ad a város emberléptékűvé tételére,¹⁹ a befogadhatóságára az otthontalanságban. Abban azonban a közösségi kertek e speciális típusai sem különböznek az alapesettől, hogy a társas lét színterei. Az eszmecserek (vö. Platón akadémiaja), a tanítás (a közösségi kertek esetében a társas viselkedése, a földművelés alapjaié, a környezettudatosságra nevelése stb.) és a politikum színterei. Ez utóbbi azonban kétélű, ugyanis egyrészt a közparkok lehetőséget adnak arra – és láthattuk a példát a Gezi Parknál 2013-ban, illetve az utóbbi években a Ligetvédőkkel kapcsolatosan 2015 és 2018 között –, hogy éppen azzal az intézménnyel szemben lépjenek fel az ott megforduló emberek, amely azt létrehozta és fenntartja. Más-

részt viszont a hajléktalan- és börtönkertek nem az ellenállás terepei, sokkal inkább – és fonákos módon – azt a mítoszi jelenetet idézhetik fel, amikor Cura, a gond/gondozás istennője megformálta az embert. A rabok és a hajléktalanok szintén formálódnak az államhatalom által, és mielőtt visszanyerik helyüket a társadalomban, azelőtt a számukra kijelölt tér a kert mint tranzit-zóna, amely egyszerre menedékük és szegregált parcellájuk, a művelésük pedig végső soron műveltetés.

Mégis, mintha ezek a határhelyzetek világítanak rá leginkább az ember és a kert viszonyára a gondozás tekintetében. Az ember megpróbálja végrehajtani azt a formatív aktust, amely őt magát is létrehozta (vö. Cura-mítosz), törekszik nosztalgiától fűtve az Éden rehabilitálására (holott maga a csinálás autentikus formájának megtapasztalása egy utólagosság, az elvesztett Paradicsomnak a par excellence következménye), valamint rendet kíván vinni a természetbe (ezzel viszont távolabb is kerül annak szerveződési módjától), megpróbál egy belátható teret keríteni magának (de éppen ezen keresztül akarja megtapasztalni a nyitottságot, akár a társas létre, akár a természet végtelenségének az élményére gondolunk itt). Ugyanakkor a világ-előállítás és a kontroll utáni vágy hozzáköti az embert a földhöz és – akár államilag, akár genealogikusan – kijelölt parcellájának művelésére kötelezi őt. Ez nemcsak a természethez való viszonyunkat határozza meg, de társadalmi implikációkkal is bír. A kert nem lehet le- és elszigetelni sem időben – hiszen akkor a folytonos kibomlását akadályoznánk –, sem pedig térben – olyan értelemben, hogy nem zárható el a világtól, hiszen épp ahhoz képest mutatja a kontrasztot, és tárja fel funkcióit –, ekképpen pedig Harrison találó megfogalmazása szerint „they [i.e., gardens] create an open enclosure (or an enclosure within the open)”.²⁰ A kert tehát akkor gondozható, ha van bejárata, márpedig sem az Éden – amelynek kapuit Mihály és Gabriel arkangyalok őrizték, és a kiüzetés után lehetetlenné vált a visszatérés²¹ –, sem pedig Kalypso szigete – amely a tenger közepén egy isteni hely volt – nem rendelkezett ilyennel, határaik pedig nem voltak nyitottak a világra. Sőt, határaik tulajdonképpen csak a megsértésük során léptek érvénybe s váltak láthatóvá (vö. enni a tiltott fa gyümölcséből az első emberpár

esetében, ellentmondani a hús gyönyörének, mint Odüsszeusz tette stb.).

NEMZETI PARKOK

A határok kérdése tekintetében a nemzeti parkok különösen izgalmas képet mutatnak. Egyfelől ugyanis határaik olyan teret képeznek, amely a rendezettséget a természet entrópiájával való szembenemenésként tünteti fel, azt sugallva ugyanakkor, hogy itt a tájra jellemző természet legjavát kapjuk meg. Másfelől számos módon elmoszák a határt aközött, hogy mi a természeti és a technikai, vagy hogy mi az ökonómiailag motivált és a valódi ökológia. Ez a határelégítés a megőrzés, a konzerváció billogát kapja: azért kell beavatkozni a természet terébe, hogy intenzifikálni lehessen azt, a kvintesszenciáját megmutatni, hogy fenn lehessen tartani érintetlenségét, ám mindezzel az eredeti cél fonákja valósul meg. Valójában egy rendszer fenntartásának egyik biztosítékává válik a természet ezekben a parkokban, nem pedig egy ökoszisztéma megőrzését szolgálja a kialakított rendszer. Igaza van Bruno Latournak, hogy a természet ekképpen csak (vagy leginkább) akkor jelenik meg, amikor a tetteink nem kívánt következményei visszahullnak ránk²², márpedig Han analízise alapján korunkat az vezérli, hogy mindenre képesek vagyunk, illetve: mindent lehet; ez a teljesítményelvűség társadalmának eltorzult „können”-je.

A nemzeti parkok olyan domesztikációt hajtanak végre, amely annál inkább egy teleologikus bukás-narratíva szüleménye (akár a Paradicsomból való kiüzetést, akár a fajok kihalását értjük alatta), minél inkább megpróbálják elleplezni saját határaikat (ennyiben az idealizált, eredeti kerthez kívánnak hasonlítani). A gerincesek azon biomasszájának, amelynek mi 32%-át tesszük ki, csupán 3%-át alkotják azok a nem használatok,²³ amelyek megőrzése a nemzeti parkokban látszólag nem utilitárius okok által motivált. Ugyanakkor a tervezés és a rend bevitele a természeti életbe a megőrzés jegyében nemcsak a hatékonyságélnak a „gondozás” feliratú hátsó ajtón történő becsempészéséről tanúskodik, de tulajdonképpen valamennyi jelenlévő faj az irányítás és a számítás epifenoménjává avanzsál,

¹³ HARRISON, Robert Pogue: *Gardens. An Essay on the Human Condition*. Chicago (IL) – London, The University of Chicago Press, 2008, 40.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Vö. uo., 155.

¹⁶ Ennek a létmódnak a megértéséhez persze nem szükséges Homéroszig visszamennünk, elegendő Oravecz Imre *A rög gyermekei* regénytrilógiájára gondolnunk.

¹⁷ HARRISON: *i. m.*, 5.

¹⁸ HAN, Byung-Chul: *Saving Beauty*. Ford. STEUER, Daniel, Polity Press, Cambridge, 2018, 127.

¹⁹ HARRISON: *i. m.*, 43.

²⁰ Ua.: „A kertek egy nyílt zárványt – azaz hogy a tisztás egy zárványát – alkotják.”

²¹ A Paradicsom szó eleve a perzsa „pairidaeza” szóból származik, ami a „körül” és „fal” szavakból áll, így nem véletlen, hogy a középkori képzetben a hortus conclusus, a zárt kert az erődítmény, Jeruzsálem mint szent város váltotta fel. HANKISS: *i. m.*, 139.

²² LATOUR, Bruno: *Love Your Monsters. Why we must care for our technologies as we do our children = Love Your Monsters. Postenvironmentalism and the Anthropocene*. Szerk. SHELLENBERGER, Michael – NORDHAUS, Ted: *The Breakthrough Institute*. 2011, 49.

²³ MORTON, Timothy: *Dark Ecology. For a Logic of Future Coexistence*. New York (NY), Columbia UP, 2016, 44.

amennyiben a veszélyeztetett egyedek szaporodása előre megtervezett módon és keretek között történik. A nemzeti parkok ezáltal olyan gépezetekké válnak, amelyeknek minden egyes összetevője pontosan azt az algoritmust hajtja végre, amelyet a lehatárolt környezet belétáplál, anélkül azonban, hogy bármi fogalommal is rendelkezzenek az egyedek a saját és környezetük működésének az alapjáról.²⁴ Minden, ami élő, arra van kondicionálva, hogy életben maradjon, a gondozás azonban a nemzeti parkokban – a kerttel ellentétben – nem olyan csinálás, amely a földön keresztül a világot nyitja meg (és ezt akár heideggeriánusan is érthetjük itt), nem harc a természeti erők ellenállásával szemben (időjárás, kórokozók stb.), hanem a totális idomítás terepe,²⁵ nem a föld gazdagítása, hanem célulvű termelés, nem a múlt megismerése (akár mint a fals nosztalgia az elveszett eredeti kert iránt, akár mint a generációk gyakorlatának továbbvitele), hanem jövőbe tekintés (amely a kihalástól való félelemben, és az ez által motivált folytonos prognosztizációban ölt testet). Ha a kertek mindig valami többre aspirálnak, mint önmaguk, vagyis a gondozás esetükben azt jelentené, hogy az élő organizmusokat addig műveljük, amíg azok többek nem lesznek elementáris alapjuknál, akkor a nemzeti parkok éppen hogy atomjaira bontják a bennük lévő élőlényeket annak érdekében, hogy a legkedvezőbb feltételeket legyenek képesek előállítani számukra. Hovatovább ezzel mindössze adatokká alakítják őket, amelyekkel kalkulálni lehet, és ennyiben az így keletkezett burjánzás tényleg megőrzi valamit: konzerválja a viszonyokat, fenntartja önmaga kontrollját és utilitarizmusát.

Ennek a spektákuluma az, amikor a Bayerischer Waldban nemcsak Németország jellemző állatait látjuk viszont, de falumúzeumot is kapunk, azaz hogy egy múzeumfalut, amelynek házait az ország különböző településeiről szállították oda, hogy egy komplett és ideális (nem utolsósorban pedig nem kicsit anakronisztikus) települést hozzanak létre postával, sörfőzdével, lovardával stb., amely épületeken belül ugyanakkor az adott intézmény története is végigkísérhető (pl. a sörfőzdében az összes bajor sör címere megtekinthető). Ennek komplementereként pedig ott vannak a modern éttermek és hotelek magában a parkban, ame-

lyek vadász- és erdészházakból lettek kialakítva, ezek nélkül pedig nehezen lehetne fenntartani a turisták áramlását. A gondozás extremitása tehát a care-ből cateringet csinál, és hogy a nemzeti parkok természetesen maradjanak, olyan Patyomkin-falvakra van szükség, amelyek éppen hogy felfedik az egészét mozgató technológiát, amely a rendezésüket kivitelezzi, és így az ember számára is „élhetővé” és átélhetővé teszi a nemzeti park ökológiáját, ennél fogva pedig – akár csak a hajléktalan- vagy börtönkertek esetében – egyre inkább integrálni kell a társadalmi rendszerekbe, hogy az ember számára gondozhatóvá váljék. Ugyanis ahogy arra Latour emlékeztet, Frankenstein szörnye sem szörnynek teremtett Mary Shelley-nél, hiszen maga vall arról: az csinált belőle szörnyet, hogy a gazdája magára hagyta.²⁶ A kertek és a parkok kialakításának motivációi ennek mentén a modernitás azon hitét erősítik, hogy a gondozás, odafigyelés, elkötelezettség, törődés hiánya vezet valaminek az elfajzásához: a rendezetlen, műveletlen kert, a veszélyeztetett állatok és növények, valamint a hajléktalanok, illetve a bűnözők ebben a gondolatmenetben nem tudnak nem egymás pandantjai lenni. Ha nem gondozunk valakit, elidegenedetté válik, ahogy mi magunk is elidegenedtünk a természettől. Tehát a gondozást nem a gondtalanság vagy a megőrzés vágya (esetleg pánikja) hívja elő, hanem azok az esetek, amelyekben egyáltalában a gondozottság hiányát felismerjük. Azonban ez nemcsak hogy nem egyenlő az empátiával, de legfőképpen arra világít rá, hogy a természetre már eleve mint előállítottra tekintünk, ha abban képesek vagyunk felismerni a hiányt; azt, hogy nem ad meg „magában” mindent nekünk, amire szükségünk van, hogy nincs meg benne az a rend, ami a mi világunkhoz szükséges, továbbá, hogy nem képes magáról gondoskodni.

A nemzeti parkok és a kertek tehát pregnáns szimptomái annak, amit Timothy Morton *Dark Ecology* című könyvében az agrilogisztika rezsimeként azonosít a kultúrában. Azaz hogy magát a kultúrát Morton az agrilogisztika következményének tartja, amely úgy alakította ki a tereit, hogy azok már eleve a tervezésen és a technika bevonásán alapultak, hiába van szó szántóföldekről vagy kertekről.²⁷ Morton ezzel nemcsak azt állítja, hogy a technológiai innovációk nem csupán járulékosak a földművelés szempontjából, és végső soron a földművelés tech-

nikája és logikája hüposztázisának egy-egy újabb állomását jelentik, hanem azt is, hogy az agrilogisztika az első birtokba vett földdarabtól kezdve nem kérdőjelezte meg saját logikai alapjait, ideértve a kultúratudomány bevett megkülönböztetéseit natúra és kultúra, ember és nem ember stb. között. Sőt az ember erre a biztos alapkőre építette etikai elméleteit,²⁸ vagyis a természethez való hozzáállását kezdettől fogva saját érdekeinknek a szem előtt tartása vezérelte. Ennél fogva a kertek nem azért jelzik a civilizáció kezdetét, mert a természet és a tenyésztés első helyszínei (hiszen, mint arról fentebb volt szó, nem is lehettek azok), hanem mert viszszaemlékezően bennük jelölhető ki az első olyan történés, amikor az ember kontrollal rendelkezett a természet felett, nem mellesleg pedig egyáltalában a történelmi világot előállító csinálás (vö. Arendt) első produktumai. Hovatovább nem a kertek lettek a természettől lekerítve, mint inkább a természet lett elkerítve (és elzárva, mint az Éden, a par excellence, primordiális kert, amelynek rekonstrukciójára ugyanúgy törekszünk, mint a természet visszahozatalára az életünkbe) akkor, amikor az emberi kultúra már nem a földdel, a növényekkel és a kövekkel való együttélést jelentette, több volt, mint *colere*.²⁹ A parkokban és a kertekben modellezett természet

az agrilogisztika azon ködképét váltja valóra, hogy a természet nem más, mint harmonikus körforgás (az évszakoké, a növények életútjáé stb.),³⁰ tehát olyan önszabályozásnak tekintjük, amelynek a másolását hajtjuk végre, amikor a gondozás produktumában egy eredetinek és természetesnek feltételezett rend visszatükröződését kívánjuk látni. Azonban hiába minden lehatárolás, mert a határokról folyton bizonyosodik, hogy azok önmagukra fordulnak vissza, valahányszor a gondozás eredetének a rekultivációját hajtjuk végre a közösségi kertek vagy nemzeti parkok alapítása formájában.

A tanulmány a 2019-ben Méregzöld – Összművészeti konferencia a természetről mint problémáról címmel megrendezett konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata, amely az MMA MMKI e-könyvsorozatának újonnan megjelent kötetében is olvasható az mma-mmki.hu/kiadvanyok oldalon. A kötet további szerzői: Wesselényi-Garay Andor, Erhardt Gábor, Békés Márton, Windhager Ákos, Falusi Márton és Hörcher Ferenc.

Smid Róbert,

(Gyöngyös, 1986)

Irodalom- és kultúratudós, kritikus, az ELTE BTK óraadója. Disszertációját a pszichoanalízis médiumarcheológiai diskurzusból írta. Posztdoktori projektje az ökológiai technikák vizsgálatára irányul. Kritikákat főleg fiatal alkotókról közöl, tanulmányai a mediális kultúratudomány nézőpontjából artikulálódnak. Az MMA MMKI keretében készült *A kortárs magyar irodalom kislexikona 1956–2016* szócikkírója és szerkesztőbizottsági tagja. Első könyve a 2019-es Ünnepi Könyvhétre jelent meg *Sigmund Freud és Jacques Lacan papírgépei* címmel.

Fotó: Sándor Emese

²⁴ Vö. uo., 100.

²⁵ Az itt kínálkozó ideológiakritikai szólamtól eltekintek, amely már az elnevezésben is a nacionalizmus rémét látja. Ugyanakkor az ún. „post-growth” történelmi helyzetben a gondozás jelenthet alternatívát azzal az erőszakos újraelosztási, privatizációs hullámmal szemben, amellyel a fejlődő országok továbbra is megpróbálnak felzárkózni a fejlettekhez, l. erről: DE LA CADENA, Marisol: *Uncommoning Nature = Agropoetics Reader*. Szerk. AGUDIO, Elena – BOSCHEN, Marleen – SANDOVAL, Lorenzo, Berlin, The Institute for Endotic Research Press, 2020, 115–122.

²⁶ LATOUR: *i. m.*, 38. sk.

²⁷ MORTON: *i. m.*, 42. sk.

²⁸ Lásd Stiegler elgondolását ethosz és episztémé összefüggéséről az öngondoskodás kapcsán: STIEGLER: *i. m.*, 179. Szintén az ebben az új ökológiai helyzetben megsokasodó etikákra hívja fel a figyelmet: PUIG DE LA BELLACASA, María: *Matters of Care. Speculative Ethics in More Than Human Worlds*. Minneapolis (MN), University of Minnesota Press, 2017, 125–168.

²⁹ Vö. HARRISON: *i. m.*, 80. COHEN, Jeffrey Jerome: *Stone. An Ecology of the Inhuman*. Minneapolis (MN), University of Minnesota Press, 2015, 29.

³⁰ Ha a természet nem újul meg, az hibát jelez, ezért gondoljuk úgy, hogy nem képes magáról gondoskodni; gondozásba kell venni, gyámság alá helyezni, nekünk kell visszahódítani számára területeket.

„Félelem nélkül tekinteni az ég felé”

AZ ÉRTELMETLEN HALÁL TRAGÉDIÁJA

SZÖVEG: OLÁH ZSOLT | FOTÓK: GORDON ESZTER (BUDAPESTI OPERETTSZÍNHÁZ)

Néhány héttel azelőtt, hogy 1945. április 15-én a brit hadsereg csapatai elérték volna a bergen-belsei koncentrációs tábor kapuit, tízfuszban és végtelesen legyengülve meghalt Anne Frank zsidó származású német kislány. Hozzá hasonlóan mintegy egymillió gyermek pusztult el a náci pokoljárás idején. Döbbenetes szám, amely örökérvényű felkiáltójelként mindig ott tornyosul fölöttünk, hogy tudjuk: mi az, ami soha, semmilyen körülmények között nem történhet meg újra. 2021. április 16-án a holokauszt magyarországi áldozataira emlékezve megtartották Grigori Frid *Anne Frank naplója* című monooperájának online premierjét a Budapesti Operettszínházban.

Bármelyik vallás Istenében is hiszünk, bármilyen szent könnyvel és rituáléval is érzünk szellemi-lelki rokonságot, abban a pillanatban, amikor általunk tisztelt, szeretett és hozzánk közel álló hunyja le a szemét örökre, a halál pillanatában szertefoszlik az okos filozófia, a higgadt relativizálás, a szent íráskönyvek megfogalmazott teóriák, és nem marad más, csak a szakadéknnyira nyílt tanácsalanság mélységes magánya. Nemrégiben elhunyt Törőcsik Mari. Bár páratlan tehetséggel bíró, gazdagon sziporkázó életművének beteljesülése után hagyott itt bennünket, s valóban tudtuk, hogy eljön ez a pillanat egyszer, mégis letaglózva fogadtuk a hírt. Pótolhatatlan veszteség. Azon az estén a Budapesti Operettszínház Raktárszínházának színpadán, azt hiszem, kicsit vele halt Anne

Frank is, mindössze tizenöt évesen, töretlenül bízva a megmenekülésben, reménykedve a szabadulásban. Önkéntelenül is egymás mellett utaznak tovább, hiszen a korszakalkotó színművésznő zseniális pályája és a tehetséges írói vénával bíró, éppen csak szárnyait próbálgató kiskamasz naplóbejegyzései közötti kontraszt még inkább rávilágít Anne veszteségtörténetének tragédiájára.

A világhírű történet szinte mindenki előtt ismert, akinek mégsem: Anne szüleivel, Otto és Edith Frankkal, valamint Margot nevű testvérével Frankfurtban élt. Amikor a náciok átvették a hatalmat Németországban 1933-ban, a család az apa gazdasági kapcsolatai révén a hollandiai Amszterdamba menekült. 1940-ben a németek elfoglalták a várost, így bujkálni kényeszerültek. 1944. augusztus 4-én egy névtelen bejelentő telefonhívása után Karl Silberbauer, a Gestapo tisztje két holland rendőr társaságában elfogta Frankékat, és Westerborkból az auschwitzzi koncentrációs táborba szállították őket. 1944 októberében Anne és Margot a bergen-belsei lágerbe kerültek, ahol 1945 márciusában mindketten meghaltak. Csupán édesapjuk, Otto élte túl a borzalmakat.

Mialatt rejtőzködtek, Anne naplót vezetett, s miután elszállították őket, Miep Gies, a családot segítő egyik ismerős megtalálta Anne elrejtett írásait. Megőrizve azt, a háború után átnyújtotta a lány édesapjának. Otto Frank 1947-ben adta ki lánya gondolatait, ekkor indult világhódító útjára a holokausztban meghaltak – közöttük különösen a gyermekek – mementójaként.

A monoopera zeneszerzője a magyarországi zenés színházat szerető nézők többsége számára talán kissé ismeretlen, zsidó származású, orosz Grigori Frid. A darab keletkezéstörténetének, mondhatni morbiditása, hogy úgy mesél a náci diktatúra áldozatáról – és rajta keresztül az összes elhunytáról –, hogy a szerző a művet maga is diktatúrában, a Szovjetunióban komponálta 1968-ban. Ne feledjük: bár Sztálin akkor már tizenöt éve halott volt, az utána következő Hruscsov és Brezsnyev a szovjet diktátorral együtt ugyanúgy sok millió ember – köztük számos zsidó – teljesen értelmetlen haláláért felelős, akárcsak Hitler. Az 1915-ben Szentpéterváron született, szép kort megélt, 2012-ben Moszkvában elhunyt Frid szinte beleszületett a szovjetek világába. Termékeny zeneszerző volt, és a zenei élet szervezésében is sikeresen szerepet vállalt. Mégis, példának okáért Prokofjev, Sztravinszkij és Sosztakovics zsenije mellett pályája értelemszerűen nem bontakozott ki az előbbiekkal egyenrangú zenei minőségben. Frid alkotásai közül – számos versenyműve, nyitánya, szonátája, dala, kórusműve, sőt filmzenéje mellett – egyértelműen az Anne Frank

naplója a legismertebb. A zeneszerző stílusára hatott a Szovjetunió művészeti életének természetes fejlődéstörténetét kicsiszoló, „kötelezően ajánlott”, torz és ízléscímas zsdanovi szocialista realizmus, amivel kapcsolatban Sosztakovicsnak olyan sok konfliktusa akadt a hatalommal. A sztálini diktatúra ugyanis idővel felismerte, hogy a művészet a politikai üzenetek néptömegekhez való eljuttatásának egyik csatornája és felülete lehet, így kialakította azt a „művészeteszményt”, amelyet csakis és kizárólag a kommunista ideológia kommunikálásának rendelt alá. Amely elhazudta, és faék egyszerűségű üzeneteket hirdető szócsóvát züllesztette a valóban sokakat érdeklő, társadalmi kérdésekkel foglalkozó művészetek kiteljesedésének lehetőségét. Miután az ötvenes évek végétől valamennyire lazult a kultúrpolitikai gyepő (Zsdanov még 1948-ban alkoholistaként meghalt), az alkotók elkezdtek visszacsempészni a műveikbe azokat a zenei értékeket, amelyeket fontosnak tartottak. S ha

már mementó: Sosztakovics – akinek zenéjéhez sokan Frid kompozícióit hasonlítják –, életének legnehezebb, pártállami elutasítottsággal és mellőzöttséggel terhes évében, 1937-ben megírta megrendítő V. (d-moll) szimfóniáját (op. 47). A mű csúcspontját jelentő, lassú ötödik tételében emléket állított barátjának, az akkoriban aagy Tisztogatás áldozatául esett, megkínzott katonai zseni Tuhacsevszkij marsallnak, a beismerő vallomását vérevel telecsepegtető, és nem sokkal később agyonlőtt „Vörös Napóleonnak”. Frid valószínűleg felmérhette, hogy sem tehetsége, sem kedveltsége nem áll olyan magas fokon, mint Sosztakovicsé, így továbbra is konvencionálisabb stílusban alkotott. Már az ötvenes éveiben járt, amikor valami megváltozott benne: onnantól kezdve bátran használta a kortárs zenei formákat, amelyek az Anne Frank naplójában is megjelennek. A darab kamarazenei volta alkalmassá teszi az előadókat – zenekart és énekest egyaránt –, hogy megmutassák Anne mély érzéseinek finomságait és apró rezdüléseit, valamint a kislány költői fantáziáját is. Frid Anne gondolati és lélektani esszenciájaként komponálta meg a naplót, aminek Anne által leírt szerepalakjai – az apa, Péter, Liza, vagyis Anne barátnője, Kepler matematikatanár, Van Daan asszony és férje – a zenekar intenzív, néhol karakterformáló játéka által nagyobb hangsúlyt kapnak, mint a naplóban. Ez az előadóra is plusz feladatot ró. Miután monooperáról van szó, az énekesnek természete-

sen nem dolga, hogy az említett szereplők nyelvén megszólaljon. Azonban az igen, hogy figyelembe véve a zenei anyag sűrűségét, színészi eszköztárának és énektechnikájának birtokában elkülönítse az eltérő szituációkat és azok „szereplőit”, akik csupán elbeszélési alapján „jelennek meg” a színpadon.

Grigori Frid hozzávetőlegesen egyórás monooperája huszonegy jelenetből áll, amelynek librettójába a zeneszerző érett dramaturgiai érzékeléssel strukturálta, tematizálta és sűrítette Anne írásaiból a jelentősebb részeket. A szöveggönyv erénye, hogy nem csupán a fiatal lány gondolataiba, érzéseibe nyújt betekintést, hanem Anne kamaszkori, fejlődési folyamatainak minőségét is kihangsúlyozza. Anne Frank nem attól volt tehetséges író, mert saját és korosztályának érzéseit gazdag stílárészlettel vetette volna papírra. Naplója, írása attól kiemelkedő jelentőségű, hogy a náci vészidőszak idején, az amszterdami, omladozó, nyirkos falú rejtekhelyen, bárminemű külső segítség, támogató oktatás, szakmai útmutatás, vagy a teljesebb párbeszéd horizontját megajánló közösségi élmény nélkül, önmagától járja be saját, hatalmas szellemi és lelki útját. A napló, mint születésnap ajándéka iránt érzett cserfes örömtől kezdődően fölismeri, hogy egy megkapott gestapós behívó biztos halált jelent; Lizáról, csontsoványnak látott barátnőjéről szóló álmát követően megfogalmazódik benne az egyéni és a közösségi felelősségvállalás fontossága; a

szűk kis ablakból megfigyeli az utcán járó, különböző embertípusokat és gesztusaikat elemezve konklúziót alkot; megismeri Péter iránt érzett szerelmének természetrajzát; valamint meglepően éretten jellemzi saját korosztályát. Így fogalmaz: „sokkal nehezebb a fiataloknak véleményt alkotniuk ilyen időkben, amikor megsemmisülhet minden példakép”. A darab vége felé pedig már nyoma sincs a korábban „sokat fecsegő” kislánynak. Mint ahogyan a mű utolsó lapjain, kimerészkedve az amszterdami háztetőre, töretlen hitével, optimizmusával, reményével fogalmaz: a legnagyobb öröm számára egyedül lenni Istennel és félelem nélkül tekinteni az ég felé.

Anne Frankot a Budapesti Operettszínházban Süle Dalma énekli, az előadás a fiatal operaénekes interpretációjában revelatív erejű élmény volt számomra. Az imponáló előképzettséggel bíró énekesnő – a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen folytatott tanulmányai előtt a hágai Királyi Zeneakadémián szerzett diplomát – fiatal kora ellenére máris több, jelentős díj birtokosa: így a Nemzetközi Lehár Ferenc-operett-énekversenyt különdíjasa, a Petrovics Emil-énekversenyt második helyezettje és a Szecsődi-Réti országos énekversenyt első helyezettje. Hollandia főbb színházaiban énekelt, és megjárta a New York-i Alice Tully Hallt is, mostanában talán egy időre Magyarországra teszi át székhelyét. Annak fényében, hogy főbb szerepei között Mozart *Varázsfuvolájának* Éj királynője, valamint Offenbach *Hoffmann meséinek* Olympiája is szerepel, bámulatra méltó, hogy mennyire intakt, kiegyenlített módon szólal meg Frid művének óriási hangközugrásaiban, szinte már-már magas alt fekvésben is, ahogyan a zeneszerző kívánja. A méltató sorok mellett óvatosságra intó gondolat: bár soha jobb antrét első hazai, jelentősebb bemutatkozás gyanánt, de ennyire fiatalon érdemes éppen csak hűvös bécsi keringőt járni a kortárs operákkal, semmiképpen sem tangót...

Túri Erzsébet díszlete óriási fiókrendszer, egyszerre hidegen fehér, karcosan tömörszerű, ugyanakkor titkokat rejtő, izgalmas alkotás. Majd' minden fiókja Anne lelkének egy-egy része, gondolatainak foszlánya. A díszlet rendkívül sokrétű játéklehetőségre ad alkalmat, ágyként, lépcsőként, talán még krematóriumként is működik, és az előadás kellékeit is rejt. A díszlet kivitelezése során talán nem gondolták át igazán, hogy az énekesnő rendkívül intenzíven használja a játékteret, ezért a fiókok a használatuk során olykor instabilnak tűnnek, a későbbi előadások biztonsága érdekében mindenképpen megerősítésre szorulnak. A jelmezek nagyrészt behatárolják a kort, amiben az előadás játszódik. Pfeiffer Gyula karmester és a zenekar végtelenül érzékenyen kapcsolódik az elő-

dás szövetéhez. Külön említésre méltók Varga Vince mozgóképtervező képzőművészeti minőségű animációi, amelyek a díszletfalra vetülnek: érkező felhőből a krematórium kemencéjének füstgombolyaga, majd a lecsapó vihar villámaiból SS-jel alakul ki, és egy-egy fiókon szinte az Ördög tekintete köszön vissza ránk.

Rátóti Zoltán rendezése olyan, mint egy felhő sziluettje, amely egy szellő sugallatára megjelenik, még talán zápor is fakad belőle, majd mintha ott sem lett volna, hirtelen szertefoszlik. Akárcsak Anne Frank. Az előadás összművészeti alkotás, és bármennyire is kamarajellegű, mégis a totális színház eszménye felé mutat, hiszen a zene, az ének, a mozgás, a színészet,

a bábművészet és a képzőművészet is megjelenik benne. A rendező a mű líraiságát helyezte előtérbe, számos asszociációs lehetőséget megajánlva a nézők számára a náci Németország bűneinek felismerésével, dekódolásával kapcsolatban. Egyik csúcspontja, amikor Anne felfokozott lelkiállapotából fakadóan rengeteg könyvet és iratot kiszór a színpadra, s ahogyan a kislány elindul személyes kálváriáján, nem nehéz felidézni, hogy a nácik kezdeti térnyerésének többek között éppen a könyvek nyilvános elégetése volt az egyik sarkalatos eseménye a német szellemi és kulturális élet „megtisztítása” érdekében. Rátóti Zoltán az énekesnő színpadi mozgásával jól érzékelteti Anne lelkiállapotát, a fel- s aláfutások gyakorisága és dinamikája a díszleten és a színpadon az egyre növekvő nyugtalanság, aggodalom és félelem leképeződései. Az énekesnő vertikális síkon való mozgása – egyre magasabbra kerül a játéktérben, ahogyan a mű szerint is kimerészkedik az amszterdami háztetőre – jelzi szellemi és lelki fejlődését, hogy az előadás vége felé valóban vágyai szerint is végre egyedül legyen Istennel. S nekünk vajon van-e bátorságunk felé fordulni?...

Nem hosszú történet hidegről és melegegről

Bene Zoltán novellája

Asztalos Péter úgy emlékezett, hogy azokban a napokban túl sok hó esett. A hideg nem bírta szuflával, és hamarosan minden gusztustalan lett, latyakos, mocskos, undorító. A buszok, a trolik, a teherautók, de még a személyautók kerekai is széles sávban szórták maguk köré ezt a förtelmes matériát, ami aztán hányás gyanánt csúfította el a járókelők nadrágját, kabátját, néha még a sapkáját és az arcát is. Estére aztán magához tért a hideg, utánpótlást kapott valahonnan, vagy csak kipihente magát, mindenesetre bekeményített, a hőmérőkben nyújtózkodó higanyoszlopokra ráijesztett alaposan, mire azok menten kisebbre húzták magukat, úgyhogy megfagyott az egész, minden négyzetmétert betakaró undormány, ami nem is olyan régen még vakítóan fehér hótakaró volt – most aztán lehetett esni-kelni, botorkálni.

Asztalos Péter fogai jól hallhatóan vacogtak, miközben egy magába roskadt hóember mellett kifordult a sugárútra, és nekifeszült a heves rohammal rárontó, arcába-fülébe vérfagyasztó csatakiáltást sűvöltő szélnek. Mivel a kesztyűjét nemrég elhagyta valahol, kabátja ujjába húzta a kezeit, fejét meg a vállai közé, minthogy sálja sem volt akkoriban. Később, még hosszú évek elteltével is úgy vélekedett, hogy soha életében nem fázott annyira, mint akkor.

Betért egy helyre, megivott három deci forralt bort. Élvezte, ahogy a fűszeres ital csiklandozza a nyelöcsővét. A kezeit is megmelengette a bögrét szorongatva, s mire elfogyott a bor, visszatért belé az élet melege. Újra harminchat fokos lázban égek, állapította meg csaknem elégedetten, s ennek tudatában nekiveselkedett, morgott valami köszönésfélét, behúzta a nyakát-kezét, azzal kifordult az ajtón.

Már sokszor elgondolta magában, hogy leírja az olyan estét, mint például ez. De mikor hazatérve a szobájában felkapcsolta a villanyt, leült a székére, és farkasszemet nézett az íróasztalra mint halotti ágyra kiterített komoran, barátságatlanul tiszta, mondhatni szűzies papírral, akkor csak görcsösen szorította a tolat, s nemhogy írni, de moccanni se bírt. Így nem megy

semmi, gondolta, de nem tudta igazán, mi nem megy és hogyan.

A járda csúszott. Asztalos Péter cipője pedig, azon kívül, hogy beázott és három zoknival sem melegített semmit, ráadásul még a talpával sem dicsekedhetett, mert az olyan simára kopott, hogy még a nyári ragacsos aszfalton is csúszkált. Asztalos Péter egyszerre nem volt ura a lábainak, a házfalak meginogtak, a villanyoszlop eldőlt, és egy perc is eltelt, mire felfogta, hogy hanyatt fekszik az utca jégpáncélján, a háta sahog, és alighanem azért zsidbadt el teljesen a jobb karja, mert könyökének azt a bizonyos mindenki által jól ismert érzékeny pontját ütötte meg, amikor földet ért. Nagy nehezen feltápáskodott. A házfalak újra biztosan, stabilan szegélyezték az utcát, a villanyoszlop is függőlegesen állt megint. Csak odajutok, morogta Asztalos Péter.

A lépcsőházban bűdös volt, de meleg. A csengő hangját nem hallotta, hát kopogtatott is. Aki kopogtat, annak megnyitvatik, dörögte, vagy valami ilyesmi. Valóban megnyitvatott, s Asztalos Péter megérkezett. Ott állt a panellakás fellengzősen előszobának nevezett helyiségében, amit betöltött a lány illata. Miközben lehámozta magáról a kabátot, újra eszébe jutott, hogy milyen hülyén hangzik az a név: Altbächer Emőke. Ha már Altbächer, miért nem Krisztina, vagy Henrietta, gondolta Asztalos Péter. Meg is mondta ezt a lánynak, Emőkének. De az csak mosolygott. Gyakran mosolygott, pedig szép, szomorú-barna szemei voltak. Meg olyan pici kezei-lábai, mint egy óvodás gyereknek, és szőke haja.

Letelepedtek a padlószőnyegre. Meleg volt. Beszélgettek, vagy inkább felváltva beszéltek. Hol az egyik, hol a másik nyitotta ki a száját, hogy az évezredek során erre a célra kialakult biológiai berendezésének segítségével hangokkal töltsen meg a levegőt, amiből aztán mindenféle szavak, mondatok állnak össze, ha minden jól sikerül. Először az egyetemről beszéltek, közös ismerőseikről a bétékán, ahová jártak, aztán mindketten régi dolgokról kezdtek mesélni, olyanokról, amelyek megestek velük. Mindkettejüket érdekelték a

régi dolgok, legalábbis az olyanok feltétlenül, amelyek megestek velük. Asztalos Péter jóval később, amikor egy alkalommal az este eszébe jutott, nem tartotta valószínűnek, hogy a másik története is érdekelték őket, inkább úgy vélte, csak a saját sztorik elmondásában lelték örömeiket. Ő mindenesetre Emőke egyetlen történetét sem tudta felidézni. Persze, lehetséges, hogy Emőke figyelt rá. Emőke nyilván emlékezik arra, amit ő, Asztalos Péter mesélt.

Ezt azért feltételezte, mert vagy két-három-négy évvel azután az este után, amikor Emőke és ő régi dolgokat idézgettek egymásnak, összefutott a lány öccsével, akit szintén ismert, vagy mindenesetre találkoztak néhányszor, és minden alkalommal váltottak pár szót. Emőke akkor már férjhez ment Glasgow-ban, valami skóthoz, talán gyereke is született már, ezzel Asztalos Péter tisztában volt, hallotta valakitől. Azt viszont nem is sejtette, amit Bulcsú (Neki is ilyen lehetetlen neve van: Altbächer Bulcsú, kész röhej. Miért nem Brúnó? Vagy Ottó?, gondolta) mondott neki: Emőke nagyon szerelmes volt beléd. Tulajdonképpen miattad hagyta ott az egyetemet és miattad ment ki Skóciába babysitternek.

Asztalos Péter azon az először hideg, aztán meleg estén, amikor előbb fagyoskodott és elesett, utána pedig órákig ücsörgött a meleg padlószőnyegen, még sok mindenről beszélt Emőkének. Beszélt az íróasztalra terített szűzi jellegű, de voltaképpen kihívóan viselkedő papírlapról is – nem is értette igazán, miért. Hajnal felé eszébe jutott, hogy fogalma sincs, mit keres a lánynál. Ezért megcsókolta. Onnantól már nem kellett beszélni.

Amikor Asztalos Péter sok-sok év múltán felidézte azt az estét, nyugtalanság fogta el. Miért ugyanolyan erős a hideg emléke, mint a meleg? Miért ilyenek a hangsúlyok? Egyáltalán, hol vannak a hangsúlyok?, morfondírozott magában. Egyszerre alig leküzdhető vágy fogta el, hogy leüljön az asztalhoz, nézzen farkasszemet a papírral, és futamodjon meg meghunyászkodva, mint mindig. De leküzdötte a vágyat. Nem is volt igazán erős vágy, az az igazság. Már nem voltak erős vágyai. Vagy nem tudott róluk, mindenesetre. Fordított történet, gondolta, pont fordított. Nem Zéta szerelmes reménytelenül Emőkébe, hanem Emőke Zétába. De a hasonlat, érezte, erősen sántít.

Bene Zoltán, író, az MMA Művészeti Ösztöndíjprogram 2019–2022-es évfolyamának ösztöndíjasa

1973-ban született, Szegeden él. A Szegedi Tudományegyetemen szerzett művelődésszervezés-média-, könyvtár- és andragógia-diplomákat. Irodalommal hivatásszerűen 2001 óta foglalkozik, azóta jelennek meg rendszeresen novellái, esszéi, publicisztikai, recenziói, kritikái Kárpát-medencei magyar folyóiratokban, illetve antológiákban. Több prózakötete jelent meg, köztük az *Áramszünet* című regény (Budapest, Kortárs, 2018). 2006-ban Fehér Klára-díjat, 2013-ban Teleki Pál Érdeméremet, 2014-ben Kölcsey-éremet kapott, *Az érdemes, nemes Rózsasándor kalandjai* című kötete 2017-ben elnyerte Az év Könyve Szeged elismerést. A Magyar Írószövetség Választmányának tagja, Csongrád megyei Írócsoportjának elnöke, 2017 júliusa óta a Szeged várostörténeti és kulturális folyóirat főszerkesztője, emellett a Károli Gáspár Református Egyetem óradó oktatója.

Foto: Vadász Dávid

Ösztöndíjas programajánló

EMLÉKEZET – KOVÁCS MELINDA FOTÓGRÁFUS KIÁLLÍTÁSA

DÁVID ÁDÁM ÁTDOLGOZÁSÁBAN SZÜLETIK ÚJJÁ A FARKAS ÉS A HÉT KECSKEGIDA MESÉJE

IDŐPONT: 2021. JÚNIUS 11. – 2021. OKTÓBER 10.

HELYSZÍN: SZENT DÖMÖTÖR TEMPLOMKERT (8254 KÉKKÚT, FŐ U. 1.)

2021. június 11-én megnyílt **Kovács Melinda** Balogh Rudolf-díjas fotográfus kiállítása Kékkúton a Szent Dömötör-templom kertjében *Emlékezet* címmel. Az itt látható fotók a keresztény szimbólumok mai értelmezést járnak körbe. A korábban egyértelmű olvasattal bíró tárgyak, képek milyen jelentéstartalmat őriztek meg a mai ember számára? Mit láthat, mit érthet a mai ember a képi jelek világából? A tárlat több sorozatból állt össze, melyek más-más kiállítóhelyeken voltak bemutatva a korábbi években. Az *Oltalom* sorozat első bemutatkozása 2015-ben az esztergomi Bazilika Panoráma kiállítóterében volt. Ez a kompozíció a Szűz Mária-tisztelethez kapcsolódik. A középen szereplő Szűz Mária-kép köré elhelyezett imádkozó kezek a kegyhelyeken kifüggesztett hálaadó táblákra utalnak. Az *Emlékezet* című képanyag Krisztus szenvedéstörténetét fogalmazza újra, mely 2019-ben a Keresztény Múzeumban került először bemutatásra. A fákra illesztett *Létige* és *Végtelen* sorozatok különböző években készültek, de mindegyik ugyanarról a *Végtelenről* mesél el valamit. Ezek a képek 2020-tól ez ideig készültek. A szabad térben elhelyezett kiállítás 2021. október 10-ig látogatható mindennap.

„Oda, ahol a mocsárból jövő út a faluba ért, táblákat állítottak ezzel a felirattal: *Macondo, a falu főutcáján pedig egy nagyobbat, amelyen ez állt: Van Isten. Minden házban Lajstromokat függesztettek ki, hogy szüntelen gyakorolhassák a tárgyak és az érzések neveit.*”

(Gabriel García Márquez: *Száz év magány*)

JUBILATE DEO – ARS SACRA FESZTIVÁL

IDŐPONT: 2021. SZEPTEMBER 10., 19.30

HELYSZÍN: JÉZUS SZÍVE JEZSUITA TEMPLOM (1085 BUDAPEST, MÁRIA UTCA 25.)

A fenti időpontban hallható lesz **Lökösházi Mária** szopránénekművész és Ács Dávid orgonaművész egyházi koncertje. A zeneművek témája az öröm, ujjongás, amelynek kapcsán többek között felcsendül W. A. Mozart *Exultate, Jubilate* című műve is.

Műsor: Louis-Nicolas Clément – *Regina Caeli*; J. S. Bach – M. Dupré: *Sinfonia Cantata 29* (orgonamű); G. F. Handel: *Rejoice* (Messiás, szopránária); J. S. Bach – Vivaldi: *Concerto in A minor* (orgonamű); *Jubilate Deo* (gregorián); W. A. Mozart: *Exultate, Jubilate KV 165; Laudate Dominum KV 339.*

AZ ÍGÉRET FÖLDJE

IDŐPONT: 2021. SZEPTEMBER 11., 20.00

HELYSZÍN: SZOMBATHELYI PÜSPÖKI PALOTA (9700 SZOMBATHELY, BERZSENYI DÁNIEL TÉR 3.)

Szeptember 11-én a Püspöki Palotába jön **Kovács Dániel Gábor** történész, író, drámaíró *Az ígéret földje* című művének bemutatójára Kelemen Zoltán rendezésében. Kovács Dániel Gábor középiskolai tanulmányait Karcagon a Gábor Áron Gimnáziumban végezte el. 2000-ben Budapestre került, ahol 2007-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsész-tudományi Karán történelemből, illetve Társadalomtudományi Karán politikaelméletről szerzett diplomát. 2014-ben kisfia születése után Pázmándra költözött, ahol jelenleg is él és alkot. Első sikerét 2007-ben érte el a XXI. sz. Magyar Drámájért Alapítvány drámaaversenyének megnyerésével, azóta ír színdarabokat. A MMA Művészeti Ösztöndíjprogram támogatásával drámatrilógiát ír a XX. század első feléről. Úgy véli, drámaírói tapasztalata, valamint történészként tárgyi tudása képessé teszi arra, hogy nemzetünk legvésztérhesebb korszakát drámai művek formájában feldolgozza.

MÖBIUS FÉNYINSTALLÁCIÓ A DUBAJI VILÁGKIÁLLÍTÁSON

IDŐPONT: 2021. OKTÓBER 1. ÉS 2022. MÁRCIUS 31.

HELYSZÍN: DUBAJI VILÁGKIÁLLÍTÁS, MAGYAR PAVILON

Szentgyörgyi Szandra formatervező, az MMA művészeti ösztöndíjasa Möbius fényinstallációja is látható lesz a Dubajban 2021. október 1. és 2022. március 31. között megrendezésre kerülő világkiállítás magyar pavilonjában. Az alkotás aranyszínű fémszövetből készül, amely áttört fényhatással, légi megjelenéssel és meghitt hangulattal öltözteti a teret. Az ösztöndíjban vállalt programja a Möbius fényinstalláció megtervezése, amelyben az installáció tetszőleges méretre növelhető a térhez igazodva. A világkiállításon bemutatott kompozíció a Möbius variálhatóságának legkisebb egysége.

HANGVERSENY LISZT FERENC SZÜLETÉSÉNEK 210. ÉVFORDULÓJÁRA

IDŐPONT: 2021. OKTÓBER 22., 19.00

HELYSZÍN: BUDAPEST-BELVÁROSI NAGYBOLDOGASSZONY

FŐPLÉBÁNIA-TEPLOM

(1056 BUDAPEST, MÁRCIUS 15. TÉR)

Mészáros Zsolt Máté Junior Prima-díjas orgonaművész az MMA ösztöndíjasaként Liszt Ferenc orgonaműveinek új összkiadásán dolgozik. Október 22-én 19 órakor, a zeneszerző születésének 210. évfordulóján – Liszt egykoron kedves templomában – a Budapest-Belvárosi Nagybaldogasszony Főplébánia-templomban megvalósuló hangversenye ebbe a nagyszabású kutatómunkába is bepillantást enged. Elhangzik többek között a monumentális *Proféta-fantázia*, illetve versekkel működik közre Kautzky Armand színművész. A program minden elemében megidézi Liszt életszerető, világpolgár alakját, aki valódi összekötő kapocs volt a nagyvilág művészei között. A belépővel a templom toronykilátója is látogatható, a korlátozott számban értékesítésre kerülő VIP-jegyekkel pedig a híres szekszárdi borász, Mészáros Pál legkiválóbb borait is megkóstolhatják az általa vezetett borkóstolón – köztük azt is, amelyet egykoron Liszt Ferenc is szívesen fogyasztott – és egy kellemes hangulatú estét tölthetnek a művészek társaságában.

ARCHIKIDS BUDAPEST – VÁROSÁLMODÓK

IDŐPONT: 2021. OKTÓBER 9., 10.00-20:00

A világszerte jelentkező ArchiKids-fesztiválok mintájára lehetőséget teremtünk arra, hogy a gyerekek a bennük élő építésszel ismerkedjenek.

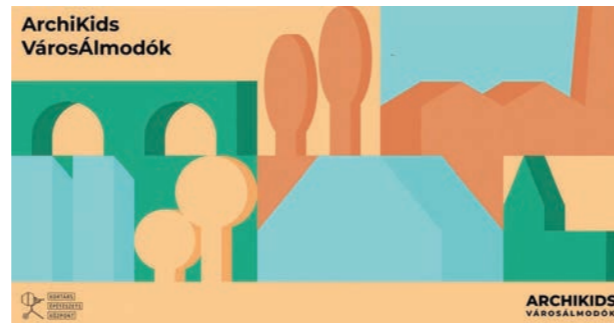
Az idén ismét ősszel megrendezésre kerülő ArchiKids Budapest Építészeti Fesztivál a jövő generációival kezdeményez párbeszédet. Hogyan tudjuk partnerként kezelni a gyerekeket a városi tér alakításában? Hogyan irányítsuk figyelmüket közvetlen környezetük megfigyelésére, tudatos értékelésére?

Milyen struktúrák makettszintű megépítésével tudjuk továbbékeztetni eddigi téri tapasztalataikat? Ezekre a kérdésekre velük közösen keressük a választ a Kortárs Építészeti Központ szervezésében megvalósuló programon.

Főszervező: Kertész Monika – KÉK / szakmai kurátor: Kern Orsolya – KÉK

Tervezett programtípusok: Installációépítés, makettezés, nyitottstúdió-látogatás, vezetett specifikus városi séták, városi társasjáték, legómodellézés, dobozváros, karikastruktúrák stb.

Részletes programokért kövesd be az eseményt és figyeld a KÉK felületeit! A pontos dátum az őszi járványügyi helyzet függvényében változhat! Az események terveink szerint többnyire szabad téren, illetve több újbudai helyszínen, többek között a KÉK központi helyszínén kerülnek megszervezésre. A programokon való részvétel idén is ingyenes!

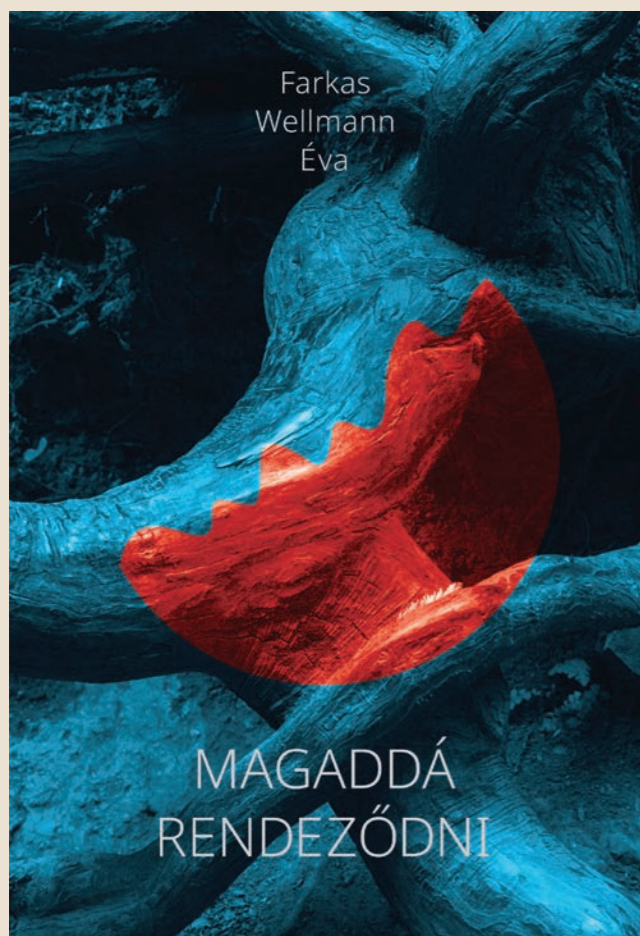

A VIRÁGZÓ HAGYOMÁNY SZAKMAI VERSENYEI

IDŐPONT: 2021. 11. 27. – 2022. 06. 08.

HELYSZÍN: FONÓ BUDAI ZENEHÁZ (1116 BUDAPEST, SZTREGOVA U. 3.)

Idén is megrendezésre kerülnek a **Sánta Gergő** által vezetett Bartók Tánc-együttes nevéhez kapcsolódó Virágzó Hagyomány szakmai versenyei, amelyeket novemberben bonyolítanak le. A versenyek kötelező anyagai már elérhetőek az esemény YouTube-csatornáján. Az idei versenykiírás szerint a táncanyagok a következők: Legényesverseny: györfalvi legényes; Párostánc-verseny: mezőkeszűi csárdás és sűrű csárdás; Gyermek- és Ifjúsági Legényesverseny: széki sűrű és ritka tempó. Versenykiírás és jelentkezési lap hamarosan elérhető a Budapest Főváros Bartók Tánc-együttes közösségi oldalain.

Farkas Wellman Éva versei

AMIT EMBERTÁRSADRÓL SZÓLNÁL

Minduntalan folyik a földön egymás sorsának tárgyalása – s míg szavaim egymásba öltöm, új felszínt ölt a képek mása.

Az eredetit mint keresd meg, mikor szinte mindegyik árnykép? Hamis érvek egymásnak esnek, csak bár egy halvány pászmát látnék!

A szavaidra jól vigyázzál, azok oldanak, kötnek bármit, mint keresztfonással a nádszál, puha szövésben erős kárpit.

Amit embertársadról szólnál, mondd, mintha magadról beszélnél, mondataiba végzést pólyál mind, aki van vagy nincs eszénél.

Almáskertedben ezer áspis, azt suttogják mind, hogy szeretnek, majd megvádolnak téged, s mást is, perköltség jár csak a feleknek.

...

Mit rád adott a földi ittlét, gyűretlenül s mielőbb vedd le. Esetleges, ki merre, mit lép – ne válaszolj a gyűlöletre.

INFERNO

életközép vagy régen túl azon gyökerek után tapogat a kéz hajszalár indák bármi kész haszon ha érte még a partra visszánéz a tekintet már úgysem megkopott egy hétszáz éves mesében keres fogódzót mondatot írásjelet valamit ami nem didaktikus csak irányt vagy egy új sarkot jelez

életközépen túli mintaerdő az igaz utak cserjésében végzed és feltáruul egy réges-régi fertő gallyakra hull dizájner-rakta fészkek szétoldódnak a kusza hosszú szálak a csupasz test így szaggatja a hálót a lejárt vétkek sorban falat állnak megbontják a rutint is, mint a rímet magaddá rendeződni kezd a káosz

CSAK TIEDNEK LÁSSÉK

Ide siettél hát, ez az a fennsík, ide gyűjtötted összes hordalékod, itt birtokolsz már minden porszemet, betömve gondolsz negyven szakadékot, és itt tartod a napfénybe az arcod, itt mondod azt, hogy nem jó, nem szeret, meglátod a tükör színén a karcot; éhes maradt a szád, torkod, szemed; más lehessen tied vagy bár a másé, mert magadéért csak magad felelhetsz, ház, ökör, asszony – csak tiednek lássék...
De ne kívánd a más terhét magadnak. Elégedett, ki jó időn arathat.

A versek a szerző *Magaddá rendeződni* című kötetéből valók, amely a Magyar Művészeti Akadémia Művészeti Ösztöndíjprogramjának támogatási ideje alatt jelent meg 2020-ban.

Farkas Wellmann Éva, költő, kritikus, az MMA Művészeti Ösztöndíjprogram 2018–2021-es évfolyamának ösztöndíjasa

Tizenhét éves kora óta ír verseket, húszas évei elejétől kritikákat és más, elméleti jellegű szövegeket is. Eddig három verseskötete és egy tudományos munkája jelent meg. A Bárkaonline szerkesztője. Az ösztöndíjprogramban tervei között szerepel egy új verseskötet és egy válogatott és új verseket tartalmazó, bővebb kiadvány megjelentetése. Erdélyi származása miatt régóta rálát a határon túli és a magyarországi irodalmi élet közötti dialógushíányokra, ezért arra törekszik, hogy apró gesztusok révén minél több átfedést hozzon létre, segítse az egységes magyar irodalom tényleges létezését. Elsősorban olyan beszélgetéseket, recenziókat, kritikákat, helyszíni tudósításokat tervez, amelyeket az átlagolvasó is szívesen fogyaszt, de ugyanakkor igényes nyelvezetű és alapos vizsgálat előzi meg őket.

MMKI Kulturálisokk PODCAST

Műsorvezetőink:

WESSELÉNYI-GARAY ANDOR

BÓLYA ANNA MÁRIA

WINDHAGER ÁKOS

 Google Podcasts

 Spotify

 Apple Podcasts

Az elsodort falu eszmetörténeti jelentősége és helye Szabó Dezső szellemi életútjában

Kovács Dávid tanulmánya

Az *elsodort falu* eszmetörténeti jelentőségével kapcsolatosan kétféle megközelítés él az értelmiségi köztudatban. Írásomban arra vállalkozom, hogy rekonstruálva, illetve mérlegre téve a két megközelítést, kibontsam saját felfogásomat a regény eszmetörténeti jelentőségéről, valamint Szabó Dezső életútjában betöltött helyéről. Az egyik felfogás a regényben a nemzeti elköteleződés és a közösségi önkép nagyhatású, prózában újszerű szintézisét ismeri fel, amely víziójában szakítást jelentett a magyarsággal dualizmus-kori uralkodó toposzaival, és mint ilyen, Ady Endre lírában rögzült magyarsággal állítható párhuzamba, annak folytatója. A másik megközelítés ideológiai alapvetést lát a regényben, amelynek eszmetörténeti jelentősége abban áll, hogy szellemi ihletője volt a Horthy-korszak keresztény-nemzeti kurzusának.

Az előbbi megközelítés a két háború közötti időszakban eresztett gyökeret a közvélekedésben. Juhász Gyula közvetlenül a könyv megjelenését követő elutasító kritikájában ugyan a „letiport magyarság féltésében és a jövő akarárásában” fogant, de teljesen elhibázott koncepciójú alkotásnak tekintette a regényt. Értékelésében *Az elsodort falu* külföldi mintákat, elsősorban Maurice Barrés írásait utánzó „nacionalista regénynek” titulálta, amelyben a mű ethoszát adó közösségi sorsvállalás és az abból kinövő magyarságféltés egy alapjaiban téves jövőképebe torkollik: „Vissza a faluhoz, ezt a megváltó ígét hirdeti ön két kötetben keresztül”, azonban a „haladás, a fejlődés, a kultúra útja nem a faluba vezet”.¹

Szekfű Gyula, a korszak nagyhatású történésze a regény „nacionalista” tartalmát Juhász Gyulánál konkrétan határozta meg: a nemzetfogalom újradefini-

álásában. Az *elsodort falu* és általában az írói életmű jelentőségét a fiatal generációkra gyakorolt hatásában látta, különösen az ifjúság nemzetszemléletének formálásában tartotta meghatározónak a Szabó Dezső-i inspirációt.² Értelmezése szerint Szabó Dezső képviselte tovább Ady Endre magyarságszemléletét,³ kifejezve azt a századforduló óta jelenlévő törekvést, amely a közösségi érzés súlypontját a történelmi Magyarország állampolgárainak egészét átfogó nemzetfogalomtól az etnikai-nyelvi közösségbe kívánta áthelyezni.⁴

Szerb Antal is Ady Endre és Szabó Dezső magyarságszemlélete közötti azonosságot regisztrálta, azonban a magyarságszemléleten belül nem a nemzetfogalomban, hanem a magyarsággal találta azt meg. Szerb úgy fogalmazott, hogy *Az elsodort falu* „magyarságmítosza” a „nagy megszállott”, vagyis Ady művészetéből lett kibányászva, amit a regény népszerűsített, tett szélesebb körben ismertté. Miben áll, mi a tartalma ennek a magyarsággal, mítosznak? „A mítoszt ismerjük, benne nőttünk fel. A magyar tártalan, magányosságra ítélt nép a népek tengerében, elátkozott keleti királyfi, mindig másokért harcol, a zsákmányból mindig kismizmizik a gyáva ügyesek. A magyar költő pedig fajtájának tragikumát testesíti meg. Csodálatos tehetsége [...] nem tud tiszta szépségben kibontakozni ebben a szürke, üzleties világban, ahol az ügyesek az urak; nagy álmai bemocskolódnak a haszonéhes korban és milióban.”⁵

Szabó Dezső regényében kétségtelenül, mint azt Szerb Antal kiemelte, a magyarság egészét átfogó nemzetkarakterológiai vonásként jelenik meg a könyöklésre, a kisszerű életlökődésre való alkalmat-

¹ JUHÁSZ Gyula: *Szabó Dezsőhöz = Az elsodort író*. Szerk. GRÓH Gáspár, Bp., Nap Kiadó, 2002, 110–111.

² SZEKFŰ Gyula: *A mai ifjúság korosztályai = Magyar Szemle*, 1928, 8. sz., 136–139.

³ SZEKFŰ Gyula: *Három nemzedék és ami utána következik*. Bp., Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1934, 450.

⁴ SZEKFŰ Gyula: *A népi elv két arca = Uő: Állam és nemzet*. Bp., Magyar Szemle Társaság, 1942, 230. SZEKFŰ Gyula: *Rövid magyar történet 1606–1939*. Bp., Osiris, 2002, 543–544.

⁵ SZERB Antal: *Az Ady-mítosz és a Drang nach Westen = Uő: Gondolatok a könyvtárban*. Bp., Magvető, 1971, 715.

lanság, a tehetség dacára kínzó lelki bizonytalanság, önbizalomhiány: „A magyar különben temperamentumával, elátkozott királyfi-lelkével sem ért el a demokráta versenyig. Nézd meg, kik vezetnek a politikában, irodalomban, kereskedelemben, művészetben, kik a hivatalfőnökök, kiké az uralkodás és az élvezet. Német, szláv és zsidó magyaroké. Mert ezek a versenyképes erős közepes emberek... A magyar a mélyére süllyesztett kincsekkel duzzogva kullog félre, mint egy orron ütött kutya... A magyarnak mindig kell valaki, aki szeresse, biztatgassa, elismerje, másképp elbitangol, elzúllik. Nincs magányosabb szomorúság a világon, mint egy magyar tehetség! Miénk a vér ömlése, a bezúzott homlok, a nehéz munka birkózása, s hozzánk botlott kis ügyeseké a tejfel. A magyar a világtörténelem legnagyobb balekja.”⁶

Összefoglalva elmondható, hogy a fenti értelmezések *Az elsodort faluban* a nemzeti elköteleződés és sorsvállalás (magyarságféltés), a magyar sorstudat és önértelmezés (elátkozott keleti királyfi) és az etnikai alapú nemzetfogalom (magyar faj) nagyhatású irodalmi megnyilatkozását ismerték fel, és eszmetörténeti jelentőségét is ebben látták. Lényegét tekintve, egyetértve ezen értékeléssel, egy fontos kiegészítést érdemes tenni. Szabó Dezső a 1910-es évek elejétől nem egyszerűen a *Nyugat* és a *Huszadik Század* szerzői köréhez tartozott, de a szociáldemokrata és a polgári radikális eszmékkel is eljegyezte magát és írásaiban azok harcos szószólójaként lépett fel, ami a nemzeti kérdésben elfoglalt internacionalista álláspontjára is igaz. Érdemes ebből a szempontból egyik első, a *Nyugatban* megjelent *Erdélyi földről* című novellájára utalni, amely elbeszélés sűrítve tartalmazta a legfontosabb szocialista és polgári radikális toposzokat, mint az osztályszempont elsődlegességének, a nemzeti összetartozás indifferens voltának, valamint a nemzeti eszmének mint az elit manipulatív ideológiájának tézisének.⁷

Az elsodort falu ennek ismeretében határkö Szabó Dezső szellemi életútjában.⁸ Egyrészt radikális fordulatot jelöl az internacionalizmusból a nacionalizmusba, másrészt szakítást az egykori politikai-szellemi táborral, ahova tartozott: a regény meglehetősen negatív képet rajzol a *Nyugat* köréről, Jásziról és a polgári radikálisokról, valamint a szocialistákról. Ezen fordulat és szakítás mellett is azonban a regény számos egyéb vonatkozásban a szociáldemokraták és különösen a

Jászi vezette polgári radikálisok gondolatvilágát tükrözte. Ezek közé tartozik rendszerbírálata, vagyis az „úri-feudális Magyarország” iránti ádáz utálata, valamint társadalomképe, amely romlottnak és a közösség vezetésére teljesen alkalmatlannak mutatja a történelmi osztályokat és nem utolsósorban kapitalizmusellenessége, a „gyilkos Tőke” gyűlölete. Azt mondhatjuk tehát, hogy *Az elsodort faluban* megfogalmazott eszmék egy része az 1910-es évek első kétharmadában a *Nyugatban* és a *Huszadik Században* megjelent írások gondolatait visszhangozza.

Az elsodort falu eszmetörténeti jelentőségére vonatkozó másik felfogás, amely szerint a regény a keresztény-nemzeti kurzus eszmerendszerének ideológiai megalapozását adta, a pártállami időszakban született. Nagy Péter fogalmazta meg az 1950-es évek végén a tézist, miszerint azok a „nézetek, melyek *Az elsodort falu* újságát adták, s amelyek sikerét biztosították, később a kormányzati bölcsesség alaptételeivé lettek”.⁹ Nem csodálkozhatunk azon, hogy a pártállami múltértelmezés és ideológia, amely Szabó Dezsőből fasiszta-prefasiszta gondolkodót kreált, a Horthy-rendszert pedig fasiszta típusú kormányzati rendszerként definiált, a két jelenséget összekapcsolta: Szabó Dezsőt megtette a keresztény nemzeti kurzus prófétájává. Mint oly sok ideológiai konstrukció, ez is túlélte a rendszer-változást. Jó példa erre, hogy a korszakról írt, Pritz Pál és Gergely Jenő tollából származó egyébként nagyon értékes, *A trianoni Magyarország* címet viselő történeti munkában is azzal a gondolattal találkozunk, hogy a rendszer ideológiáját biztosító keresztény-nemzeti eszme alapjait három mű alapozta meg: Szekfű Gyula *Három nemzedéke*, Prohászka Ottokár *Kultúra és terrorja*, valamint *Az elsodort falu*.¹⁰

Nehéz belátni, hogy a regény antikapitalizmusa; valamint a nagybirtokos és nagytőkés csoportok káros társadalmi szerepéről, a középosztály és a hagyományos politikai elit alkalmatlanságáról, a „magyar ugar” visszahúzó, kulturálatlan jellegéről, a vallás-hit hamis megbékélést hozó szerepéről szőtt regénybeli gondolatok mennyiben szolgálhattak volna a Bethlen István irányításával kiépülő rendszer ideológiai megalapozását. Az egyedüli közös pont a nemzetközéppontú orientáció lehetett volna, de míg a kurzus a hagyományos történelmi osztályokban, vagyis az arisztokráciában és a történelmi középosztályban látta a nemzeti közösség vezetésére hivatott réteget, addig Szabó Dezső ezt a

nézetet, mint azt korábban kiemelttem, a legkevésbé sem osztotta.

A fentiek alapján a regény eszmetörténeti jelentőségét illetően a következőkben tudom tézisemet összefoglalni: a mű politikai világvélelétét tekintve egy sajátos gondolatötvözet, eszmetörténeti kentaur, hiszen nem egyszerűen nacionalista regény, vagyis a nemzeti-etnikai sorsvállalás és egy újszerű magyarságkép nagyhatalmú irodalmi dokumentuma, de egyben társadalomképében, pontosabban társadalombírálatában a korabeli baloldali, polgári radikális elgondolások foglalata is.

Minden filológiai, szövegelemző vizsgáldást megelőzően már a Szabó Dezső-i életmű és azon belül *Az elsodort falu* feledésbe merült recepciótörténete is szolgál adalékokkal, amelyek tézisemet látszanak igazolni. Elgondolkodtató, hogy Szabó Dezső nem csak olyan, később a népiekhez sorolt értelmiségiek intellektuális fejlődését formálta, mint Németh László, Kovács Imre vagy Erdei Ferenc,¹¹ de az 1920-as években önmagát forradalmi baloldalként meghatározó Fejtő Ferencre,¹² vagy Ignótus Pálra is hatással volt. Utóbbiak nyilván nem a regény nacionalista tartalmára, hanem arra a baloldali rendszerkritikára rezonáltak, amely szintén fontos gondolatrétegét adta a regénynek. Ignótus Pált például a mű nagybirtokellenessége ragadta magával.¹³ Veszprémy László Bernát fontos tanulmányában számos elismerő értékelést hoz fel a regény baloldali fogadtatástörténetéből: ezek az írások többek között pozitív felhanggal emelik ki a regény „szívfacsaró ürügyölését”, a magyar élet „őshibáit” átvilágító jellegét, kompozícióját amely a „kis székely falu osztálytudatát” szembeállítja a „református reakcióval”, valamint „kegyetlen őszinteségét”, amellyel leleplezi a középosztályt, papokat, tanítókat, úri képviselőket.¹⁴

Írásom következő részében szöveghehelyekre építve szeretném igazolni tézisemet. Ennek érdekében először a polgári radikalizmus társadalombírálatának legfontosabb gondolati elemeit rekonstruálom elsősorban Jászi Oszkár írásai alapján, majd azt mutatom ki, hogy ezek a gondolati elemek jelen voltak Szabó Dezsőnek *Az elsodort falu* megírását megelőző publicisztikájában, végül ezek meglétét dokumentálom a regényben.

1.

Jászi Oszkár és a polgári radikalizmus társadalombírálatának elemzését két gondolati konstrukció bemutatásával kell kezdenünk.¹⁵ Mindkettő a fennálló társadalmi viszonyokkal szembeni ellenérzésből született. Az egyik a „két Magyarország”, vagyis a „régí” és az „új” végletekig vitt szembeállításának gondolati konstrukciója. Eszerint a reakciós, feudális, ezeréves Magyarország és annak fenntartói állnak szemben azokkal, akik az új szocialista Magyarország megteremtését kívánják. A „régí”, a jelent is uraló Magyarországot Jászi és követői a lehető legsötétebb színekkel ábrázolták, egybemosva a „feudális Magyarország” cégére alatt a jelent és a történelmi múltat. Az ezeréves államiság és dicsőség dualizmuskori uralkodó gondolati toposza így alakul át Jászi és a polgári radikálisok kezén egy ezer éven át fennálló, embernemlítő hatalmi rend képzetévé.

A két Magyarország szembeállításának gondolati ikertestvére az „ázsiai”, „feudális” Magyarország kontrasztba állítása a Nyugattal. Eszerint a nyugati civilizációban a társadalom progresszív erői, az ipari és kereskedelmi fejlődés segítségével legyűrték a feudalizmus és a vallás világát, megteremtve a lehetőséget ezen civilizáció számára egy jövőbeni „új harmónia” eléréséhez. Jászi és a polgári radikálisok számára az erősen stilizált Nyugat-kép mintaként és jövőképként, valamint a fennálló viszonyokkal szembeni ellenérzés kifejezésének szimbólumaként szolgált.

Jászi helyzetértékelése értelmében a régi-feudális-ázsiai Magyarország „az arisztokrácia, a nagytőke, a dzsentri és a klérus Hunniája”, ahol a hatalomban részesedő csoportok a „latifundium, az uzsoratóke és a felekezeti népbuítás ördögi hármasságára” építve konzerválják a társadalom túlnyomó többsége fölötti uralmukat.¹⁶ A polgári radikálisok Tisza Istvánban az általuk alapjaiban elutasított, feudálisnak, ázsiaiak bélyegzett dualizmuskori Magyarország megszemélyesítőjét, a magyar politikai elit elsőszámú reprezentánsát látták: Jászi már a XX. század első évtizedének derekától Tisza egyik legvehemensebb bírálójává vált,

⁶ SZABÓ Dezső: *Az elsodort falu* I. Bp., Genius, 1926, 93–94.

⁷ SZABÓ Dezső: *Erdélyi földről = Nyugat*, 1912, I. 106–108.

⁸ Szabó Dezső szellemi életútjának értékes, mélyre látó újabb bemutatását adja Bognár Bulcsu tanulmányában: BOGNÁR Bulcsu: *Szabó Dezső korszerűsége és korszerűtlenségei. Kísérlet az életmű tudásszociológiai elemzésére = Belvedere Meridionale*, 3. sz., 5–26.

⁹ NAGY Péter: *Szabó Dezső indulása*. Bp., Akadémiai, 1958, 126.

¹⁰ GERGELY Jenő-PRITZ Pál: *A trianoni Magyarország 1918–1945*. Bp., Vince Kiadó, 1998, 39.

¹¹ A népi mozgalom eszmetörténeti helyére és azon belül Szabó Dezső szerepére vonatkozóan lásd FARKAS Attila: *Kényszerek és lehetőségek: a magyar népi harmadik út = Jelenségek és diszciplínák*. Szerk. F. OROSZ Sára, Gödöllő, Szent István Egyetemi Kiadó, 2019, 75–90.; BARTHA Ákos: *Tojástánc a populizmus körül = Múltunk*, 2014, 4. sz., 58–104.; PAPP István: *A magyar népi mozgalom története 1920–1990*. Bp., Jaffa Kiadó, 2012, 36–61. Szabó Dezső hatására lásd BOGNÁR Bulcsu: *Szabó Dezső harmadik utas öröksége: a nemzeti radikalizmus ideológiájának hatása Erdei Ferenc társadalomfelfogására = Valóság*, 2011, 3. sz., 1–14.; BOGNÁR Bulcsu: *A népies irányzat a két háború között*. Bp., Loisir, 2012, 53–104.; MONOSTORI Imre: *Szabó Dezső, az „útmutató”*. Németh László *Szabó Dezső-képeinek változásai (1926–1968) = Kortárs*, 9. sz., 49–59.

¹² AGÁRDI Péter: *Értékrend és kritika. Fejtő Ferenc irodalomszemlélete a 30-as években*. Bp., Gondolat, 1982, 28–29.

¹³ VESZPRÉMY László Bernát: *„Az elsodort falu szerzője nem konjunktúra lovag”. Szabó Dezső eszmeiségének következetességéről = Kommentár*, 2017, 3. sz., 45.

¹⁴ Uo., 45–47.

¹⁵ A polgári radikálisok dualizmuskori társadalombírálatára és az ehhez kapcsolódó retorikára lásd G. FODOR Gábor: *Gondoljuk újra a polgári radikálisokat*. Bp., L'Harmattan, 2004, 85–91. A polgári radikalizmus eszmerendszerére vonatkozóan lásd még FALUSI Márton: *Jog és irodalom, haza és haladás a magyar eszmetörténetben*. Bp., MMA MMKI, 2018, 137–183.

¹⁶ Idézi GYURGYÁK János: *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*. Bp., Osiris, 2007, 167.

1910-ből származik hírhedt kijelentése, miszerint „ma Magyarországon csakis a Tisza István politikai hulláján át vezet előre a demokrácia útja!”¹⁷ Hogy lássuk, milyenek ábrázolták a polgári radikálisok a feudálisnak címkézett társadalmi állapotokat, érdemes egy hosszabb részt idézni Jászi *Ady és a magyar jövő* című írásából: „Itt Budapest: a gentry úrhatnamság és a zsidó cinizmus undorító ölelkezése; felszínes és szedett-vedett kultúra, balkáni mása... Párisnak. Amott a falu, a többi Magyarország: gentrykedő félálmban, hazug... vallásosságában, a vidéki kaszinók és az úri vadászatok durva hedonikájában, a bankok zsoldján és a vármegyeház járszalagán, üvöltő sovinizmusában és asszimilálni akaró kultúrtalanságában, basáskodó jegyzőivel és poloskás szállodáival, a főispánok és a sápok által irányított közvéleményével, komoly, dolgos, de nehézkes és elbutított parasztságával...”¹⁸

A fenti szöveg sűrítve tartalmazza azokat a gondolati kliséket, amelyekből felépült a polgári radikálisok társadalomképe: a „magyar ugar” kultúratalansága-provincializmusa, elbutított s így a vallásba menekülő népi tömegek, az életet minden szinten alakító rendies dzsentri mentalitás, sovinizta közhangulat, valamint a bankok, a tőke káros életirányító szerepe.

Ennek a társadalomképnek fontos vonatkozása volt a meggyőződés, miszerint a „magyar ugaron” a szellem, a kultúra virágai nem szökkenhetnek szárba. A népi tömegek művelődését lehetetlenné tevő „felekezeti népbutítás” törvényszerűen sikeres egy anyagilag fejletlen, elmaradott társadalomban, ahol a nyomor szorításából a vallás narkotikuma jelenti az egyedüli kiutat: „Félelmetes a vallás hatalma ma is. Ennek magyarázata, hogy a vallás nagy néptömegek narkotikuma, melyre mindaddig szüksége van, míg azt mással helyettesíteni nem tudjuk. [...] Az elnyomott nép ragaszkodik ahhoz a valláshoz, mely túlvilági boldogságot ígér a földi keservekért.”¹⁹

Az adott társadalmi viszonyok közt azonban nem csak a népművelés lehetetlen, de az igazi magaskultúra is elképzelhetetlen. Ezt a vélt axiómát Jászi a *Kulturális elmaradottságunk okairól* című munkájában fejtette ki a legteljesebben. Az írás tanúsága szerint Jászi Kazinczy Ferencet tette meg mindazok szellemi őséne, akik érzik a „nagy fájdalmat [...] a nyugati szellemi mozgalmaktól való elmaradottságunk miatt”²⁰ Azok, akik mentesek a „bornírt vagy üzletszerű sovi-

nizmustól” kénytelenek belátni, hogy minden magyar szellemi-kulturális produktum „csak elkésett és halovány visszhangja [...] a nyugati nagy törekvéseknek”, hiszen „még magyar földről nem került ki eszmeáramlat, mely a világ civilizációját mélyebben érintette volna”.²¹ Megtermékenyítő impulzusokat tehát a feudális, elmaradott Magyarország nem képes adni a művészeknek, az alkotóknak. Jászi egyetértőleg idézi Kazinczy szkepszissel telt, a nemleges választ magában hordozó kérdését, miszerint Goethe megalkotta volna-e műveit, ha nem Weimar, hanem Sárospatak jelentette volna az alkotás közegét. Jászi munkája egy helyén Kazinczy ezen gondolatát parafrazálva jelenti ki, hogy egy Rodin-nagyságú művész a magyar közegből sohasem nőhetett volna ki: „Képzelnének el egy Rodint, aki élete javát Pesten töltötte el. Az én fantáziám erre nem képes.”²² Az igazi magaskultúra magyar földön való lehetetlenségéről szóló eszme-futtatás a következő konklúzióba torkollik: „Ma odahaza minden csakugyan elsőrangú európai munka társadalomstruktúrai lehetetlenség.”²³

2.

A következőkben azt szeretném kimutatni, hogy Szabó Dezsőnek *Az elsodort falut* megelőző írásaiban miként visszhangoznak vissza a korábban taglalt polgári radikális teorémák. Jól érzékelhető, hogy ezeknek az írásoknak a társadalomképe Jásziét mintázza. Szabó Dezső felfogásában is a múlttal egybemosódó jelen világa a „rég Magyarországon” állt antagonisztikusan szemben a jövőével, amelyben megvalósul az „új világrend”. Szintén hasonlóság, hogy átfogó, árnyalást nélkülöző társadalombírálat nemcsak a jelent érintette, hanem a magyar múlt egészét. A jelenről és a múlttól kialakított kép egybemosódását, a „feudális Magyarország” ezeréves embernyomorító változatlan-ságának képzetét kifejezően mutatják be az 1913-as, *Pascal éjszakája* című életrajzi ihletettséggű novellájának következő sorai:

„Látta az untig felpanaszolt sebeket: az elrothadt, kártyás, alkoholos hitvány magyar dzsentri ostoba adminisztratív despotizmusát, a bennszülöttek mikroszkopikus érdekeinek piszkos egybekapaszkodását, az idegent gyűlölő baromi patriotizmust, s az intel-

ligensek, a tartalmasok fatális magyar betegségét: a lemondást, félrevonulást, kiegyezést. Élete gyökeréig látta faját, ezt a csak bravúrokban lehetséges keleti energiát, mely ezer évet sárban, piszokban, hihetetlenül izléstelen lebutítottakban dulakodott, ivott, kártyázott, káromkodott és szónokolt át, s néha nagyszerű gyermekhencegessel domborította be muskulusait a világtörténelemben.”²⁴

A magyar valóság megragadását célzó motívumok ismerősek: a kultúrával átítatott közösségi lét helyett „ezer év sárban és piszokban”, valamint a rothadt dzsentrivilág és attribútumai, mint kártya és alkohol, rendies vármegeyi bürokratizmus, idegengyűlölet. Ennek a mélyen elutasított világnak Szabó Dezső szemében is Tisza István a szimbóluma. A *Nyugaton* megjelent 1913-as *Újabb politika az élet mögül* című írásában „Magyarország belső küzdelméről” beszélt, amelynek szereplői egyrészt a szocializmus, mint az új Magyarország záloga, másrészt a Tisza István személyében megtestesült régi Magyarország. Ezen utóbbihoz tapad a „faj fogalom”, az „állam kisajátításához ragaszkodó [...] úgynevezett történelmi osztály”, valamint a „konzervatív famulus középosztály”.²⁵ Ezek adják támaszát, valamint biztosítják fennmaradását. A vele szembenálló másik realitás a szocializmus, amely létjogát a fennálló emberi nyomorból és szenvedésből meríti. A jövő irányát, a fejlődés menetét ezen két eszme harca határozza meg.

Szabó Dezső eszmevilágában nem csak a jelen és a jövő Magyarországa, de Magyarország és a Nyugat is élesen szembekerült. A Nyugat a kultúrával vált egy-lényegűvé szemben a szellemében is elmaradt, kultúrálatlan „ázsiai Magyarországgal”. Szabó Dezső egyik publicisztikájában tanártársait a Nyugat szellemi lángjának hordozására szólította fel a magyar sötétségben: „Menjetez szét Magyarországon, és tanítsatok minden népet! Menjetez Szokolcára, Sümegre, Székelyudvarhelyre, irradiáljátok Nyugatot, terjesszétek a szélesebb megértést, nagyobb humanitást és kisebb elfogultságot!”²⁶

Szemben azzal a kiemelt, szinte kollektív közö-ségmegváltói szereppel, amelyet Szabó Dezső testál a parasztságra a két háború között született írásai-ban, ebben az időszakban alig történik rólok említés. Amennyiben mégis a parasztság kérdése felmerült, ilyen megállapításokkal találkozunk: „Falun végzett tanulmányaiban fényképszerű pontossággal ismerte meg az ezer nyomorúságában szükségszerűen fertel-

mes népet”,²⁷ vagyis a rólok formált kép egybevág a szociális viszonyai miatt megnyomorított, „elbutított parasztság” Jászi-féle leírásával.

Végül korabeli megnyilatkozásaiban megtaláljuk az európai szintű kultúrának a „magyar ugaron” való lehetetlenségéről, a magyar társadalmi közeg művészet- és kultúragyilkos természetéről szőtt eszme-futtatásokat. Szabó Dezső 1911-es *Ady-tanulmányában* a magyarság tragikus helyzetéről értekezett, amely szerint a magyar életet uralja a „keleti nap fátuma”, amely a tettet csak mint indulatot teszi lehetővé, megfosztva így a magyart az alkotás, az értelmes élet, a kultúraépítés lehetőségétől. Ugyanakkor a „legjobb-ban”, mint *Adyban*, világuk kietlenségét felismerve ott munkál az „irigy csodálkozó szeretet a nyugati nap, a nyugati művészet iránt”.²⁸

Hasonló gondolatokra bukkanunk az 1913 végén életre hívott irodalmi folyóiratban, a *Májusban* jegyzett programadó írását olvasva. Szabó Dezső az irodalom és általában a művészet lehetőségéről vallott felfogását Dénes és Margit párbeszédének gondolati dialektikáján keresztül bontotta ki. Dénes a kultúra, a művészet lehetetlenségét vallja a magyar társadalmi közegben. Ezt testesíti meg számára Kisfaludy Sándor költészete, aki törvényszerűen „buta kis rímek határain belül verklizte a maga kis naiv szerelmi históriáit”. Ugyanis Dénes szerint „amit alkotunk, az emberekből gyúrjuk, s leglíraibb teremtésünk is csak annak a kihangzása, amit az élet beleorgonázott a velünk együtt élőkbe. Kikbe bocsátotta volna gyökereit Kisfaludy, hogy álmod, romantikát, leheletsépet szívjon szavaiba? Korlátoltsága környezete meghatározása volt.”²⁹

3.

A tanulmány záró részében azt kísérel meg áttekin-teni, hogy mennyiben él tovább a korábbi írások gondolatvilága *Az elsodort faluban*. A regény adta társadalomrajz a korábbi írások kritikus szellemében fogant. A szellemi horizont nélküli famulus középosztályról, a kártyás-szélhámos-korrupció dzsentrivilágáról, a lealjasító körülmények közé szorított parasztságról, a más nyomorán élőködő tőkés csoportokról, valamint a népidegen arisztokráciáról szőtt gondolatok, amelyek a *Nyugaton* és a *Huszádik Században* megjelent írásokat is jellemezték, a regénynek is gondolati összetevői.

¹⁷ JÁSZI Oszkár: *A magyarországi reakció szervezkedése = Huszádik Század*, 1910, 3. sz., 373.

¹⁸ JÁSZI Oszkár: *Ady és a magyar jövő = Huszádik Század*, 1919, 6. sz., 3.

¹⁹ Idézi FUKÁSZ György: *A magyarországi polgári radikalizmus történetéhez 1900-1918*. Bp., Gondolat, 1960, 342.

²⁰ JÁSZI Oszkár: *Kulturális elmaradottságunk okairól*. Bp., Politzer Zsigmond és Fia Könyvkereskedése, 1905, 3.

²¹ Uo., 4.

²² Uo., 9.

²³ Uo., 5.

²⁴ SZABÓ Dezső: *Pascal éjszakája = Nyugat*, 1913, 2. sz., 140.

²⁵ SZABÓ Dezső: *Újabb politika az élet mögül = Nyugat*, 1913, 1. sz., 151.

²⁶ SZABÓ Dezső: *Helyes kultúrpolitika = Nyugat*, 1913, 2. sz., 287.

²⁷ SZABÓ Dezső: *Pascal éjszakája = Nyugat*, 1913, 2. sz., 138.

²⁸ SZABÓ Dezső: *A romantikus Ady = Uó: Egyenes úton I. Bp.*, Püski, 2003, 128.

²⁹ SZABÓ Dezső: *Esztétika = Május*, 1913, 1. sz., 1.

A regényben a történelmi középosztály, azon belül is a falusi intelligencia erkölcsi romlottságát, szellemi szűklátókörűségét és ebből fakadóan a mintaadó szerepre való alkalmatlanságát az Ilona-napi összejövétel leírása érzékelteti a legnagyobb erővel. Az összejövétel kezdetén a középosztály tagjaiból verbuválódott vendégsereg politikai eszmecserebe bocsátkozik. Ami szembetűnővé válik a társalgás során, az a benne részt vevők realitásérzékeinek kóros hiánya, felszínes műveltsége, kongó lelki üressége. Ami még ezen intellektuális-erkölcsi hiányok közösségén túl egységes csoporttá teszi a különböző, egymást tagadó eszmei kordivatok szólamiat szajkózó alakokat, az a társadalmi problémák valódi végiggondolásától való közös félelem, a konfliktuskerülés. A mérték nélküli eszem-iszommá, majd az ösztönök hullámzásának tág teret adó mulatságba átforduló névnapi ünnepség feltárja a falusi intelligenciát jellemző további kollektív tulajdonságjegyeket. Ezek közé tartozik a külsőségekben, pózokban, teátrális gesztusokban megnyilatkozó nemzeti érzés, amely kimerül a hazafias tósztokban és versek elszavalásában, miközben ez a réteg kasztosan elkülönül a falu népétől, vagyis saját nemzetétől. Szintén közös nevezőre hozza, homogén embermasszává gyúrja a különálló individuumokat az élet vegetatív rutinjaiba való alámerülésre való hajlam.

A regény fontos figurája Zágoni Gábor, a szavazókerület képviselője. Ő a társaság feje, az összejövétel – már tisztségéből fakadóan is – körülrajongott alakja. Szabó Dezső koncepciójának megfelelően Zágoni a pusztulásra ítélt „rég Magyarországot” egyik szimbólumalakja, az „elrothadt dzsentri” reprezentánsa a regényben. Életútjának ismertetése igazi tárháza a kártyás-szélhámos-korrump dzsentrikről szőtt korábban megismert sztereotípiáknak:

„Ez az összekely családból való ravasz és tarka múltú férfi [...] valaha alapított egy népbankot s a betéteket – kis emberek felkuporgatott izzadását – bizalmas kölcsönbe szavaztatta meg magának, hogy fedezhesse politikai primadonnasága rengeteg költségeit. A bank megbukott, a dolog törvényszék elé került. Ekkor a hatalmas alakú, zengő szavú politikus olyan beszédet vágott ki becsülete szűz haváról, hazafiúi mártíromságáról, hogy az áldozatok, buta jóságba olvadva, ott a törvényszék előtt sírni kezdtek s megtapsolták bravójukat. [...] Minden segédforrás fogytán, egyszerre átcsapott az ellenzékbe a kormányhoz, ki is fizették adósságai kiáltóbb részét. [...] Később nagy kártyavesztései voltak, a nagy zengő becsület recsegnie kezdett.

Már semmi egyéb nem volt hátra, örültnek tetette magát, bezárkózott egy szállodába és onnan pillanatnyi elmezavaros levelet írt a miniszterelnöknek, melyben, mint hazájáért pusztuló dzsentri, keserűen búcsúzott el párttól és lélettől. Megint segítettek rajta [...]. Politika, pezsgő, kártya, drága fehérszínű szétrágták a Zágoni megtatarozott jóllétét. Most már egyetlen mandátuma lógott még a boltjában, hát ezen adott túl. Báró Fogarasi F. Adolfnak, a zsidó milliomos gyárosnak mandátumra volt szüksége, találkozott az összekely rabonbánnal s a két ember csakhamar megegyezett. Zágoni lemond és áttereli a szavazó barmokat az új pásthorhoz.”³⁰

Zágoni az Ilona napi politikai beszélgetés tanúsága szerint igazi „emberzsonglór”, aki képes megadni a középosztály tagjainak azt, amire szívük mélyén igazán vágnak: a súlyos problémák, a kibékíthetetlen konfliktusok feloldásának illúzióját, a minden nézetnek gesztusokat tevő semmitmondó retorikai bűvészműtárványt. Zágoni verbális hidat épít a valóságban nehezen összeilleszthető álláspontok között. Egyszerre képviseli a haladást és a konzervativizmust, a történelmi jogok érvényességét és a teljes egyenlőséget, az emberi és a nemzeti érdeket: „Na, urak, csak nyugodtan, hiszen voltaképpen egyet akartok. Az idők szelleme bizonyára fokozottabb demokráciát kíván s az emberi jogok fejlődését megakadályozni nem lehet. Természetes azonban, hogy megszerzett történelmi jogok respektálását egy állam sem nélkülözheti. Fő feladat, úgy lenni magyar, hogy az általános emberiség követelménye se szenvedjen. A demokrácia halad. A társaság nagy része felismerte a boldogító, megnyugtató semmit, a mindenki barátját, a semmit sem kockáztatást és helyeslően bólintgattak.”³¹

A hajnalba nyúló Ilona-napi összejövétel képei azt példázzák, hogy a társaság tagjai számára nemcsak Zágoni semmitmondó, semmire sem kötelező szavai kínálják a realitásokkal való szembenézés és az abból kinövő erkölcsi felelősségvállalás és döntés előli elrejtőzés lehetőségét, hanem a testi kábulatba, az ösztönéletbe való alámerülés is:

„Visszamentek a szobába. A dohányfüstös, étel- és borszagú szobákban visszataláltak kezdő mámorukat. A nők a díványokon és székeken, távolabb az asztaltól, egy csoportba verődtek és nézték a mulató férfiakat. A férfiak most már kigombolt hassal ittak. Jó zaftos adomák párológtak ki belőlük, melyek megcsiklandozták a nőket. A felmelegedett levegőben már párázás volt [...]. A Pákey tiszteletes úr olyan mérhetetlenül zabálta a másét, hogy kifordult a gyomra. Alig volt idő, hogy

kigurítsák az udvarra. Rettentő csuklásai, rángása behallatszottak a szobákba. A férfiak minden öklendezésére nagyot kacagtak. A kártyázás tovább folyt. A levegő sűrű volt és tele vad illatokkal. Bartalis igazgató és Sipos Elek tiszteletes úr közt kemény vita támadt a kártya során s majd egymásnak mentek. Kibékeltették őket, nagyot ittak utána. Sipos tiszteletes öccse, Viktor sógornőjével rég kiszökött valahová. Sápadtan, nedves szemmel és megfázva tértek vissza. Sipos tiszteletes kiment az udvarra, de elvágódott és nem tudott felkelni. Felkapták, a szekere szénájába dobták aludni. Ott hortyogott belekeveredve a saját piszkába. Benn élékeltek a Kossuth-nótát...”³²

A névnapi összejövétel stációi, amelyek feltárják a falusi intelligencia szellemi és erkölcsi roncsoltságát egyben arra is rámutatnak, hogy ez a réteg akaratlannul is feladta közösségirányító, mintaadó, népvezető szerepét: „Mint a kárhozat tornáca, vörösek voltak a gyertyafénytől a ház ablakai, hol a nép pásthorai idegenül, veszett testtel-lélekkel, bűnös nem vigyázásban etették az ördögöt. És a nép, a magára hagyott óriási vak gyermek, buta elvágódásban lihegett két nap sötét robotja között.”³³

Szabó Dezső az elbeszélés keretei között tart ítéletet a középosztály fellett: a személyes életutak zátonyra futása egy társadalmi osztály bukására mutat rá. Domokos Áront, a jegyzőt, a kiszolgáltatott falusi nép lelkiismeretlen megsarcolóját, gátlástalan korrupciós ügyletei börtönbe juttatták. A gyűlölködő, összeférhetetlen tanítónő Kuntzné öngyilkos lesz. Az akarategyenge, pénzzel banni nem tudó Farczády Jenőt pedig megfosztják lelkeszi hivatalától az egyházi szervek.

Szemben azzal a felfogással, amely Szabó Dezső regénye kapcsán paraszttromantikát emleget, helytállóbb az a megközelítés, amely *Az elsodort falu* komor, naturalista paraszttromantikus hangulatozza. Mint emlékezhetünk rá, Szabó Dezsőnek a regény előtti írásaiiban, amennyiben a parasztság kérdése egyáltalán felmerült, olyan megállapítások találhatók a parasztságra vonatkozóan, mint „ezer nyomorúságában szükségsezőn fertelmes nép”. Az előbbi megállapítás szellemében születtek a regény parasztképei, amelyeket bajos lenne a paraszttromantika körébe utalnunk:

„Az emberek, behúzódva vackaikba, mert hiányzott a robot, nem tudtak mit csinálni magukkal. Ettek, ittak, kinek miye volt, pipáztak, elvágódtak és buta álomba sülyedtek. Azután megint ettek, ittak, pipáztak, alud-

tak. Közben egyik-másik ölekezett, imádkozott, s vasárnap a nősténye és a vénje a templomba is elkullogott. A kis folyó megnőtt s felzavart sárga hullámai tengert játszottak. A medréhez közel álló házak egy részét elsodorta, a többiből kikergette a lakosokat [...] ez így ment minden évben, s ahogy az ősz tovább állt, és az ár lefogyott, megint odarakták kis vityillójukat, anélkül, hogy gondoskodtak volna védelemről az ár ellen. Nép voltak, magyarok voltak, s ittak, ettek az új őszig.”³⁴

A regény legfőképp a nyomor, a kiszolgáltatottság és a társadalmi elnyomás képeivel ábrázolja a paraszti réteg életét. A vizsgálódás szempontjából különösen érdekes, hogy az író szerint a nyomorában, kiszolgáltatottságában természetes vezetői által magára hagyott nép milyen kiutakat talál magának. Ezek számbavétele során ugyanis feltűnik az a korábban Jászi gondolkodásának taglalása során megismert tétel, miszerint a kilátástalan társadalmi viszonyok szülik az emberben az Istenbe kapaszkodás vágyát, megalapozva így a népi tömegek vallásosságát, mindaddig amíg nem változnak meg maguk a szociális körülmények.

Szabó Dezső regénybeli értékelésében templom és kocma, vagy más alakban, Isten és pálinka, alázkodás és dac a „szomorú élet két tovább léptető erőforrása [...] két egyféle dopping a kétségbeesett futtatásban”.³⁵ A regényben a kábulatba menekülés egy lényegű útjai között Páljános István egyszerű parasztember és követői az „istenrészegek” útját járják, azokat „kik nehéz kenyéren, fagyos napon, adón és rossz embereken keresztül csak az Istent látták s térdeire vágyódtak az ő gyermek cirógatásvágyával.”³⁶ A valóságtól való menekülésük, kivonulásuk az élet harcaiból érthető, de a közösség szempontjából meddő válasz.

Ami a korábbi írások fényében meglepő és változást mutat Szabó Dezső gondolkodásában, az a társadalmi aktivizmus forradalmi útjának zsákutcaként való megjelenítése. Ezt Firtos Mózes személyes sorsa példázza a regényben. A szocialista eszmék hatása alá került, egyenes jellemű székely parasztember népe érdekéért kiállva törvényszerűen konfrontálódik az államhatalommal. Faluját végül kénytelen elhagyni, majd Pesten életét veszti egy munkásmegmozdulás során. Mind a Páljános István, mind a Firtos Mózes alakja által megjelenített út, népvezéri magatartás a közösség számára természetlen bizonyult, hiszen az egyik „tüzes zuhatagba sodorva, elveszve a földnek, hull Isten

³² Uo., 83, 87.

³³ Uo., 87-88.

³⁴ Uo., 122.

³⁵ Uo., 14. Szabó Dezső hitére vonatkozóan lásd GRÓH Gáspár: A „komp-ember” hite = „Zengett Szíónon a zsoldár.” A magyar kálvinizmus kulturális és civilizációs hatásai. Szerk., KULIN Ferenc-VELIKY János, Bp., Argumentum, 2010, 136-159.

³⁶ Uo., 184.

³⁰ SZABÓ Dezső: *Az elsodort falu* I. Bp., A Táltos kiadása, 1919, 77-78, 139.

³¹ Uo., 80.

felé, a másik pedig ott hagyta vérét, ölelkező nagy életét, meddón, hiába, Budapest utcája kövein”.³⁷

Az *elsodort falu* eszmészólamai között az a korábbi fejezetekben elemzett gondolat is megjelenik, miszerint a magyar társadalmi viszonyok, a „magyar ugar” inspiráció- és ihletgyilkos közege már csirájában megfojtja a kultúra, a kultúrával átítatott élet szárba szökkenését. Ezen gondolat kibontása egy dialógus keretében történik meg, amely Bőjthe János és szocialista eszmék iránt elkötelezett katonatársa között zajlik. Fontos előrebocsátani, hogy Szabó Dezső koncepciója szerint Bőjthe János alakja képviseli a jövő magyarját, ő a magyar megújulás paradigmatis hősé, s így az írói világkép megjelenítője, gondolatai szócsöve. A két szereplő véleménye közötti egyezések és különbségek jól megvilágítják Szabó Dezső gondolkodói pozícióját a regény írása idején.

Ami közösséget teremt a párbeszédben részt vevők között, az a kapitalizmusellenesség, a „kapitalista pióca”, illetve „az újkor nagy zsványának [...] a tőkének” a gyűlölete.³⁸ Ami elválasztja őket, az a nemzetek szerepének, jövőjének megítélése. A szocialista hadnagy a nemzetek szükségserű és üdvös elhalásáról beszél: „A haza meghalt [...] az ember egyforma és nemzetközi lesz.”³⁹ Ezzel szemben Bőjthe János a nemzetek, s így köztük a magyarság megőrzése, mint egy érték megmaradása mellett érvelt. A vitának ezen a pontján harmadik katonatársuk „egy hatalmasan megtermett alföldi magyar” üvölt rájuk, felszólítva őket, hogy a számára fárasztó és érdektelen beszélgetés helyett inkább prostituáltakat keressenek. A szocialista hadnagy ezt kommentáló gúnyos felkiáltására, miszerint „ez a te magyarod”, érkezik Bőjthe János válasza a magyar élet, társadalmi közeg lehúzó, sárba rántó mivoltáról:

„Ez az én magyarom! Jó, hogy őt hozod példának a szemem elé, ő az én példám. Tudom, hogy ez az ember, aki hónapok óta úgy él itt mellettünk, mint egy barom, csak eszik, iszik és ha lehet, ölelkezik, ki egy gondolat sem árulta még el, hogy ember, tudod, hogy ez egy józan, tisztán látó ész és nagy erő? De a magyar élet nem adott kedvet és tért neki, nem hívta fel ambícióját, hogy erőit kihasználja s ő belezüllött vegetatív erői vad etetésébe. Látod, ilyen az egész faj [...] szép eszével, jószágával, emberiségével, tisztán látásával, összes nagy erejével bizarrságokba, vad dulakodásokba züllik.”⁴⁰

Az elemzésnek ezen a pontján felmerülhet a kérdés: Szabó Dezső regényében tulajdonképpen kitől, mitől, milyen politikai vagy társadalmi erőttől várta, hogy

átformálja a magyar életet, társadalmi viszonyokat, megnyitva így az értelmes emberi lét, az alkotás, a közösségi kultúraépítés lehetőségét, megszüntetve a valóságból való kilépés illuzórikusnak ítélt útjait. Az *elsodort falu* kulcsregény és ennek megfelelően többek között Tisza István és Jászi Oszkár is feltűnik a mű szövegüniverzumában, az előbbi „a nagy politikus”, míg az utóbbi Kun Ernő regényalakjában.

A könyv arról tanúskodik, hogy Szabó Dezsőnek a Tisza Istvánról és az általa megtestesített rendszerrel kialakított képe semmit sem változott a megelőző évek írásaihoz képest. A regényben „a nagy politikust” úgy jellemzi, mint aki „osztályfanatizmusától” hajtva mindent elkövetett és elkövet, hogy fenntartsa a „történelmi osztályok Magyarországot”, de világa pusztulásra ítélt, ő az „utolsó oszlopa egy világrendnek, mely után már az örök vak Sámson kinyújtotta kezét”. Rendszere, amely az elavult liberalizmus és a „torkig lakott feudalizmus” habarcsából lett összetakolva, nem tud ellenállni az „új feloldító igények, s kaput döngető emberek” nyomásának.⁴¹

Szabó Dezső, aki 1914-ben még részt vállalt az Országos Polgári Radikális Párt életre hívásában, az 1918 augusztusában lezárt regényében már a Tisza és rendszere helyére pályázó egykori eszmetársait, köztük Jászit sem tartja alkalmasnak az ország vezetésére. Az *elsodort faluban* több vonatkozásban teszi bírálat és gúny tárgyává Jászi politikáját és személyét: kritizálja naivitását a nemzetiségi kérdésben, doktrinárságát, rajongását a német hatalmi érdekeket szolgáló Mittel-europa-terv iránt, valamint az általános választójog elérését célzó politikáját. Fenntartásának fő forrása azonban mégsem ezekben keresendő, hanem Jászi és körének állítólagos népidégenségében:

„A nép, a nép, a nép! Ez a szó mind sűrűbben jött az ajkáról s mindig azt jelentette: – én így akarom, én így látom... A falu nem maradt szívükben, a nép idegen maradt előttük. Csak önmagukat kapták itt is, elhagyhatatlan gépezetüket. És ezek, akiknek mint kilobogó fáklyáknak kellett volna világítaniuk a vak gyermek elé, vakon néztek az ismeretlen nép felé, mint ahogy eltaposott fáklyák fekete füstje száll a fekete éjszakába.”⁴²

Szabó Dezső tehát nem a politikai-szellemi szekértáboroktól és nem is a parasztságtól várta a magyarság reorganizációját. A regényben ugyan a falu a magyar megújulás helye, azonban a parasztság kollektív nemzetmegváltói szerepe, amely pár évvel később publicisztikájának vezérgondolatává nő, a műben még nincs

jelen. Az *elsodort falu* szelleme szerint még a Bőjthe Jánoshoz hasonlatos, a néppel való alapvető közösségre rádöbbsent, saját osztályuk mentalitásával szakító közeposztálybeliek hordozzák a magyarság megváltásának lehetőségét.⁴³ Azok, akik képesek egyé válni a néppel, hogy annak vezetőivé legyenek: „Én mióta visszajöttem a nagyvilágból, egyebet sem gyakorlok, minthogy kidobjak magamból minden gondolatot, minden felesleges kultúrát, hogy teljesen nép legyek, egybetesedett húsdarabja fajomnak, hátha így magammal ragadhatnám az élet fölé.”⁴⁴ A Bőjthe János alakja által megtestesített, a valóság természetét ismerő, az életverseny fortélyait bírő, ha kell, a magyarságért minden „lelki finomkodást” elhagyó praktikus szellemek képesek a magára hagyott, megnyomorított népet felemelni. Olyanok, akik Bőjthevel együtt vallják: „Ha kell, leszek mocsoktalan hős, vagy ravasz csaló, de feltámasztom a falumat... A cél szentesíti az eszközöket.”⁴⁵

4.

A bevezető részt követő fejezetekben arra tettem kísérletet, hogy egyrészt beazonosítsam a polgári radikalizmus meghatározó ideológiai konstrukcióit (1. fejezet), majd kimutassam ezek jelenlétét Szabó Dezső korai írásaiban (2. fejezet), majd *Az elsodort falu* című regényében (3. fejezet). Az eszmealakzatok, gondolati elemek kontinuitásának illetően dokumentálása akaratlanul is hozzászólást jelent a regény eszmetörténeti jelentőségére vonatkozó diskurzusokhoz, melyek két meghatározó típusát a tanulmány bevezető részében rekonstruáltam.

Kovács Dávid

(Budapest, 1976)

Eszme- és művelődéstörténész, az MMA Művészeti Ösztöndíjprogram ösztöndíjasa művészetelmélet kategóriában. 2002 januárjában végzett az ELTE Bölcsészettudományi Karának történelem szakán. Jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetemen tanít a két világháború közötti eszmetörténetről, 2017 óta docensi minőségben. Az egyetemen oktatott tárgyak felölelik a dualizmuskori, a Horthy-korszak, valamint az 1945 utáni Magyarország történelmét. Az általa oktatott szemináriumok között egyaránt találhatók politikatörténeti, eszme- és művelődéstörténeti, valamint történelemelméleti és historiográfiai kurzusok. Főbb kutatási területe a két világháború közötti magyar eszmetörténet, kiemelten a nemzeti identitás és az azt megalapozó kulturális hagyományok, történeti narratívák kapcsolata.

³⁷ SZABÓ Dezső: *Az elsodort falu II.* Bp., A Táltos kiadása, 1919, 273–274. Uo., 218, 220.

³⁸ Uo., 218.

³⁹ Uo., 221.

⁴⁰ Uo., 58.

⁴¹ SZABÓ Dezső: *Az elsodort falu I.* Bp., A Táltos kiadása, 1919, 162–163.

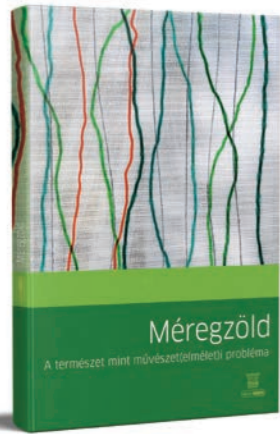
⁴³ FARKAS: *i. m.* (2019), 78.

⁴⁴ Uo., 229.

⁴⁵ SZABÓ Dezső: *Az elsodort falu II.* Bp., A Táltos kiadása, 1919, 170.

E-könyvek

A KIADVÁNYOK LETÖLTHETŐK AZ MMA-MMKI.HU/KIADVANYOK WEBOLDALRÓL.

MÉREGZÖLD – A TERMÉSZET MINT MŰVÉSZET(ELMÉLETI) PROBLÉMA

A kiadvány az azonos címmel megrendezésre került 2019-es konferencia előadásai alapján íródott tanulmányokat tartalmazza: ezen belül Wesselényi-Garay Andor, Erhardt Gábor, Békés Márton, Windhager Ákos, Falusi Márton, Smid Róbert és Hörcher Ferenc tanulmányát olvashatjuk benne. A konferencia, majd az ebből készült kötet alapfelvetése szerint az ökológiai apokalipszis elkerülhetlensége, a klímaváltozás visszafordíthatatlansága és bolygónk erőforrásainak kimerítése a melankóliának és a passzivitásnak mint kortárs esztétikai diszpozícióknak eminens kiváltó okaivá váltak. A művészetek azzal reagáltak a jelen ökológiai krízisére, hogy elgondolkodtatnak a természetről alkotott képünk, a természetről való gondolkodásunk alapvető rutinjairól. A kötet alapjául szolgáló konferencia célja az volt, hogy kövesse az ökológiai gondolkodás (pl. Timothy Morton, Timothy Clark, Dipesh Chakrabarty, Eva Horn, Benjamin Bühler stb.) azon célkitűzését, amely szerint a természethez való viszonyulásunk mélyrétegeibe hatolva azokat a fogalmakat és rutinokat érdemes vizsgálni, amelyeket elsődlegesen aktivizálunk, valahányszor kísérletet teszünk az ökológiai krízis és katasztrófa megértésére. A hívszavakat pedig négy bináris opposíció alkotta: külső-belső; ökonómia-ökológia; mennyiség-minőség; valamint illeszkedés-alkalmazkodás.

SZABÓ DEZSŐ HELYE A MAGYAR KULTÚRÁBAN

Szabó Dezső megkerülhetetlen eszmetörténeti jelentősége indokolta azt a művészetelméleti konferenciát, amelyet a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet (MMA MMKI) rendezett életműve kapcsán 2019 októberében. Az előadásokból kötet jelent meg *Szabó Dezső helye a magyar kultúrában* címmel. A tudományos eszmecsere az életmű szerteágazó jellegéből, sokirányú hatástörténeti vektoraiából fakadóan különböző tudományterületek képviselőit hívta párbeszédre, a tanulmányok pedig témájukat tekintve egyaránt felölelik Szabó Dezső életpályáját, családi hátterét, kortársi kapcsolatrendszerét, politikai eszmerendszerét, irodalomszemléletét, valamint az életmű recepció- és hatástörténetét. Szabó Dezső kétségtelenül – életművének recepciója is ezt húzza alá – a magyar kultúrtörténet nagyhatású, megkerülhetetlen alakja. Szerepének jelentőségét, hatásának mibenlétét azonban mind a kortársak, mind az utókor értékelői másban látták. Sokan regényeiben mint a magyarság történelmi önmegértésének páratlan, esztétikai formát nyert dokumentumaiban ismerik fel az oeuvre lényegi elemét. Mások számára az expresszionista irodalmi nyelv úttörője, a magyar prózastílus megújítója Szabó Dezső. A kortársak közül Juhász Gyula a fentiekől eltérően az író korai novelláinak „lét és nemlét kérdéseit feszegető”, örökérvényű bölcséleti tartalmát méltatta. Az értelmezők és értékelők között ugyanakkor mindig többségben voltak azok, akik nem az irodalmi műalkotások esztétikai, bölcséleti értékében, hanem politikai-társadalmi üzenetében és azok szellemi hatásában ismerték fel az író történelmi jelentőségét. Székfű Gyula már az 1920-as évek végén Szabó Dezső társadalomképének, politikai eszméinek a fiatal nemzedékre gyakorolt hatásáról értekezett, Keresztury Dezső pedig nem sokkal Szabó Dezső halála után született írásában olyan alkotóként jellemezte az írókat, mint „akinek nem műve, hanem annak hatása a fontos”, a népi mozgalom, amelyet gondolatai tápláltak, jelentékenyebb, mint maguk a művek. A jelenbeli történettudományi köztudat is Szabó Dezsőt a Horthy-korszak politikai eszmetörténetének kulcsszereplőjeként tartja számon. Ez a kötetben egyrészt az *elsodort falu* közgondolkodást formáló erejével, másrészt az író eszméinek a népi mozgalomra gyakorolt hatásával nyer alátámasztást.

SHOSTAKOVICH-SYNDROME

– THE BURDENED MEMORIES OF CENTRAL EUROPEAN SOCIETIES IN THE 20TH CENTURY

Jelen kötetünk nem más, mint a közép-európai kulturális emlékezetet tárgyaló tudományos esszék válogatása, amelyek vizsgálják többek közt Dmitrij Sosztakovics fogadtatását mint a műalkotások, személyek és társadalmak emlékeinek szimbólumát. Az elmúlt száz év mesterségesen létrehozott identitáselemei egyaránt hatottak az egyéni és a társadalmi élet szintjén. Dmitrij Sosztakovics orosz zeneszerző életműve példa arra a térségünkben, ahogy a politika olyan ideologikus jelentést tulajdonított az egyes műalkotásoknak, amik máig szívósan a darabokhoz tapadtak.

Az MMA MMKI nemzetközi szigligeti találkozóinak résztvevői minden évben más megközelítésben tárgyalják a közép-európaiságot. 2016-ban az 1956–1968-at követő emigráció utóhatásairól (*I. The Central European Refugee's Cultural Memory in the Homelands*), 2017-ben a horvát-magyar együttélés eredményeiről (*I. Miklós és Petar: Horvát-magyar politikai és kulturális kapcsolatok*), 2018-ban a térség „k. u. k.”-örökségéről (*I. The Influence of the "K. und K." cultural memory in the Central European Identity*), 2019-ben pedig az Európai Unióhoz való csatlakozást követő kulturális változásokról (*I. A Political or a Cultural Project? Contemporary Discourses on Central European Identity*) beszéltek. A konferenciák tapasztalata az, hogy az egyes nemzetek által megélt közép-európai öntudat nem hozható közös nevezőre, ám az azokat feltáró munka mégis tudományos párbeszédet szül. Bár az MMA MMKI éves szigligeti műhelytalálkozója 2020-ban elhalasztásra került, mégis felkértük a kutatókat, hogy tanulmányaikban járják körül az alábbi kérdéseket: Hogyan jelentek meg a modernizmusok a régióban? Mely ideológiai értelmezési problémák fedezhetők fel a kultúrában, amelyek már nem aktuálisak? Mi az emlékezet, a kultúra és a politika régióspecifikus viszonya? És végül, hogyan létezhet a kultúra külső nyomás nélkül? Eszmetörténettől a táncig, építészettől a sajtótörténetig, popzenétől a filmen át a szociológiai értelmezésig számos megközelítést találunk a kötetben.

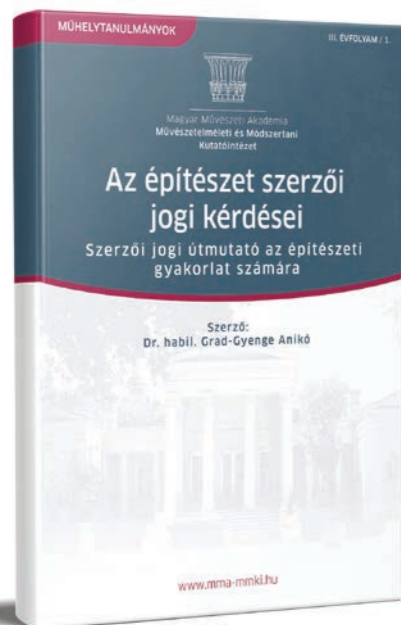
MAGYAR CSUPAJÁTÉK

– A MODERN MAGYAR ÖSSZMŰVÉSZETI ELŐADÁS

Vajon meg tudnánk válaszolni, hogy melyik volt a magyar művészeti élet első összművészeti produkciója, amely az 1938-as Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus programsorozatának része volt? Az akkori Művész Színházban bemutatott produkció zeneszerzői között volt Ránki György, Pongrácz Zoltán, Veress Sándor és Farkas Ferenc. A jelmezek és díszletek megtervezése a kor legjelesebb festőinek, sőt divattervezőinek a munkája, részt vett benne, Molnár C. Pál, Szőnyi István, Büky Béla, Fáy Lóránt, Pekáry István, Mallász Gitta és Tüdös Klára. A koreográfiát a délvidéki származású és a nyugat-európai modern tánc recens alkotóinál nevelkedett Milloss Aurél volt. Az egész, képekből álló produkciót a *Háry János*ról és Gyöngyösbokrétá-mozgalomról ismert Paulini Béla fogta össze, aki maga az ötletgazda volt. A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete által támogatott kutatás másik aktualitása Paulini Béla halálának 75. évfordulója. A kiadvány régi hiányt pótol a *Magyar Csupajáték* többrétű bemutatásával, a kutatás pedig sok új eredményt adott az előadás körülményeit, részleteit tekintve. A kortárs táncművészeti élet egyik legtöbb esztétikai kérdést felvető terepe a néptánc színpadi feldolgozása, ehhez ad hozzá új, többszemponú és összegző gondolatokat a publikáció, amelynek témájában az MMA MMKI szeptember 23-án rendez konferenciát a Pesti Vigadóban, az MMA székházában. Az eseményről bővebb információkat talál magazinunk **13. oldalán**.

Műhelytanulmányok

AZ ELEKTRONIKUS TANULMÁNSOROZAT HARMADIK ÉVFOLYAMÁNAK LEGÚJABB KÖTETE MÁR OLVASHATÓK HOLNAPUNKON.

AZ ÉPÍTÉSZET SZERZŐI JOGI KÉRDÉSEI – SZERZŐI JOGI ÚTMUTATÓ AZ ÉPÍTÉSZETI GYAKORLAT SZÁMÁRA

Az építészeti alkotások folyamatosan válnak építészeti környezetünk részévé, egyben építészeti történetünké is. Emiatt az építészeti alkotások kapcsán szükséges megvizsgálni a korábban született és még meglévő alkotások szerzői jogi sorsát. A második világháborút követő államosítás során az államhoz került szerzői jogok, valamint a kommunista időszakban az állami építővállalatoknál, különösen a VÁTI-nál keletkezett építészeti tervek szerzői jogi sorsa kiemelkedő a szerzői jog tárgyalása körében, mivel ezek ma is fontosak lehetnek egy-egy épület átépítésénél – mondta Grad-Gyenge Anikó. Az elmúlt időszak történeti épületeket érintő nagyberuházásai szükségessé tették az építészeti művekre vonatkozó szabályok módosítását, ezért született meg a 2018. évi CXXXIV. törvény az egyes törvényeknek az építészeti alkotásokra, műszaki létesítményekre és azok terveire vonatkozó szerzői jogi szabályozással összefüggő módosítása. Mit tekintünk szerzői műnek az építészetben? Mitől válik egyéni jellegűvé egy alkotás? Szerzői jogi szempontból milyen különbséget mutat az építési tervdokumentáció és a kiviteli terv? Többek között ezekre a kérdésekre ad választ Grad-Gyenge Anikó, az MMA MMKI megbízott kutatója. A hét fejezetből álló kiadvány a gyakorlati szakemberek, művészek, tervezők és jogászok számára nyújt eligazodást a munkájuk során felmerülő fontosabb szellemi tulajdonvédelmi, ezen belül elsősorban a szerzői jogi kérdésekben. Az olvasó megismerheti az alkotófolyamat során felmerülő kérdéseket, vagyis mi az a szellemi teljesítmény, amely oltalomképes lehet, ki lehet ennek a szerzője vagy más jogosultja. Kiderül, miket tekintünk az építészeti alkotáson fennálló vagyoni jogoknak, melyek a szabad felhasználásnak az általános elvei, végül pedig a tanulmány bemutatja a jogsértés esetén igénybe vehető eszközökkel kapcsolatos legfontosabb rendelkezéseket, gyakorlatot. Az építészeti alkotások esetében a tanulmány kitér a formatervezési minta, a védjegy, know-how, használati minta, illetve a szabadalom szerepére is, ezáltal rálátást biztosít az építészetrel kapcsolatos szellemi tulajdon jogi kérdéseire is.

A MŰVÉSZET KÖZEGE I.

A művészet az emberrel egyidős a földön. Tudományágak sokasága foglalkozik vele, számtalan szempont szerint vizsgálva a talányos jelenséget. A művészet történelme során körülvette az embert, mint ahogy bizonyos értelemben az ember is körülvette művészetét. Állítható, hogy egymás közegeiként működtek. A művészet mindig hatott a közege, amelyből származott.

Az MMA MMKI szervezésében 2019. március 11-12-én megrendezésre került a *művészet közege* című konferencia a művészetet körülvevő világra, miliőre, atmoszférára, közösségre, társadalomra fókuszált: milyen nyomot hagy, milyen hatást vált ki a művészet mindabban, ami körülveszi, amiben maga elhelyezkedik, és ahol ő maga is más művészetek vagy műalkotások közegét vagy közegelemét képezi.

A konferencia előadásainak írott változatát tartalmazó kötet művészetelméleti tanulmányait Kucsera Tamás Gergely, Boros János, Farkas Attila és Windhager Ákos írták. A gyakorlati részben Pécsi Györgyi, Wesselényi-Garay Andor, Kollarik Tamás, Jarjabka Ákos és Kuráth Gabriella a művészeti könyvkiadást, az építészet mint művészet kommunikációs lehetőségeit, a filmalkotás, filmtámogatás intézményi, pénzügyi és politikai hátterét és a Pécsi Tudományegyetem 750. éves jubileumának a művészetekben való megjelenését vizsgálják.

AZ IDŐ KÜSZÖBÉN

A tánctudományi konferencia és az azonos címet viselő tanulmánykötet célja, hogy a magyar színpadi tánc történetének két kiemelkedő hagyományát állítsa a tudományos párbeszéd középpontjába. A romantikus magyar baletthagyomány már csak történeti kutatásokkal tárható fel, de a bartóki modell táncra gyakorolt hatásai a mai napig elevenek. A két korszakot azonban a magyar balett-történet legnagyobb alakja, Milloss Aurél (1906-1988) összeköti. A romantikus hazai baletthagyományokat a magyar operát megteremtő Erkel Ferenc kortársa, Aranyváry Emília határozta meg, és az ő örökségéből, a magyar néptáncból és az európai modern balettszínpadok tapasztalataiból hozta létre egyedülálló stílusát Bartók Béla közeli munkatársa, egyik szellemi örököse, Milloss. Az első magyar prímabalerina hatása a magyar zenei romantikával együtt még csak most válik ismertté, Milloss viszont érezhetően jelen maradt. Így az ő példáján keresztül mutatjuk meg – a műhelytalálkozón és a kötetben – a balett magyar eszmetörténetre gyakorolt hatását.

„A magyar nem csak lóra, hanem filmre termett nép is...”

(SÁNDOR PÁL PRODUCER)¹

Az MMA MMKI évek óta kiemelt figyelemmel foglalkozik a magyar film területén történő kutatásokkal. Ennek a kitűzött célnak a hozománya kutatóintézetünk két új kötete, a *Magyar producerek I.*, valamint a *Film és jog a gyakorlatban – A filmalkotás folyamatát övező egyes magánjogi kérdések*, amelyek széles körben mind filmes szakembereknek, mind az érdeklődő közönség számára hasznos és érdekes olvasmányok lehetnek.

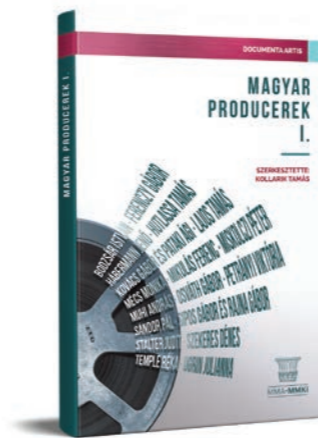
KOLLARIK TAMÁS PRODUCER, JOGÁSZ, EGYETEMI OKTATÓ, FILMRENDEZŐ AZ MMA MMKI ANIMÁCIÓS ESTÉK – HAGYOMÁNY ÉS HALADÁS CÍMŰ BESZÉLGETÉSSOROZAT HÁZIGAZDÁJAKÉNT

Kollarik Tamás Magyar Filmdíjas, Bánffy Miklós-díjas producer, jogász, egyetemi oktató, filmren-

dező, a kötetek és az MMA MMKI *Animációs esték* és *Produceri esték* című online beszélgetéssorozatai-

nak megálmodója könyvkiadóként, producerként, gyártásvezetőként, ötletgazdaként, forgatókönyvíróként, szerkesztőként és szakértőként megannyi könyv, valamint dokumentum- és reklámfilm megvalósításában vett már részt.

A *Documenta artis* sorozat eddig megjelent két kiadványa, a *Magyar animációs alkotók I.* és a *Magyar forgatókönyvírók I.* című kötetek, valamint a *Fundamenta profunda* sorozat részei, a *Animációs körkép* és a *Mozgóképek és paragrafusok* ma már a filmes és művészeti felsőoktatásban tankönyvszerepet töltenek be. „Kiemelten fontosnak tartjuk, hogy megkezdődjön az a hiánypótló munka, amely kapcsán a rendezők mellett a »háttérben dolgozók« – a gyártásvezetők, a stúdióvezetők [...] – tapasztalata, tudása is megismerhetővé válhat. A jelen és a jövő kutatóinak, de akár a filmes igazgatás döntéshozóinak és szakembereinek is hiteles forrást és támpontot nyújtának munkájukhoz” – vallja Kollarik Tamás.

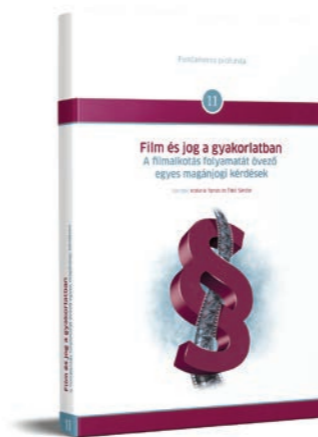

DOCUMENTA ARTIS MAGYAR PRODUCEREK I.

A magyar mozgóképek 120 éves története bővelkedik a világhírű filmesekben, a rendezőktől a forgatókönyvírókig, az operatőröktől a zeneszerzőkig, akiknek nemcsak műveit, hanem a részvételükkel létrejött alkotásokat, de sok esetben még a magánéletüket is jól ismerjük. Ugyanakkor, talán az európai hagyományok miatt is, jóval kevesebbet tudunk a filmek mögött, de a stáblista első helyein álló filmkészítőkről, a producerekről. A legtöbb esetben amerikai filmek sztereotípiái határozzák meg elképzeléseinket, pedig valójában konkrét tevékenységük, szerepük, lehetőségük és felelősségük nehezen értelmezhető, megfogható az átlagember, de még sokszor a magyar filmszakmai szereplők számára is. Jelen kötetünk célja a *Magyar forgatókönyvírók I.* kötetében megfogalmazottakkal azonos: „a művészet – és a tudomány – minden területén elengedhetetlen és az időmúlás okán pótolhatatlan a kortárs alkotók, a »kortanúk« megszólaltatása. Az interjúkötet hasznos lehet és lesz a film- és művészettörténészek számára is, hiszen az egyik legfontosabb és talán leghitelesebb forrás a művész közvetlen megnyilatkozása az általuk létrehozott alkotások megismerése, feltárása során.” A kötet továbbá az oktatásban könnyen felhasználható, de a jelen és a jövő kritikusainak, kutatóinak, netalán producereinek, de akár a filmes igazgatás döntéshozóinak és szakembereinek is hiteles forrást és támpontot nyújt munkájukhoz. Kiváló filmesek készítették interjúkat – Barkóczi Janka, Soós Tamás és Vincze Zsuzsanna – a producerekkel, akik még korábban soha ilyen rendezett formában nem szólaltak meg. Számos szakmai és műfaji kérdésre kerestük közösen a válaszokat: mi a producer feladata, művész-e a producer, mik a koprodukciók esélyei és lehetőségei, de a filmgyártás intézményi, szabályozási és egyéb fontos területeit is érintettük.

A könyv a 15. Kecskeméti Animációs Filmfesztiválon került bemutatásra 2021. augusztus 13-án.

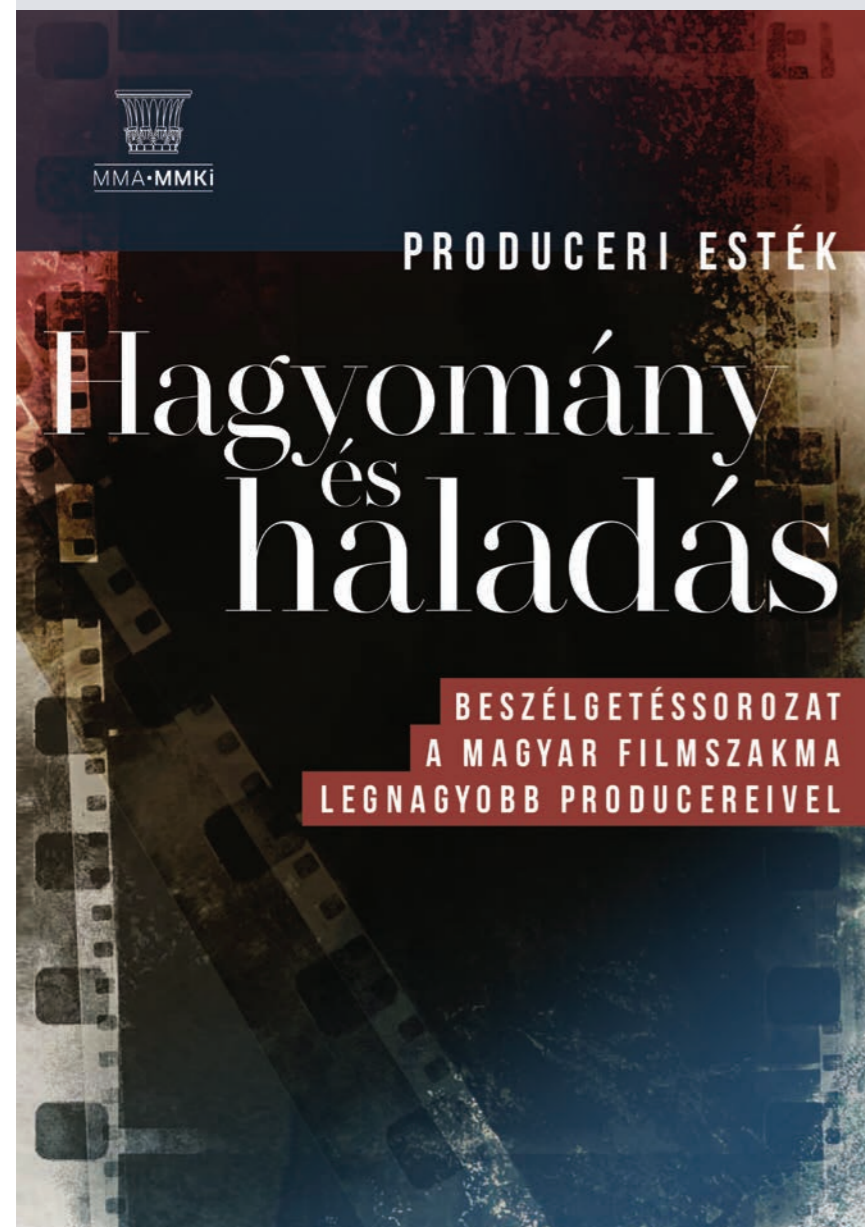
Szeptemberben veszi kezdetét az MMA MMKI *Produceri esték* című új beszélgetéssorozata, amely a kiadványban szereplő producereket helyezi reflektorfénybe. A rendezvényről részletes leírást talál a 76. oldalon.

FUNDAMENTA PROFUNDA FILM ÉS JOG A GYAKORLATBAN – A FILMALKOTÁS FOLYAMATÁT ÖVEZŐ EGYES MAGÁNJOGI KÉRDÉSEK

A könyv célkitűzése, hogy a *Fundamenta profunda* sorozat szellemiségét követve, a korábban megjelent, a filmipar finanszírozási, támogatási, oktatási háttérét bemutató Fülöp József – Kollarik Tamás: *Animációs körkép*, valamint a film intézményi és szabályozási háttérét bemutató Kollarik Tamás – Varga Balázs: *Mozgóképek és paragrafusok* kötetek után a filmkészítés egyes magánjogi aspektusait helyezze fókuszpontba. A kötet a szerzők közel egy évtizedes magánjogi vonatkozású kutatásának eredményeit foglalja össze. Ebből kifolyólag felfrissített, logikailag és strukturálisan is összeszerkesztett módon számos korábban megjelent szakmai tanulmányt is inkorporál, amelyet az egyes fejezetekben lábjegyzetben jelzünk. Jelen könyv a filmjogi szakterület iránt érdeklődő jogászok számára készült, azzal a gyakorlati igénnyel azonban, hogy a jog területén kevésbé jártas filmalkotók és szakemberek számára is használható legyen. A vizsgálódás ezen megfontolásból tudományos természetéből, hivatkozárendszeréből nem, fogalmazási módjának fesszességéből – érte ezalatt különösen az egyes jogintézmények ismertetését – azonban helyenként lazított. Az elméleti vizsgálódás mellett igyekszik mindvégig a pragmatikai megközelítést követni, s nem vállalkozik a jogterület kiterjedt, külön értekezést igénylő jogtörténeti és jogforrási rendszerének részletes ismertetésére. A kötetben a szerzők a filmkészítés egyes szakaszaiban végbemenő jogi állapotváltozásokra koncentrálnak kívánják szemlére venni, hogy a filmalkotás milyen utat jár be az ötlet megszületésétől kezdődően a film bemutatásáig, olyan jogi labirintusokba elkalauzolja többek között az olvasót, mint a filmkészítés szerződéses, illetve szerzői jogi háttére.

¹ Az idézetet András Ferenc filmrendezőhöz is szokták kapcsolni.

Az MMA MMKI szervezésében 2021 őszén folytatódik a **Hagyomány és haladás** című beszélgetéssorozat.

Kollarik Tamás a magyar film igazgatásához, szervezéséhez kapcsolható nemzetközi hírű szakemberekkel fog beszélgetni. Vendégei között lesznek a *Magyar producerek I.* kötetben megszólaló legendák is, többek közt Mikulás Ferenc, Sándor Pál és Hábermann Jenő. A sorozat előző évadáról Kollarik Tamás így fogalmazott: „nagyon izgalmas és talán sohasem próbált kísérlet a magyar mozgókép alkotói és szervezői világában, hogy eltérő generációk képviselőit ültetjük egy asztalhoz”. Ezt a célt továbbra is szem előtt tartják, de mellette a következő témákról is szó lesz majd a Hild-villában: hagyomány és progresszió; szakmai közeg itthon és a nagyvilágban; tehetségek gondozása; hogyan adható át az idősebb generációk tapasztalata a fiatalabbaknak; az állam szerepe, a támogatási rendszerek szükségessége, a piac, a mecenatúra és a kultúra kapcsolata.

PRODUCERI ESTÉK

Hagyomány és haladás

BESZÉLGETÉSSOROZAT
A MAGYAR FILMSZAKMA
LEGNAGYOBB PRODUCEREIVEL

A SOROZAT VENDÉGEI:

2021. szept. 30., 18.00

Sándor Pál és Taba Miklós

2021. okt. 28., 18.00

Mikulás Ferenc és Fülöp József

2021. nov. 25., 18.00

Hábermann Jenő és Novák Emil

„Megmutatni, hogy a különböző hagyományok nem kizárják, hanem kiegészítik, sőt feltételezik egymást”

BESZÉLGETÉS FALUSI MÁRTONNAL

INTERJÚ: TINKÓ MÁTÉ | FOTÓK: SÁNDOR EMESE, TÖRÖK MÁTÉ (MMA KIADÓ)

Kortárs magyar irodalmi művek lexikona jelent meg a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet és az MMA Kiadó gondozásában. A *Magyar irodalmi művek 1956–2016* irodalomtörténeti gyűjtemény jelenleg 333 szerzőhöz kapcsolódóan 655 szócikket foglal magában. A hálózati kézikönyvvel javarészt megegyező lexikon nemrég nyomtatott formában megjelent. Falusi Mártonnal, a kiadvány egyik főszerkesztőjével Tinkó Máté beszélgetett.

■ Mindenekelőtt szeretnék gratulálni a Magyar irodalmi művek 1956–2016 című nagyszabású gyűjteményéhez. A kiadvány egyik főszerkesztőjeként Ön hogyan látja, mely szegmens lehet az, amely abszolút rendhagyónak tűnhet a korábbi, hasonló ambíciójú munkákhoz képest?

■ Műközpontú; kronologikus felépítése révén megmutatja, hogy egy adott évben milyen sokféle szemléletmódot képviselő, fontos kötetek láttak napvilágot. Nem ismerek olyan könyvet, amelyben ennyi sűrű műelemzés kapna helyet. Ez próbára tette a kortárs magyar irodalomértelmezést, hiszen annak talán valamennyi módszere, megközelítése szóhoz jut. A magyar irodalom fórumaira sajnos a legkevésbé ez a pluralizmus jellemző, miközben az értő olvasók száma végesen fogy, a kortárs irodalom színvonala meredeken zuhan, és hódít az olcsó szórakoztatás. Vagyis közös érdek (lenne) az összefogás, az integratív attitűd. Mellesleg – a szót ironikusan használva – a szakmai felelősség is ezt diktálja.

■ Hogyan jött létre a szerkesztőbizottság, megnevezhető-e egyfajta szellemi műhely vagy irányvonal, amelyhez tartoznak a felkért kritikusok, a külsős munkatársak?

■ Mi sem áll távolabb tőlem, mint egy bizonyos ízlésvilág, irányvonal megszabása. Pécsi Györgyivel azokat az irodalomtörténészeket hívtuk a szerkesztőbizottságba, akiket a legavatottabb szakértőknek gondolunk, és közösen minél többféle oldalról vizsgáljuk ugyanazt, a kortárs magyar irodalmat. Van, akinek a szlovákiai, van, akinek a vajdasági vagy az erdélyi magyar irodalomra nagyobb a rálátása, de mindegyikük elkötelezett és kiváló szakember. Külsős munkatársnak az adott életmű monográfiáját, kutatóját igyekeztünk felkérni. Ennyi autonóm emberfő munkájának koordinálása is nagy feladatot adott. Jókor alázatot követel a szócikkírás, hiszen szigorú formai kötöttségeknek kell megfelelnie, és szerzőjének egyéb tevékenységétől vonja el az időt. De az előttünk lebegő cél minden résztvevőt lelkesített.

- Esetleg a közös munka folyamán születtek-e további tervek, amelyek e kiadvány folytatásaként lesznek értelmezhetőek?
- Engem inspirálna, hogy az időszak irodalomértelmezői eredményeit, beszédmódjait is számbavegyük egy hasonló felépítésű, a szekunder irodalommal foglalkozó könyvben. A lexikon a ma hazánkban használatos irodalomtudományi fogalomkészlet tárháza is, ami izgalmas diskurzusanalízisre adna lehetőséget. Halkan jegyzem meg, hogy ezt a fogalomkészletet nem minden egyes elemében érzem tisztának, végiggondoltnak. Mivel a lexikon átfogó képet ad irodalomtudományunk mai állásáról is, a munka továbbfejlődhetne a „reflexió reflexiójának” irányába, ami bizonyos fogalmak tisztázását, felülvizsgálatát is magával hozhatná. Ez már nem a nagyközönségre tartozik persze, ha tetszik, inkább teoretikus belügy, de a szakma sokat profitálna belőle.
- Hogyan kell elképzelnünk a bizottsági üléseket? Milyen formában zajlottak?
- 2018 márciusától 2020 őszéig eleinte havonta, később ritkábban ülésezett a szerkesztőbizottság. Ilyenkor fél napot együtt töltöttünk.
- Milyen rostán kellett átjutniuk azoknak a szerzőknek, akik végül bekerültek az 1956–2016 közötti magyar irodalom jeles művei, életművei közé?
- Vezettünk egy Excel-táblázatot azokról a könyvekről, amelyeknek vitán felülállóan be kell kerülniük a lexikonba, és azokról – más jelzéssel –, amelyek további olvasást, utánaírást, vitát igényelnek. Folyamatosan kértünk be Györgyivel írásos szakvéleményeket, indokolásokat, javaslatokat a szerkesztőbizottsági tagoktól. Új és új nevek, illetve könyvcímek merültek fel, és minden egyes alkalommal tételről tételre, közösen áttekintettük a táblázatot. Külön kihívást jelentett a szócikksablon kidolgozása. Ez úgy történt, hogy a szerkesztőbizottsági tagok írtak egyet-egyét, majd kielemeztük őket, és annak alapján újak készültek. Néhány „forduló” után kitisztult az az írásmód és a szerkezet, amelyhez azután a külsős munkatársak már könnyűszerrel alkalmazkodtak.
- Érvényesültek-e olyan értékpreferenciák, vagy akár geopoétikai megfontolások, amelyek irányadóak lehetnek egy ennyire széles merítésű munka során?
- Egységes nemzeti irodalomban gondolkodtunk: a magyarországi, valamint a határon túli (szlovákiai, vajdasági, erdélyi, kárpátaljai) kisebbségi és a

nyugati magyar irodalom alkotásai nem különülnek el egymástól. Ugyanakkor figyeltünk, hogy „geopoétikai” szempontból arányosan szerepeljenek művek a végső listában.

- Mennyire nehezítette meg a pandémia keserű tapasztalata a közös munkát?
- A járvány miatt elsősorban arra kellett vigyáznunk, hogy a munkakedv, hivatalosabban fogalmazva: a munkamorál megmaradjon, hiszen a személyes találkozások nagy fegyelműzőerővel bírnak. Végül tartottuk magunkat az eredetileg magunknak megszabott határidőhöz.
- Milyen mértékben vette figyelembe vagy támaszkodott a szerkesztőbizottság olyan korábbi, hasonló ambícióval létrejött vállalkozásokra, mint amilyen a jórészt az ELTE szellemi műhelyéhez tartozó szerzőkből álló, Szegedy-Maszák Mihály főszerkesztésében elkészült *A magyar irodalom története*¹ című munka volt még 2007-ből, és annak hálózati kézikönyve, a „*Villanyspenót*”? Biztosan volt olyan attitűd vagy elképzelés, amelyet, annak példájából okulva, inkább el akartak kerülni a szerkesztés közben.
- Az 1990-es évek magyar irodalomtörténeti diskurzusának egyik központi kérdése volt, hogy elbeszélhető-e még az irodalomtörténet, és ha igen, hogyan beszélhető el. Éppen akkortájt csöppentem professzionális értelemben az irodalmi életbe, immár nem csupán költőként, amikor a Szegedy-Maszák-féle könyv megjelenését élénk viták kísérték. Ott voltam az írószövetségi vitán, és emlékszem a könyvről szóló, tanulmánymeretű kritikákra. A kilencvenes években indult szakmai párbeszéd, úgy éreztem akkor, nyugvópontra jut, de korántsem megnyugtatóan. *A magyar irodalom története* igazából nem irodalomtörténet, ezt a funkciót azóta sem tölti be, hanem tanulmánygyűjtemény. Közlebb áll a *Csipesszel a lángot*² című, 1994-es nagyhatású kötethez, mint a híres-hírheft „*Spénót*”-hoz³. Inkább a kutatók elméleti érdeklődéséből indult ki, nem pedig az esztétikai tapasztalatból. Hosszú tanulmányok születtek, amelyek csak a hiánylistával szembesítették a szerkesztőt. Nagyon kevés író, költő életművét tárgyalja, és tanulmánygyűjtemény léte nehezen érthető módon, valamint saját címének is ellentmondva, eszkatologikus irányultságú. Talán historiográfiai törvényszerűség, hogy vannak szerzők a kánon csúcsán, és a többiek mind mellékszereplők, akiknek történelmi küldetése ki

is merül az ő fellépésük előkészítésében. Ha pedig nem az ő fellépésüket készítették elő, akkor legfeljebb epizód szerepet kaphatnak. A mi lexikonunkban ehhez képest csupa főszereplő lép színre. Óriási szakirodalom olvasható arról, amit itt címszavakban felvettem. Számos történetbölcsélet foglal állást a narratív kényszer leküzdése érdekében, és számos célból lehet irodalomtörténetet írni. Mi ezt a dilemmát meg is kerültük azzal, hogy lexikont állítottunk össze: nem konstruáltunk sem történetet, sem történeteket, műelemzéseket készítettünk. Meg aztán az említett két vállalkozás óta megjelent egy új nemzedék, bocsánat a konzervatív terminusért, de így van. Valóban igyekeztünk okulni mindebből, és elsősorban a korábbi irodalomtörténeti munkák hiányosságait szeretnénk pótolni.

Vajon az erősen, sok szűrőn és értekezleten keresztül szelektált több mint háromszáz szerzőből hányat tanítanak, hoznak szóba kurzusokon a felsőoktatásban? És hányról hallottak a mai olvasók?

Pedig a recepciót vettük alapul, nem alaputatásokat végeztünk. Bizom abban, hogy a lexikon értékkelvően befolyásolja a kánont, amelyet legalább annyian kárhoznak méltatlanul, opportunisták megfontolásból, mint amennyien józanul bírálják. Az irodalmi kánon bonyolult jelenség. Egyszerre alakítják szándékolt és szándékoltalan cselekvések.

Nem csak a kutatók felelőssége mi kerül be, és mi nem. Gondoljunk csak arra, mennyi múlik azon, melyik irodalmi hagyományt folytatják a következő nemzedékek alkotói. Most úgy látom, hogy egymás mellett és egymásra kölcsönösen hatva sokféle hagyomány él és újul meg. Ráadásul a kánon nemcsak a művek listáját jelenti, hanem a hozzájuk tapadt értelmezéseket is. Ezzel a könyvvel elsősorban teljesebbé szeretnénk tenni az irodalmi kánont, kiegyensúlyozottabbá a kulturális emlékezetet. Megmutatjuk, hogy a különböző hagyományok nem kizárják, hanem kiegészítik, sőt feltételezik egymást. Előszeretettel használom az amerikai kánonvita egyik jeles irodalomtudósa, Stanley Fish fogalmát, az „értelmező közösséget”, amely összecseng a jogfilozófus John Finnisével, aki Aquinói Szent Tamás nyomdokain lépkedve alkotta meg a „communitas perfecta” ethosát. Mindketten egy olyan ideális kulturális közösséget óhajtanak – mi, európaiak hívhatjuk ezt nemzetnek –, amely a kánonikus (irodalmi és jogi) szövegek, valamint a morálisan helyes tettek közötti összefüggések keresésével folyamatosan alakítja identitását. Lehet, hogy ez naiv ábránd, de ez a lexikon kézzelfogható, és ebből a naiv ábrándból született.

- Szerkesztőként az egész szócikkgyűjteményre rá látva mi a véleménye arról a felvetésről, miszerint kirajzolódhat valamiféle új tapasztalat az 1956-os forradalom eszmetörténetének elbeszélhetőségéről az irodalmi reprezentációkon keresztül? Egyáltalán felléphet-e egy lexikon vonatkozásában afféle igény a mindenkor olvasó részéről, hogy történeti tudása újszerű perspektívával bővüljön a kultúrpolitikai kontextust is tisztázó műelemzések által?
- Nem csak az 1956-os forradalomról rajzolódhat ki ilyen kép, de kétségtelen, hogy a korszakról

¹ SZEGEDY-MASZÁK Mihály – VERES András (szerk.): *A magyar irodalom története I–III.* Bp., Gondolat Kiadó, 2007.

² KÁROLYI Csaba (szerk.): *Csipesszel a lángot: Tanulmányok a legújabb magyar irodalomról.* Bp., Nappali Ház, 1994.

³ SÖTÉR István (szerk.): *A magyar irodalom története I–VI.* Bp., Akadémiai Kiadó, 1964–66. és 1981–90.

szóló bármiféle elbeszélés középpontjában ennek a történelmi eseménynek az élménykomplexuma állhat. A forradalom a személyes, kommunikatív emlékezetből mára átcsúszott a kulturális emlékezetbe, miközben nincsen róla stabilan rögzült közös narratívánk. A mai napig késhegyre menő vitákat folytatunk róla. Miként az azt követő egész időszakról. Éppen ezért is esett a választásunk erre a hatvanegy évre. Az ekkor megjelent irodalmi művek közmegítélése is rendkívül bizonytalan és esetleges, holott ez idő tájt páratlanul gazdag életművek bontakoztak ki. Ehhez egy módszertani kérdés is hozzátartozik. Az irodalomtudomány túlzott szövegközpontúsága sem segítette, hogy az irodalmi műalkotások szerepet kapjanak a nemzet mint értelmezői közösség eszméjének – a magyar kulturális és politikai identitás – tisztulásában az állami szuverenitás visszaszerzése, a rendszerváltoztatás után. A műalkotások eszmetörténeti olvasatának lehetősége természetesen fennmaradt, de az irodalomtudomány vezető szólama ezt az elmúlt évtizedekben jellemzően nem tartotta igazán „irodalmi” megközelítésnek. Az „ész csele”, hogy erre az álláspontra eszmetörténeti okokból helyezkedett, amit nem volt hajlandó belátni. A lexikon összességében, a sokféle olvasat, tudományos módszertan alkalmazása révén higgadtan kiegyensúlyozza az irodalom kettős funkcióját, miszerint egyszerre képezi le és konstruálja a valóságot. Itt egy mondat erejéig visszakanyarodok a kánon kérdéséhez. Noha a tudományos módszertan konstituálja tárgyát, a fő kérdés nem is a kánoni lista összeállítása, hanem az értelmezési stratégiák megválasztása.

■ Jól látszik, hogy igyekeztek a teljes szócikkgyűjteményt egy közös beszédmód vagy nyelvi regiszter alá terelni. Ugyanakkor milyen tapasztalatok kísérték a szerkesztés során azt a problémát, hogy az egy-egy mű elemzését kísérő szekunder irodalom mondjuk egy ötvenes években létrejött szépirodalmi munkát illetően korabeli és jelenbeli beszédmódjai közötti távolságot is áthidalja?

■ Valamennyi szócikk új és autonóm elemzés. Akkor is, ha elsősorban a tárgyalt mű recepciójából indul ki. Tehát nem ritka, hogy hozzátesz ehhez a recepcióhoz, korrigálja azt, vagy felhívja a figyelmet arra, hogy a könyv megjelenésekor sematikusan értelmezték, később viszont másként. Egyébiránt úgy törekedtünk a nyelvi regiszter egységesítésére, hogy az adott szócikkíró saját megközelítése, módszertana, fogalomhasználata ne szenvedjen csorbát. A szócikk nem semleges írásmód – már ha létezhet ilyen egyáltalán, ismerjük az erről szóló elméleteket –, olyasféléképpen biztosan nem az, mint mondjuk

egy orvosi diagnózis vagy egy termékleírás. Azért is jó olvasni a szócikkeket, mert megmaradt az egyediségük, mindegyik önálló „ízestése”, a maga „sava-borsa”.

■ A szócikkeket átfutva nekem is az volt a benyomásom, hogy egyszerre hat közérthetően, mindamelllett „magasra is teszi a lécezt” a kötet, hiszen a történettudomány, az irodalomelmélet, a filozófia vagy épp a pszichológia részterületein egyaránt járatos olvasót feltételez, és ennek megfelelően ösztönöz is a továbbgondolkodásra. Ön szerint ki lehet az ideális olvasója ennek a könyvnek? Egyáltalán lehet-e ilyen?

■ Ma már nehezen ragadható meg a „közérthetőség”. Leginkább számokban mérhető. Dolgoztam kulturális újság főszerkesztőjeként is. Kiábrándító volt szembesülni azzal, hogy a tömondatok és a közhelyek olvasók sokszorosát vonzzák az átgondolt, mély közlésekhez képest. Pedig egy újság

nem tudományos elemzéseket közöl. Mégis bízom abban, hogy a lexikon szócikkei megtalálták a kényes egyensúlyt a tartalmas, pontos analízis és a kedvcsináló ajánlás között. Más oldalról viszont itt mégis csak szépirodalomról beszélünk, amelynek befogadása szellemi erőfeszítés, érzelmi bevonódás nélkül nem megy. Ezért a szócikkek is megkívánják az odafigyelést, az olvasó intenzív jelenlétét.

■ Egy-egy szócikk terjedelmét átlagosan 6 ezer karakterben jelölték ki. Hogyan határozták meg egy-egy szerző életrajzának, műve tartalomismertetésének és a kritikai vagy metakritikai elemzésnek egymáshoz való arányát?

■ Ez az arány esetenként különböző lehet. A szerzői életrajz releváns fordulatai fontos részei az elemzéseknek. Szépprózai műveknél a rövid tartalomismertetés nem takarítható meg, de ez nem lehet

terjengős, ha mégis így alakult, a szerkesztés során visszavettünk terjedelméből az elemzés javára. A széleskörűen recipiált könyvek esetében nyilván elég jól eligazítja az olvasót, ha a kritika fő irányait bemutatják számára. Amikor például egy emigráns szerző, Határ Győző először franciául kiadott regényéről (*Pepito és Pepita*)⁴ írtam szócikket, több saját észrevételt, megállapítást beépítettem, mert – az író emigráns létezéséből fakadóan – viszonylag kevés recenzió jelent meg.

■ A tartalomjegyzékből, látván, hogy bizonyos évekből alig néhány, míg más évekből akár tucatnál is több művet emeltek ki, úgy tűnik, mintha lennének a magyar irodalomnak kifejezetten sikeres, mindamelllett meglehetősen „szűk esztendői” is. Milyen szempontok alapján lehet meghatározni, hogy egy irodalmi kultúrán belül mennyi kiemelkedő teljesítmény születik egy adott évben? Ön szerint ezekből a számszerű adatokból levonhatunk bármiféle következtetést?

■ Azt hiszem, igen. De ezt a következtetést főszerkesztőként nem szeretném én magam levonni. Hivatásos olvasóként már levontam. Mitől lesz kiemelkedő egy teljesítmény? Egyáltalán: hol húzható meg a határ irodalom és nem irodalom között? Alapkérdések. Nincsenek egyértelmű válaszok, de koherens és hiteles válaszok vannak. Mégiscsak élesen fogalmazok. Ahogy egyre kevesebb a hiteles művész – ami sokkal többet jelent, mint a pusztán tehetséges –, úgy egyre kevesebb a hiteles kritikus is. A lexikont eljárási és tartalmi szempontból is a hitelesség kívánalmát maradéktalanul érvényesítve szerkesztettük. Távol tartva magunkat a csoportterdek nyomásától. Hálás vagyok azért, hogy az MMA kutatóintézete – az anyagi feltételek biztosításán túl – szavatolta ezt a háborítatlanságot.

■ Egy ekkora ambíciójú vállalkozásnál felmerülhet az időbeli távolság perspektívájának kérdése. Hadd idézzem itt Tandori Dezső örökbecsű verssorait, minek révén a költő, az emberi élet zajlását rájárásként látatva, egy mély filozófiai problémára mutat rá: „Háttal megyek, csak az kerül / elém, amit már elhagyok.” Hogyan tapasztalta, mi jelentett a szerzők számára nagyobb nehézséget, az időben közelebb vagy távolabb eső művek szócikkeinek életre hívása? Kialakult-e ezzel kapcsolatban valamifajta általános érvényű felismerés?

■ Ami régebbi, ahhoz bátrabban fordulunk. A hozánk időben közelebb nehezebb megítélni. Olyan szerzők műveivel nem is foglalkoztunk, akik még kvázi két-három könyves pályakezdők. A két-há-

rom könyv mai mércével pályakezdőt jelent, de húsz-harminc évvel ezelőtt egy fél életművet jelenthetett: ez is nagy változás. Ugyanakkor sok a nem elfeledett, de méltatlanul beskatulyázott klaszszikus szerző.

Illyés Gyula vagy Vas István írája, Bálint Tibor vagy Cseres Tibor prózája, hogy csak néhány példát említek, nem ismeretlenek, kellően rég „keletkeztek”, mégis inkább félreteszi őket a mai oktatás. A lexikon minden olvasóját felfedezésekre buzdítja, amelyekből sok-sok egyénikánon, könyvespolc alakítható ki.

■ A szépirodalom három műnemébe tartozóan kissé szokatlan, periférikus műfajokkal is találkozhatunk, úgymond határhelyzetben lévőekkel, példának okáért ilyen volt számomra a szociográfia, a beszélgetés vagy a rádiójáték. Itt mennyi előzetes fejtörést okozott, hogy egy mű szociografikus prózáként vagy prózai elemeket is tartalmazó szociografikaként értelmeződjön? Nem lenne-e érdemes bizonyos műfaji kategóriákat is definiálni, akár abból az okból kifolyólag is, hogy azok szinte történeti jellegűvé, ritkán tapasztalhatóvá váltak egy mai olvasó számára?

■ Ezek közül talán csak a beszélgetést mondanám szokatlannak. Az a négy könyv azonban, amelyet ilyen címszó alá soroltunk, mind óriási hatást fejtett ki, s vitathatatlanul szépirodalmi rangú. Hornyik Miklós, Bertha Bulcsu és Varga Imre szinte sajátos műfajt teremtettek ezzel. Pilinszky híres fiktív „beszélgetőkönyve”, a *Beszélgetések Sheryl Suttonnal*⁵ pedig valójában egy nagyszabású esszé platóni dialógusformában. A szociográfia egyértelműen szépirodalmi műfaj is, ráadásul magyar hagyománya – ha csak a két világháború közötti népi írói vagy az akkori erdélyi szociográfiákra gondolunk – kiváltképpen gazdag. A vizsgált időszak szociográfiairodalma is széles horizonton helyezkedik el, legtöbbjük – például Sütő Andrásé, Csalog Zsolté, Horváth Istváné, Závada Pálé – regényként is meghatározha-

⁴ HATÁR Győző: *Pepito et Pepita*. Ford. Pierre Grosz, Paris, Julliard, 1963.

⁵ PILINSZKY János: *Beszélgetések Sheryl Suttonnal*. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977.

tó lenne. Ma már gyakori a műfajok keveredése – és ez nem csak erről az időszakról mondható el –, az esszéregény és az esszévers is immár nagy múltra visszatekintő műfajok. Ha már itt tartunk, az esszé is szépirodalmi műfaj, noha hajlamosak vagyunk erről megfeledkezni, mert sok tényező erodálja ezt a szépprózai megnyilatkozástípust. De melyik műfajt nem kezdi ki a szórakoztatóipar napjainkban dívó vulgarizáló tendenciája? Hány úgynevezett „regény” nem igazi regény, de így nevezik meg, mert még ezzel tud bármit is kezdeni az úgynevezett „átlagolvasó”? Erről eszembe jut Weöres Sándor *Le journal* című versének egyik strófája: „furcsa madár a sirály / azt hiszi minden sirály / ha jön egy másik sirály / az nem igazi sirály”. A kevert műfajok miatt tehát nehéz egyértelmű definíciókat adni, és mi a honlapon a könnyű eligazodást tartottuk szem előtt, nem a műfajelméleti precizitást. Viszont a szócikkek általában kifejtik ezeket a műfaji dilemmákat.

- Ha a gyermek- és az ifjúsági irodalom önálló kategóriaként kapott helyet, nem érezhetjük-e kissé hiányosnak az ezekhez a kategóriákhoz tartozó szerzői életművek és szócikkek listáját? Nyilvánvaló, hogy egyetlen lexikon sem törekedhet a teljességre, ugyanakkor vannak olyan nevek (számomra például Janikovszky Éváé ilyen), amelyek még egy „hétköznapi” olvasó számára is gyakorlatilag mellőzhetetlenek tűnnek.
- Nem szívesen beszélek arról, hogy ki maradt ki, illetve ki miért nem szerepel a lexikonban, mert parttalanak érzem. Írjanak erről a kritikusok, ez már legyen az ő dolguk. Viszont felvetek valamit. Ha mondjuk születik egy új tanulmány annak bizonyítására, hogy X-nek vagy Y-nak feltétlenül helye lett volna a lexikonban, azzal megint gazdagodik irodalmi tudatunk, s az megint a lexikonnak lenne köszönhető.
- Manapság már-már tendenciaként figyelhető meg – különböző megfontolások jegyében –, hogy egy-egy korszakot érintően a férfi és a női irodalom reprezentáltsága arányaiban közelítse meg egymást. Ugyanakkor a szocialista korszak, amely ennek a szócikkgyűjteménynek is nagyobb részét adja, patriarchális keretek között, férfi dominanciájú irodalmi részvétel mellett zajlott. Lehetséges-e ezt a történeti tényezőt valamiféleképpen ellensúlyozni, törekedhetünk-e erre, a lexikon a szócikkek révén tudott-e viszonyulni ehhez a tényezőhöz, problémához?
- Nem készítettem erről statisztikát. Ha arra céloz, hogy a férfidominanciájú irodalmi közvélemény elsikkasztotta a női irodalmat, és nem beszélt annak remekműveiről, izgalmas a felvetés. Először azonban, humanista

könyvvadász módjára, föl kell tárnunk azokat a lappangó műveket. Ha arra, hogy a fallogocentrikus olvasatok elnyomják a női szólalásokat, akkor szerintem a lexikon kellően kiegyensúlyozza az úgynevezett patriarchális és az úgynevezett progresszív tendenciákat. Más kérdés, hogy ennek a marxizáló megközelítésnek, a közösséget az emancipatorikus csoportok háborús övezetként felfogó társadalomfilozófiának van-e tényleges értelme és haszna.

- Számos olyan kiadvány is szerepel a listán, amelynek elérése bizonyosan nehézségekbe ütközött, netalán hosszú munkát igényelt a felkutatása. A kiadók listáját böngészve – körülbelül 120 tétel – akár kiadótörténeti szempontból is unikális gyűjteményről beszélhetünk. Nagyon érdekelne, hogy milyen adatbázisokból tájékozódta a szócikkek szerzői, hogyan lehetett felkutatni egy-egy naptári év „összmagyar” irodalmi termését?
- Valójában megfordítottuk a dolog logikáját. Elsősorban azt néztük, hogy mely könyvekről beszélnek az irodalmi élet mértékadó szereplői, tehát a recepcióból indultunk ki. Még a nyugati emigrációknak is megvoltak a műhelyei, amelyek orientáltak. És rengeteg alaputatást elvégeztek már mások a különböző irodalmi hagyományok feldolgozásához, amelyeket tudunk használni: a válogatott bibliográfiákból látszanak is ezek.
- Már a jelenlegi formájában is dinamikusnak, könnyen kereshetőnek, kereshetőségük révén komplexnek nevezhető hálózati lexikonban terveznek-e további fejlesztéseket, amelyek újabb összefüggéseket nyithatnak meg az érdeklődők számára?
- A filmes lexikon még készül, azok a szócikkek új hálózati perspektívát nyitnak. Lehetne fotókkal, mozgóképpel, könyvrészletekkel is gazdagítani a hálózatot, de az a gyanúm, hogy szerzői jogi szempontból ez túl drága és nagyon időigényes foglalatosság.
- Milyen közeli és távoli perspektívák vannak akár az online, akár a nyomtatásban megjelent gyűjtemény népszerűsítésére? Hagyományosabb formában képzelik-e el ezt, itt, mondjuk, könyvbemutatókra gondolok, vagy akár az oktatási térbe is integrálhatóak-e a kiadványok, például rendhagyó irodalomórák formájában?
- Minden ilyen kezdeményezésre nyitottak vagyunk. Főként annak örülnék, ha minél több fórumon beszélnének, vitatkoznának a lexikonról, akár méltatják, akár bírálják. És nemcsak kutatók, kritikusok, hanem írók, középiskolai tanárok, hallgatók, diákok, olvasók is. Remélem, hogy sokan forgatják, használják; oktatók, vizsgázók és a kortárs magyar irodalom iránt érdeklődők egyaránt.

Az érteremtő narratívák mediatiszációja a digitális kultúrában

Szécsi Gábor tanulmánya

BEVEZETÉS

Az információs technológiák (internet, mobiltelefon stb.) mindennapi használata révén a média által közvetített történetek logikája mindinkább behálózza életvilágunkat, hatással van a társadalom és a kultúra minden elemére, megváltoztatja az olyan társadalmi alrendszereket is, mint a gazdaság, politika, tudomány és a művészet. Ez a mindent átható mediatiszáció lényegét tekintve olyan metafolyamat, amely azzal, hogy átalakítja a társadalmi és kulturális élet teljes feltételrendszerét, egyúttal új közeget teremt az alkotás és befogadás számára, és eddig ismeretlen árnyalatokkal gazdagítja a művészet közösségformáló szerepéről alkotott képünket is.

Azzal, hogy az információs technológiák egyidőben funkcionálnak személyes és tömegkommunikációs tartalmak közvetítésére szolgáló médiumokként, kiterjedt használatuk felerősíti azt a folyamatot, ami már az ún. monologikus médiumok (rádió, televízió) megjelenésével és elterjedésével is érzékelhető volt a posztmodern kultúrában. Ennek lényege, hogy a történetmesélés iparosításával az elektronikus média által közvetített tömegkommunikációs narratívák egyre erősebb hatást gyakorolnak a befogadók attitűdjeire, világképére, értékrendjére, emberi kapcsolataira. Olyannyira, hogy miután a rendszeres „médiafogyasztás” gyakorlatilag már kisgyermekkorától megkezdődik, ezek a narratívák elválaszthatatlanul összefonódnak, az új kommunikációs technológiák (okostelefonok stb.) által mediált személyes narratívákkal, sőt részeivé válnak a mediatiszált ember énkép-, identitásformáló autobiografikus narratíváinak. Ez a jelenség a mediatiszáció alapja. A tömegmédia explicit, tehát konkrét társadalmi, gazdasági, kulturális problémákkal, azok megoldásával

kapcsolatos narratívái, valamint az implicit, azaz a média önmagáról, tulajdonosai, fenntartói értékrendjéről „mesélt” történetei ilyen módon járulhatnak a befogadói csoportok alkotta közösségek mediatiszációjához. A közösségek mediatiszációja alatt ugyanakkor nem csupán a tömegkommunikációs tartalmak közösségi életre, értékrendre, konvenciókra, nyelvhasználati szokásokra gyakorolt hatását értjük, hanem azt a társadalmi folyamatot is, amely az új (közösségi) média használata során szerveződő virtuális és az adott helyen megvalósuló személyközi kapcsolatokra épülő, fizikai közösségek közötti kölcsönhatás megerősödésével eddig ismeretlen közösségi formák megszületéséhez vezet. A személyes történetekkel egybefonódó tömegkommunikációs narratívák közvetítésén és befogadásán alapuló mediatiszáció eredményeként a virtuális és fizikai közösségek határai mindinkább elmosódnak, a hagyományos közösségi viszonyok pilléreinek új, hibrid (virtuális-fizikai) közösségek szerveződnek. A közösségek mediatiszációja lényegét tekintve tehát nem más, mint ezeknek az új kommunikációs technológiák használatához kötődő, hibrid közösségi formáknak a kialakulása.

Az új generációk lényegi tevékenységévé váló médiakommunikáció eredményeként a médianarratívák tehát a médiafogyasztók identitását, énképét formáló autobiografikus narratívák szerves részévé válnak, befolyásolják az egyén valós, primer csoportokhoz (család, rokonság, baráti kör stb.) és közösségi metanarratívákhoz való viszonyát, kötődéseit. Ez pedig alapvetően változtatja meg az individuuum közösségről és társadalomról kialakított képzetét is. Az új kommunikációs technológiák által közvetített narratívák világában tájékozódó, kapcsolatot építő, énképét formáló ember számára a különböző társadalmi kontextusok

határai szimbolikussá halványulnak. Számos közösségnek válhat tagjává akár egyidejűleg is a különböző kommunikációs technológiák alkalmazásával, és számos olyan közösségből léphet ki az új médiatér nomádjaként, amelynek belső viszonyai, normái, konvenciói elfogadhatatlanná váltak számára. A közvetlen face-to-face kapcsolatok által meghatározott, fizikai és a főként elektronikusan közvetített kommunikációs viszonyokra épülő, virtuális közösségeket egyaránt sajátjának érző individuum mindennapi kommunikációs tevékenysége mindinkább eltünteti ezeknek a közösségeknek a határait. A különböző közösségekben betöltött szerepei egymásra kölcsönösen hatva befolyásolják énképét, egyéniségét az egyes közösségi formákhoz való kötődését. Az elektronikusan kommunikáló, a média explicit és implicit narratíváit gyakran személyes történetei elemeiként befogadó és továbbító ember közösségről alkotott fogalma így számos fizikai és virtuális közösségélményből táplálkozva, a különböző közösségi formák fogalmi megjelenítésének csomópontján születik meg. A fizikai és virtuális közösségek az egyéni fogalmi reprezentációk szintjén kerülnek kölcsönhatásba egymással, és válnak az ilyen közösségekben akár egyidejűleg is jelenlevő individuumok kettős identitásának forrásává. Ez a jelenség tehát a közösségi viszonyok mediatizációjának alapja.

Az én- és közösségépítő narratívák mediatizációja ugyanakkor elképzelhetetlen lenne az új kommunikációs technológiákhoz kötődő, sajátos nyelvhasználat nélkül. Azaz az információ kora a nyelvi kommunikáció én- és közösségépítő szerepének eddig ismeretlen dimenzióját tárja fel előttünk. Ennek lényege pedig, hogy a különböző nyelvhasználati módok közeledésére épülő, új nyelvi struktúra egyúttal a különböző közösségi formák szintézisének feltételeit is megteremti. Egy különleges, a szemiotikai globalizációt kísérő jelentéstani változásnak lehetünk mindinkább tanúi, ami az egyre inkább megerősödő réteg- és csoportnyelvek szerkezetét, grammatikáját és szókészletét egyaránt érinti. E folyamat lényege, hogy a különböző közösségekre jellemző nyelvhasználati szokások az elektronikus kommunikáció ismérveként megjelenő képiesség jegyében közelednek egymáshoz. A képiesség egyfajta globális követelményként hat az egyes nemzeti nyelveken született írásbeli és szóbeli megnyilatkozásokra, egy egységes képies jelentéstani világ felé terelve ily módon az egyes közösségek nyelvhasználati szokásait. A folyamatos és gyors közösségváltások nyelve ez, amelynek kreatív jellege a kép és szöveg erőteljes kölcsönhatására épülő multimedialitásban gyökerezik, de amely a multimedialitáson messze túlmutató hatást gyakorol a fogalmi világunkra, gondolkodásunkra.

Tanulmányomban egyrészt arra kívánok rávilágítani, hogy a közösségi viszonyok mediatizációja miként vezet el a kapcsolati én fogalmának kialakulásához és az énteremtő narratívák mediatizációjából fakadó értékkonfliktusok megszületéséhez. Másrészt arra a kérdésre keresek választ, hogy ezt a folyamatot hogyan alapozza meg az új média használatához köthető képi paradigmaváltás (ikonikus fordulat) és az arra épülő nyelvhasználati formák, nyelvi kreativitás általánossá válása.

1. ÉNFOGALOM, ÉRTÉK, KÖZÖSSÉG A MEDIATIZÁLT VILÁGBAN

Az elektronikus kommunikáció révén megvalósuló gyors és folyamatos információáramlás nem csupán a közösségi szerepek értelmezésének szinkronitását, de gyakran e közösségi szerepek egyidejűségét is maga után vonja. Az új kommunikációs technológiák által közvetített narratívák jegyében közösségeket építő, hálózott individuum a kommunikációs technológiák gyors és folyamatos változtatásának következményeként valós és virtuális közösségi szerepeit egyre kevésbé képes elkülöníteni egymástól. Amikor például valamilyen fizikai, közvetlen emberi viszonyokon alapuló helyi közösség tagjaként kommunikál, akkor ezt egyúttal az elektronikus kommunikációs kontextusokhoz köthető virtuális közösségi szerepeinek megfelelően, azaz az énképét, identitását formáló médianarratívák jegyében is teszi. Így válhat az elektronikus kommunikáció kora egyúttal a mediatizált közösségek korává is. A mediatizált kommunikáció térnyerésével ilyen módon mediatizálódnak egyúttal közösségi kapcsolataink is. Az elektronikus kommunikáció az általa közvetített narratívák kölcsönhatása révén virtualizálja és a kommunikációs folyamat részévé teszi a közösségkritériumokat, és ezzel hozzájárul valós és virtuális szerepviszonyaink összefonódásához. Ennek eredményeként az információ korának embere a médianarratívák jegyében mediatizálódó közösségkritériumok és közösségi viszonyok tükrében értelmezi újra fizikai és virtuális közösségi kötődéseit, kapcsolatait és szerepeit.

Az elektronikusan mediatizált kommunikáció korában tehát az egyén megszabadul hagyományos társadalmi kötöttségeitől. A központi, egy adott társadalom vagy közösség normái, belső érdekviszonyai által meghatározott én fogalmát egy sokdimenziós, más és más közösségi szerepek által formált én képzeté váltja fel. A mobiltelefon, internethasználatával, sajátos nyelvi és képi eszközeinek alkalmazásával a kommu-

nikáló ember könnyedén átléphet egyik közösségből a másikba, s ennek során újabb és újabb érzelmi kötődései alakulnak ki a meglévő közvetlen társadalmi kötelékei mellett. Az elektronikusan kommunikáló ember egy földrészekeken átívelő, explicit és implicit médianarratívák által meghatározott kapcsolati hálózat elemévé válik, és ezzel számos, az énképét, egyéniségét determináló viszony, terv és vágy iránt köteleződik el. A közösségi lét lényege ezért egyfajta hálózati individualizmusként ragadható meg, amelynek jegyében az új technológiákat használó és közösségi szerepeihez egyre tudatosabban viszonyuló ember szabadon választhatja ki a lehetséges csoportok közül saját közösségeit. Ez a folyamat természetesen nem jár együtt a közösségi lét iránti vágy, a közösségi kötelékekhez való mélyen emberi vonzódás elillanásával. A hagyományos és új közösségi formák határainak átjárhatósága megszabadította a közösséget fizikai korlátaitól, a közös helyen megvalósuló személyközi kapcsolatok tradicionális kötelékeitől. A közösség a késő modern ember számára mindinkább egy, a közvetlen és közvetett emberi interakciókat egyaránt felölelő, a médianarratívák által determinált, jelképes folyamattá válik, ami végső soron a közösséghez való tartozást meghatározó normák, értékek, kockázatok állandó és tudatos mérlegelését jelenti a hatékony és gyors információáramlás jegyében. A választott közösségekhez való tartozást éppen ez a közösségiség új élményét és a közösségi lét eddig ismeretlen képzetét megteremtő, tudatos mérlegelés teszi igazán erőteljessé.

Az új kommunikációs technológiák használatával egyszerre több közösség életébe is bekapcsolódhatunk, elfogadva ezeknek a közösségeknek az értékrendjét, konvencióit, normáit. Az így kialakuló közösségi identitásaink együttesen formálják énképünket. Ez a folyamat vezet az én telítődésének jelenségéhez, ami annyit jelent, hogy a hálózati társadalom tagjaként képesek vagyunk valamennyi lehetséges identitásunkat befogadni, és ebben már nem korlátoz bennünket egy, a hagyományos közösségi formákat jellemző, adott helyhez kötött azonosságtudat. Mindez pedig az én fogalmának azt az új, viszonyközpontú megközelítését vonja maga után, amit főként a mobiltelefonok használatának pszichológiai hatásait vizsgáló Kenneth J. Gergen szorgalmaz *Self and Community in the New Floating Worlds* című tanulmányában.¹

Gergen szerint az új kommunikációs technológiák használata a „kapcsolati létezés” eddig ismeretlen for-

máinak kialakulásával „teljes mértékig aláássa a kötött én fogalmát”.² A hálózati társadalomban a különböző közösségi formák között szabadon vándorló ember újabb és újabb érzelmi kötelékeket képes kialakítani a fizikai közösségeket jellemző közvetlen társadalmi kötődései mellett. A mediatizált kommunikáció technológiáit alkalmazó ember identitása így képlékenyebbé válik, a különböző társadalmi kontextusokban „kaméleonszerűen” változik. Egyre bizonytalanabb vállalkozássá válik egy ember valódi énjének, egy stabil „énmagnak” a meghatározása. A globális társadalmi hálózat tagjává váló ember számos kapcsolat, értékrend, vágy és vélekedés iránt kötelezi el magát, miközben közösségről közösségre vándorol televíziózás, internetezés vagy éppen mobiltelefonálás közben. Egyetérthetünk tehát Gergennel abban, hogy az információ korában a kötött, központi én képzeté mindinkább felbomlik, és átadja helyét a kapcsolati én fogalmának. És abban is, hogy ez a folyamat az ún. dialogikus technológiák, az internet és mindenekelőtt a mobiltelefon mind gyakoribb használatával gyorsul fel igazán a fiatalabb nemzedékek körében. A mobiltelefon révén a viszonyok hálózata „mindig kéznél van”, írja Gergen, a telefon mint tárgy így a „kapcsolati kötelékek egyfajta ikonjává válik.”³ A mobiltelefon egy olyan „terelőlemez” jelent használója számára, amely révén kötöttségek nélkül tud nap mint nap választani az egymással versengő csoportok (család, baráti kör, munkahelyi kollégák stb.) közül. A mobil kommunikáció a különböző közösségek között vándorló ember számára megteremti a többszörös lojalitás élményét.

Anélkül, hogy véglegesen elkötelezné magát valamely közösségi forma mellett, a növekvő mobilitás révén tehát bárki képes lehet szolidárisan kommunikálni bármely általa választott csoporttal. Más szóval, az a modern ember közösségi kötődéseit meghatározó törekvés, hogy egy-egy közösségi magra összpontosítva lezárja közvetlen társadalmi viszonyai hálózatát, egyre kevésbé érvényesül az új kommunikációs technológiák korában. A hálózati társadalom emberének egyéniségét a hibrid (virtuális-fizikai) kommunikációs közösségekben betöltött szerepei határozzák meg. E kölcsönhatások nyomán olyan instabil, képlékeny, állandóan változó közösségi formák születnek a hálózati társadalomban, amelyeket Michel Maffesoli találóan „új törzsek”-nek nevez.⁴ Ezek a „törzsek” úgy biztosítják az én számára a „sokoldalúvá” válás, az újabb és újabb közösségi szerepek kívánta gyors átalakulás le-

¹ GERGEN, Kenneth J.: *Self and Community in the New Floating Worlds = Mobile Democracy: Essays on Society, Self and Politics*. Szerk. NYÍRI Kristóf, Vienna, Passagen Verlag, 2003, 103-114.

² Uo., 110.

³ Uo., 111.

⁴ MAFFESOLI, Michel: *The Time of the Tribes: The Decline of Individualism in Mass Societies*. London, Sage, 1996.

hetőségét, hogy ezzel az individuuum egyúttal egy széles körű társadalmi hálózat részévé is válik.

A kapcsolati létezés én- és közösségfogalomra gyakorolt hatása leginkább az új média használatához köthető értékkonfliktusok kezelésében mutatkozik meg. Nem véletlenül sűrűn több, az új média közösségfogalmunkra gyakorolt hatását vizsgáló teoretikus egy olyan általános elmélet kidolgozását, amely az új közösségi formák kialakulását kísérő értékkonfliktusokkal és értékpreferenciákkal foglalkozik. Shalom Schwartz például arra a következtetésre jut, hogy az információ korában a specifikus értékek (pl. hatalom vs. univerzalizmus, hagyomány vs. hedonizmus) és az éntanszcendens és az énhangsúlyozó értékek közötti univerzális konfliktus kialakulásának vagyunk tanúi.⁵ Ezek a konfliktusok számos dinamikus társadalmi folyamat alapjául szolgálnak napjainkban. Az egyik ilyen folyamat a konformitás tendenciáinak felerősödése az online oldalak használatának körében, ami alapvetően abból a tényből fakad, hogy az online társadalmi hálózatok tagjainak az eredményes kommunikáció érdekében orientálódniuk kell mások véleménye és viselkedése felé. Nő továbbá a hedonizmus (az igények gyors kielégítéséből fakadó boldogság mint etikai cél) jelentősége, ami a nyitottságot és az individualizmust egyaránt involváló, általános értéknek jelenik meg az új nemzedékek életvilágában. Ugyancsak fontos tendencia a média individuumbáziális szemléletének uralkodó értéknek való megjelenése, ami arra vezethető vissza, hogy kereskedelmi érdekeit szem előtt tartó közösségi média a felhasználók igényeit úgy regisztrálja, hogy őket fontos személyiségeknek tekinti, akiknek a teljesítménye iránt mások elismeréssel adóznak, és akiknek lehetősége van megmutatni különleges képességeiket másoknak. És végül fontos társadalmi trend napjainkban az univerzalizmusnak nevezett és főként az internethasználók körében széleskörűen elfogadottá vált érték szerepének növekedése, ami főként abban mutatkozik meg, hogy az új médiát használók döntéseit egyre erőteljesebben határozza meg a mások és a fenntartandó környezet iránt érzett felelősség, a mások iránti gondoskodás igénye. Ezek a folyamatok tehát olyan értékkonfliktusokat feltételeznek, amelyeket a média narratívái nap mint nap fogyasztó ember központi „énmagot” feltételező azonoságtudat hiányában egyre nehezebben tud feloldani.

Különös megvilágításba helyezi ezeket az értékkonfliktusokat az az új média használatához köthető és az ikonikus fordulat jegyében felerősödő nyelvhasználati konvergencia, amit egyúttal a mediatizáció mint metafolyamat alapjának is tekinthetünk, és ami egy egységes képies jelentéstani világ felé tereli az egyes közösségek nyelvhasználati szokásait. A következő fejezetben ennek az új nyelvi világnak a sajátosságaira kívánok rávilágítani.

2. NYELV, MEDIATIZÁCIÓ, KÉPI FORDULAT

Az új kommunikációs technológiák multimediális világa a kommunikáció nyelv- és közösségformáló szerepének eddig ismeretlen dimenzióit tárja fel előttünk. Megjelenése és elterjedése jelentős hatást gyakorol nyelvhasználati szokásainkra, gondolkodásunk szerkezetére és közösségi kapcsolatainkra. Amellett, hogy megváltoztatja énképünket, a társadalomról és közösségről alkotott fogalmunkat, új típusú közösségi kötődések megteremtésével korábban nem ismert közösségi formák alapjává is válik.

Az elektronikus kommunikáció korában születő, új közösségi formák végeredményben kettős konvergencia gyümölcsei. Egyrészt, ahogy arra Manuel Castells, Amitai Etzioni, Barry Wellman és mások rámutatnak, az új médiumok – így mindenekelőtt az internet és a mobiltelefon – használata a közösségi viszonyok és szerepek mediatizációja révén a virtuális és fizikai közösségek eddig ismeretlen szintéziséhez vezet.⁶ Másrészt, miként arra Joshua Meyrowitz „glokálisokkal” kapcsolatos elméletében rávilágít, azáltal, hogy az új médiatérben szerveződő közösségek globális trendek áramában erősítik a helyi kötődéseket, az elektronikus kommunikáció egyúttal a globális és lokális közösségi formák közeledésének alapját is jelenti.⁷ E kettős, virtuális-fizikai és globális-lokális konvergencia eredményeként létrejövő, hibrid közösségek összetett, képlékeny, többretegű közösségi identitásokat feltételeznek, megváltoztatva a hagyományos közösségi formákhoz köthető rögzített, stabil identitásról alkotott képzetünket.

Ez a közösségi viszonyok mediatizációját kísérő kettős konvergencia ugyanakkor elképzelhetetlen lenne azok nélkül a nyelvhasználati konvergenciák nél-

kül, amelyek biztosítják a különböző kommunikációs közösségek közötti gyors és folyamatos átjárhatóságot, az internetező, mobiltelefonáló ember hatékony információcserén, közös érdeklődésen, nyitottságon és bizalmon alapuló közösségválasztásának kommunikációs feltételeit. A továbbiakban ezeknek a nyelvhasználati konvergenciáknak két alapvető szintjét különböztetem meg egymástól. A nyelvhasználati módok közeledésének első szintjén a szóbeli és írásbeli nyelvhasználat konvergenciájának két alapvető formája valósul meg: a hangzó nyelv és a kép, illetve a szöveg és a kép szoros integrációját feltételező nyelvhasználati közeledés. Az előbbi közeledést az elsősorban a televíziózáshoz köthető és Walter J. Ong nyomán „másodlagos szóbeliség”-nek nevezett kommunikációs technológia jelenti, amíg az utóbbi kereteit az internetező David Crystal által „netnyelv”-nek hívott médium jelöli ki.⁸ Bár a kép és nyelv kölcsönhatásának más és más formáit feltételezve, de mindkét médium az írásbeli és a szóbeli nyelvhasználat nyelvtani és jelentéstani világának közeledését, és ezzel párhuzamosan a különböző réteg- és csoportnyelvek megerősödését és az irodalmi nyelvvel szembeni fokozatos térnyerését alapozza meg.

Az új közösségi formák kialakulását elősegítő nyelvhasználati konvergenciáknak ez a második szintje nyelvtani és jelentéstani szempontból egyaránt jól érzékelhető módon teremti meg a beszélt és az írott nyelv, valamint a kép integrációját. A nyelv és a kép egyidejű komplementer transzmissziója a mindennapi kommunikáció megkerülhetetlen jelenségévé vált, és mint ilyen természetesen jól érzékelhető nyomokat hagy a hétköznapi nyelvhasználatban is. Egy olyan nyelv születik ennek a transzmisszióknak az eredményeként, amely – megfelelően a Robert E. Horn *Visual Language* című könyvében olvasható elvárásoknak – az írásbeliség korlátait meghaladva alkalmas lehet a megismerhető valóság egyre fokozódó komplexitásának a megragadására.⁹ A továbbiakban azokra a nyelvhasználati konvergenciákra kívánok rávilágítani, amelyek a szónyelvi és képanyelvi funkciók logikájának kölcsönös viszonyát erősítik a multimediális kommunikáció gyakorlatában, és amelyek a nyelvi kreativitás eddig ismeretlen mintázatainak kialakulásához vezetnek az írott és beszélt nyelvben.

A mindennapi kommunikáció gyakorlatát megváltoztató ikonikus forradalom jól érzékelhető módon egy, a verbális és vizuális eszközöket formai és jelentéstani

szempontból ötvöző nyelvi struktúra kialakulásához vezet. Az elmúlt évtizedekben megjelenő software-ek kínálta grafikai lehetőségek révén új típusú vizualitás születésének vagyunk tanúi, ami a kreativitás eddig ismeretlen formáit teremti meg a hétköznapi nyelvhasználat terén. A napjainkban használt számítógépes és mobiltelefonos alkalmazások a könnyű képalkotás technológiai feltételeit kínálva biztosítják a képi kommunikáció mindennapivá válásának és a nyelvi, képi kódok kreatív kombinálásának lehetőségét a képek világában egyre otthonosabban mozgó nyelvhasználók számára. Az MMS például lehetővé teszi a mobiltelefon használójának, hogy képeket szerkesszen, szöveget illesszen az általa készített fényképekhez és rajzokhoz, majd továbbítsa azokat üzenet formájában. Az új technológiák teremtette nyelvi világban a kreativitás nem csupán mindennapi élményként hat, de az eredményes kommunikáció kritériumát is jelenti. A verbális kommunikáció képi dimenzióval való kiegészítése a nyelvi kreativitás új eszközei révén járul hozzá a mindennapi információcseré hatékonyabbá tételéhez.

Valószínűleg ennek a fejleménynek a felismerése sarkall mind több kortárs szerzőt arra, hogy a nyelvi kreativitást mint a mindennapi nyelvhasználat jelenségét, semmint különleges képességgel és tudással megáldott emberek privilégiumát vizsgálja. „A kreativitás a mindennapi nyelv valamennyi elemét átható jellemzője”, olvashatjuk Roland Carter *Language and Creativity* című könyvében, azaz „nem egyszerűen kivételes emberek sajátja, illetve a hétköznapi emberek kivételes tulajdonsága”.¹⁰ Nem kétséges, hogy a nyelvi kreativitás felfogásának „demokratizálódása” új lendületet kap a multimediális kommunikáció közegeiben. Az új kommunikációs technológiák használatával egyre elterjedtebb eszközzé váló nyelvi játékok, rövidítések, humor, kép-szó kombinációk stb. arra ösztönzik az alkalmazott nyelvészeket, hogy a hétköznapi nyelvhasználókra mint a nyelvi jelentés kreatív dizájnereire tekintsenek. Emiatt egyre komolyabb érdeklődés tapasztalható körükben a kreativitás interakciós funkcióit megjelenítő dinamikusabb modell iránt, amely képes lehet megvilágítani a mindennapi kreativitás dialogikus természetét.

Ennek a dinamikus modellnek a gyújtópontjába a nyelvi kreativitás mint a kontextusérzékeny nyelvhasználatot szolgáló képesség kerül, amely révén a kommunikáló ember bármikor és bárhol új jelentéseket képes alkotni, amikor és ahol erre szükség van. A

⁵ SCHWARTZ, Shalom H.: „An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values” = *Online Readings in Psychology and Culture*, 2012, 2. évf., 1. sz., <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116>

⁶ Ld. CASTELLS, Manuel: *The Information Age Vol. I: Rise of Network Society*. Malden MA, Blackwell, 2000; ETZIONI, Amitai: „A Global, Community Building Language?” = *International Studies Perspectives*, 2008, 9. sz., 113-127.; WELLMANN, Barry: *Networks as Personal Communities* = WELLMANN, B. – BERKOWITZ, S. D. (szerk.): *Social Structures: A Network Analysis*. Szerk. BERKOWITZ, S.D. Cambridge, University Press, 1988, 130-184.

⁷ MEYROWITZ, Joshua: *The Rise of Globality: New Senses of Place and Identity in the Global Village = A Sense of Place: The Global and the Local in Mobile Communication*. Szerk. NYÍRI Kristóf, Vienna, Passagen Verlag, 2005, 21-30.

⁸ Ld. ONG, Walter J.: *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*. London/New York, Methuen, 1982; CRYSTAL, David: *Language and the Internet*. Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

⁹ HORN, Robert E.: *Visual Language: Global Communication for the 21st Century*. Bainbridge Island, WA, Macro VU, 1999.

¹⁰ CARTER, Roland: *Language and Creativity: The Art of Common Talk*. London – New York, Routledge, 2004, 13.

kreatív nyelvnek számos funkciója lehet a mindennapi beszédben. Roland Carter és Michael J. McCarthy az alábbiakat emeli ki ezek közül: az üzenet tartalmának újszerű megvilágítása; a diskurzus szellemessé, humorossá tétele; a kommunikált jelentéstartalom kiemelése; egy sajátos attitűd megjelenítése; negatív, ellenesleges beállítódás kifejezése; a beszélő identitásának nyilvánvalóbbá tétele; a nyelvi formákkal való játék mások szórakoztatására; a beszéd egy szeletének lezárása és egy másik indítása; vagy egyszerűen csak a diskurzus „megolajozása”.¹¹ Ezek a funkciók Carter és McCarthy szerint a kreatív interakciók két alapvető szintjét feltételezik: egyfelől a beszéd alakzatainak prezentációs használatát (pl. a metaforikus találékony-ság nyílt megmutatkozásai, szójátékok, idiómák használata, az elvárt idiomatikus formuláktól való tudatos eltávolodás), másfelől az első pillanatban kevésbé azonosítható, esetleg csak félig tudatos ismétléseket (pl. párhuzamok, visszhangok, érzelmi közeledést kifejező szókapcsolatok ismételtetése). Janet Maybin és Joan Swan vizsgálatai rávilágítanak arra, hogy a kreatív interakciók ezen két szintje rendszeresen megjelenik az internethasználók körében, akik a metaforákat, ismétléseket, rekontextualizációkat és műfaji ötvözeteket gyakran szolidaritásuk, kritikai álláspontjuk vagy éppen társadalmi beállítottságuk közvetítésére használják.¹²

A gondolkodás eredendően képies jellegére utal az a nyitottság, amellyel az elme a mindennapi nyelvi kreativitás eredményeként született új jelentéseket, névátvitteleket, metaforákat befogadja. Mert miként arra Dawn G. Blasko és Cynthia M. Connine is felhívják a figyelmet, az új metaforákat ugyanolyan nyelvi mechanizmusok alapján értjük meg és fogadjuk be, mint a régieket, azaz interpretálásuk nem igényel több mentális munkát.¹³ Vagy ahogy azt Sam Glucksberg és Matthew S. McGlone hangsúlyozza, a metaforikus jelentéseket – legyenek azok új jelentéskiterjesztés eredményei – éppoly automatikusan értjük meg, mint a szó szerinti-eket.¹⁴ Erre az eredendően képies gondolkodásmódra hat felszabadítólag a mindennapi információcserében egyre komolyabb szerephez jutó multimedialitás, amely formai és jelentésbeli szempontból egyaránt új kereteket kínál a nyelvi kreativitásnak. A dinamikussá váló, merőben metaforikus nyelv képpel ötvözve nem csupán az információcsere hatékonyságát növeli, de a kommunikáló felek közötti intenzívebb kommunikáció

és kölcsönös azonosulás feltételeinek megteremtésével erősebben és közvetlenebbül hat az érzelmekre, mint a pusztán szöveg. Az új kommunikációs nyelv születése és elterjedése az írott nyelv korlátaival szembesülő ember nagyon is tudatos választásának eredménye, aki úgy gondolja, hogy e nyelv használatával eredményesen kapcsolódhat be a mind jobban felgyorsuló és globálissá váló információáramlásba, és világosabban fejezhet ki a mindennapjait meghatározó fogalmi összefüggéseket vagy éppen emóciókat egy adott helyi közösség tagjai számára.

A nyelvi kreativitás új mintázatait eredményező és a multimedialitás jegyében megvalósuló nyelvhasználati konvergencia tehát a sokcsatornás mindennapi információcsere, egészen pontosan az azt kísérő médiakonvergencia gyümölcse. A médiakonvergencia folyamata az új médiumok, mindenekelőtt az internet megjelenésének és széles körű használatának következménye, ami tágabb és szűkebb értelemben is jelenti az egyre növekvő információéhség csillapítására használt médiumok közeledését. Tágabb értelemben ez a közeledés az alapvető kommunikációs technológiák szintjén valósul meg azzal, hogy az újságot olvasó, rádiót hallgató, televíziót néző, az internet multimedialis anyagait böngésző, vagy a mobiltelefonját használó ember szóbeli, írásbeli, multimedialis közlési folyamatai közötti nyelvi, stílusbeli határok mindinkább elmosódnak a szóbeliség, az írásbeliség, a multimedialis kommunikáció szükségszerű konvergenciáját vonva maga után. Szűkebb értelemben a médiakonvergencia jelensége a tömegkommunikáció világában bekövetkező médiaközeledést jelenti, amelynek következményeként az internetes kommunikációhoz köthető multimedialitás révén a hagyományos médiumok (írott sajtó, rádió, televízió) mindinkább egy közös médiummá kapcsolódnak össze. Mind a tágabb, mind a szűkebb értelemben vett médiakonvergencia jelenségének hátterében tehát a beszéd, a szöveg és a kép új technológiák (internet, mobiltelefon) használatához köthető folyamatos és intenzív kölcsönhatása rejlik. Mindez egyidejűleg jelenti a szóbeliségre, írásbeliségre és képi kommunikációra jellemző sajátosságok konvergenciáját (pl. az SMS, MMS, e-mail üzenetek esetében), illetve az egyes médiumfajok egyidejű transzmisszióját (pl. az internetes tartalmakba ágyazottan megjelenő filmek, televíziós anyagok, rádiós hanganyagok, írott sajtótermékek esetében). Bár a tágabb értelemben vett

média-konvergencia jelensége már a rádió, a televízió megjelenésével és a „másodlagos szóbeliség” kialakulásával megkezdődött, a folyamat a szűkebb értelemben vett, tehát a tömegkommunikációs műfajok közeledését előidéző internetes és mobilkommunikáció térhódításával, az internetes tartalmak bővülésével kap igazán lendületet, és válik a „netnyelv” születésével egy átfogó nyelvhasználati konvergencia alapjává. Ez a nyelvhasználati konvergencia természetesen túlmutat az egyes tömegkommunikációs médiumokra jellemző nyelvhasználati módok, stílusok közeledésén, az egyszerre több tömegkommunikációs csatornán is eredményesen használható újságírói nyelv kialakulásán. Lényegét akkor értjük meg, ha a médiakonvergencia két lényegi aspektusát figyelembe véve, a „másodlagos szóbeliség” és a „netnyelv” kölcsönhatásának eredményeként közelítjük meg. Egy olyan átfogó nyelvi változásként, amely egyúttal feltétele is az eredményes többcsatornás kommunikációnak.

De miben rejlik az új nyelvhasználati formák képies jellege? Milyen nyelvtani, szókészleti, jelentéstani változások utalnak a nyelvben a „másodlagos szóbeliség” és a „netnyelv” kölcsönhatásából fakadó új beszélt nyelviség térnyerésére? A kérdésekre válaszolva mindenekelőtt tegyük egyértelművé, hogy akár a „másodlagos szóbeliség”, akár a „netnyelv” jelenti a szóbeliség-írásbéliség konvergenciaközegét, az újonnan születő nyelvhasználati formák egy, a szóbeli és az írásbeli nyelvtől egyaránt eltérő, harmadik nyelv-változatot testesítenek meg. Erre hívja fel a figyelmet Crystal is, amikor a „netnyelv” fogalmának meghatározásakor hangsúlyozza, hogy bár az internethasználat-hoz köthető új nyelv lényegét tekintve egy, a szóbeliség nyelvére emlékeztető írásbeli nyelv, a „netnyelvet” önmagában sem a beszélt, sem az írott nyelvvel nem lehet azonosítani, mert mindkét nyelv sajátosságai felfedezhetők benne.¹⁵ Ahogy arra az előző fejezetben is utaltam, Crystal a „netnyelvet” ugyanakkor nem egyszerűen a beszélt és írott nyelvek specifikumainak összességévé, hanem egy teljes mértékig új médiumként fogja fel. Vagyis a „netnyelvet” egyfajta szóbeliség-írásbéliség „kentaurnak” tekintő szerzők helyett inkább azokkal ért egyet, akik a számítógép-használat közegében kifejlődött, új nyelvet a szóbeli és az írásbeli nyelvhasználatától egyaránt különböző, önálló nyelvként közelítik meg. Ezek közé a szerzők közé tartozik például Marilyn Deegan is, aki szerint az elektronikus szövegek tulajdonságaival (képlékenység, intertextua-

litás stb.) összefüggő nyelvi változások egyaránt kombinálódnak a beszélt és az írott nyelv sajátosságaival, és teszik ilyen módon a „netnyelvet” egy lényegében önálló, „harmadik” médiummá.¹⁶ „Egyértelmű jeleit fedeztem fel annak” – írja Crystal –, „hogy egy új nyelvi változat van születőben, amelynek jellemzői erősen kötődnek technológiai kontextusának tulajdonságaihoz, miként a technológiát használók intencióihoz, tevékenységéhez és személyiségéhez is.”¹⁷ Amiből persze az is következik, hogy ha olyan újabb technológiák születnek, amelyek integrálják az internetet és más kommunikációs szituációkat, akkor egy újabb nyelvi konvergencia veszi kezdetét, amihez majd az új technológiák kínálnak nyelvi mátrixot. Éppúgy, mint ahogy azt a „másodlagos szóbeliség”, a „netnyelv”, illetve azok egymásra hatásából keletkező új beszélt nyelviség kialakulásakor is tapasztalhattuk.

A fenti jelentéstani, nyelvtani fejlemények tehát egyaránt arra utalnak, hogy a sokcsatornás elektronikus kommunikáció közegében egy olyan új nyelv van kibontakozóban, amely a háttérben rejlő nyelvhasználati konvergenciák révén alkalmas lehet az egyre növekvő számú napi információ eredményes feldolgozására és hatékony cseréjére. Ez a szóbeli, írásbeli és elektronikus kommunikációs szituációk határait fokozatosan felszámoló nyelv egyúttal elmosza az egyes kommunikációs szituációk köré szerveződő közösségek közötti választóvonalakat is. Az új kommunikációs technológiák alkalmazásához köthető nyelvhasználati konvergenciák ilyen módon alapozzák meg a különböző közösségi formák mediatiszációjának folyamatát, az új típusú, hibrid közösségek kialakulását. Más szóval, a különböző közösségi formák konvergenciája elképzelhetetlen lenne az új beszélt nyelviséget eredményező nyelvhasználati konvergenciák nélkül. Sőt nyugodtan kijelenthetjük, hogy az e konvergenciák eredményeként megszülető nyelvi struktúra valójában feltétele is a hagyományos társadalmi kategóriák, közösségi formák közötti határok megszűnésének. Egy időben jelenti ugyanis az eredményes globális kommunikáció és ezáltal az új közösségséget megszilárdító globális nézőpont feltételét, valamint a tudatos választások révén megerősödő helyi közösségek pillérét.

Ebben a megújuló nyelvhasználati közegben mindinkább érzékelhetővé válik a nyelv közösségi kohéziót fenntartó, erősítő szerepe. Ami azért fontos, mert ez a nyelv eredeti funkciójának tekinthető szerep a szöveg-alapú társadalmakat jellemző szóbeli-írásbeli két-

¹¹ CARTER, Roland – MCCARTHY, Michael J.: „Talking, Creativity: Interactional Language, Creativity, and Context” = *Applied Linguistics* 2004, 1. sz., 79.

¹² MAYBIN, Janet – SWANN, Joan: „Everyday Creativity in Language: Textuality, Contextuality, and Critique” = *Applied Linguistics*, 2007, 4. sz., 497–517.

¹³ BLASKO, Dawn J. – CONNINE, Cynthia M.: „Effects of Familiarity and Aptness on Metaphor Processing” = *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 1993, 2. sz., 295–308.

¹⁴ GLUCKSBERG, Sam – MCGLONE, Matthew S.: „When Love is not a Journey: What Metaphors Mean” = *Journal of Pragmatics*, 1999, 31. sz., 1541–1558.

¹⁵ CRYSTAL: *i. m.* (2004), 24–25.

¹⁶ DEEGAN, Marilyn: *Introduction = CTI (Computers in Teaching Initiative) Textual Studies: Guide to Digital Resources for the Humanities*. Szerk. CONDRON, F., FRASE, M.-SUTHERLAND, S., Oxford, Oxford University Press, 2000.

¹⁷ CRYSTAL: *i. m.* (2004), 225.

nyelvűség árnyékban egyre inkább elhalványult. Az írásbeliség megjelenésével és elterjedésével az egyes közösségekre, csoportokra jellemző és elsődlegesen a szóbeli kommunikáció közegében szerveződő nyelvi világot erőteljesen háttérbe szorította az egyedül helyesnek vélt és az alapvetően az írásbeli kommunikáció sajátosságait mutató sztenderd nyelvhasználat. Miután azonban a kisebb közösségek tagjai továbbra is szóban osztották és osztják meg egymással az általuk fontosnak tartott információkat, a közösségekre jellemző nyelvhasználati szokások fennmaradtak a szövegalapú társadalmakban is. E közösségek tagjai annak ellenére, hogy a hivatalos nyelvváltozathoz képest „helytelenek” érezték saját nyelvhasználatukat, ragaszkodtak hozzá. Mégpedig elsősorban azért, mert a külső, társadalmi értékrendet megjelenítő szabályok ellenére továbbra is saját, helyi hagyományait jelen megjelentető és a közösségi összetartozást ilyen módon erősítő nyelvi szokásokat tekintették és tekintik irányadónak. Ez a jelenség elsődlegesen az erős társas kapcsolathálózatra épülő, pl. falusi vagy elővárosi közösségek esetében érzékelhető, ahol a nem hivatalos nyelvváltozat tekintélye egyúttal a közösségi identitás szimbólumává is vált.

Az elektronikus médiumok használatával megszülető új kommunikációs térben egyre erőteljesebben csökken a sztenderd nyelvváltozatok súlya és nő az egyes közösségeket, csoportokat jellemző és a közösségi összetartozást erősítő nyelvhasználati módok jelentősége. A hivatalos nyelvváltozatok dominanciáját megalapozó írásbeliség mellett mind nagyobb teret nyernek az új kommunikációs technológiák, amelyek az egymásnak telefonáló, SMS-, MMS- vagy e-mail üzeneteket küldő emberek által előnyben részesített és a mindennapi információcsere szempontjából hatékonyabbnak tartott, nem kötött nyelvhasználat elterjedését segítik elő.

Az új nyelvhasználati szokások expanziója tehát jelentős mértékben hozzájárul a sokcsatornás kommunikációhoz köthető gyors közösségi szerepváltásokhoz, a különböző közösségi nyelvek és kommunikációs szituációk közeledéséhez, a közösségi határok elmosódásához, azaz a közösségek mediatizálódásához. Így válhat az új médiumok közegében kibontakozó nyelvi struktúra új közösségfogalom születésének, új közösségi formák létrejöttének forrásává, és egyúttal az én- és identitásteremtő narratívák mediatizációjának alapjává is. Ez a képi paradigmaváltást jellemző konvergenciák jegyében született nyelv jelenti az új média által közvetített történetek és az autobiografikus narratívák közötti kölcsönhatás elsődleges közegét. Az új típusú fogalmi határnyitások nyelve ez, amely a kommunikáció én- és közösségteremtő funkciójának eddig ismeretlen dimenzióit tárja fel előttünk.

IRODALOMJEGYZÉK

- BLASKO, Dawn J. – CONNINE, Cynthia M.: „Effects of Familiarity and Aptness on Metaphor Processing” = *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 1993, 2. sz., 295–308.
- CARTER, Roland – MCCARTHY, Michael J.: „Talking, Creativity, Interactional Language, Creativity, and Context” = *Applied Linguistics*, 2004, 1. sz., 79.
- CASTELLS, Manuel: *The Information Age Vol. I: Rise of Network Society*. Malden MA, Blackwell, 2000.
- CRYSTAL, David: *Language and the Internet*. Cambridge, Cambridge University Press, 2004.
- DEEGAN, Marilyn: *Introduction = CTI (Computers in Teaching Initiative) Textual Studies: Guide to Digital Resources for the Humanities*. Szerk. CONDRON, F. – FRASE, M. – SUTHERLAND, S., Oxford, Oxford University Press, 2000.
- ETZIONI, Amitai: „A Global, Community Building Language?” = *International Studies Perspectives*, 2008, 9. sz., 113–127.
- GERGEN, Kenneth J.: *Self and Community in the New Floating Worlds = Mobile Democracy: Essays on Society, Self and Politics*. Szerk. NYÍRI Kristóf, Vienna, Passagen Verlag, 2003, 103–114.
- GLUCKSBERG, Sam – MCGLONE, Matthew S.: „When Love is not a Journey: What Metaphors Mean” = *Journal of Pragmatics*, 1999, 31. sz., 1541–1558.
- HORN, Robert E.: *Visual Language: Global Communication for the 21st Century*. Bainbridge Island, WA, Macro VU, 1999.
- MAFFESOLI, Michel: *The Time of the Tribes: The Decline of Individualism in Mass Societies*. London, Sage, 1996.
- MAYBIN, Janet – SWANN, Joan: „Everyday Creativity in Language: Textuality, Contextuality, and Critique” = *Applied Linguistics*, 2007, 4. sz., 497–517.
- MEYROWITZ, Joshua: *The Rise of Glocality: New Senses of Place and Identity in the Global Village = A Sense of Place: The Global and the Local in Mobile Communication*. Szerk. NYÍRI Kristóf, Vienna, Passagen Verlag, 2005, 21–30.
- ONG, Walter J.: *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*. London – New York, Methuen, 1982.
- SCHWARTZ, Shalom H.: „An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values” = *Online Readings in Psychology and Culture*, 2012, 2. évf., 1. sz., <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- WELLMANN, Barry: *Networks as Personal Communities* = WELLMANN, B. – BERKOWITZ, S. D. (szerk.): *Social Structures: A Network Analysis*. Szerk. BERKOWITZ, S.D. Cambridge, University Press, 1988, 130–184.

Szécsi Gábor

(Kiskunhalas, 1966)

Kommunikációkutató, nyelvész, filozófus, a Pécsi Tudományegyetem tanszékvezető egyetemi tanára, a Kultúratudományi Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar dékánja, a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpontjának tudományos főmunkatársa, az Európai Tudományos és Művészeti Akadémia tagja. Szakterülete a kommunikációelmélet, nyelvfilozófia és ismeretelmélet. Tudományos tevékenysége két nagy területet fog át. Egyrészt azt vizsgálja, hogy az egyes kultúrákat jellemző, társadalmilag dominánssá vált kommunikációs technológiák milyen hatást gyakorolnak a kultúrák tagjainak nyelvi világára, gondolkodására, a közösségről és kultúráról alkotott fogalmaira, társadalmi kapcsolataira. Másrészt a nyelvi kommunikáció és a mentális világ kapcsolatát elemzi.

Művészet és módszertan a Budakeszi úton

5 ÉVE A HILD-VILLÁBAN

ÖSSZEÁLLÍTÁS: BOGNÁR-BORBÉLY RÉKA
FOTÓK: SÁNDOR EMESE, SZŐLLŐSI MÁTYÁS

2016. december 20-án került átadásra a felújított Hild-villa a 1121 Budapest, Budakeszi út 38. szám alatt, amely azóta is a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet (MMA MMKI) székházaként működik. Az évforduló alkalmából elhoztunk néhány érdekességet az épületről, illetve csokorba gyűjtöttük az elmúlt fél évtized legfontosabb eseményeit.

JOHANN LIEBRICH FESTMÉNVE AZ 1840-ES ÉVEKBELI BUDAKESZI ÚTRÓL.

Néhány érdekesség a villáról

- Az MMA közgyűlése 2013-ban döntött az MMA MMKI önállóan működő költségvetési szervként történő megalapításáról, az intézet pedig 2015 elején meg is kezdte a munkáját. 2017 elején megtörtént a beköltözés a Hild-villába.
- A klasszicista stílusban tervező Hild leghíresebb munkái közé tartozik még a Deák téri templom, a gyömrői Teleki-kastély, az egri székesegyház, s nem utolsósorban az azóta lebontott Lloyd-palota, a Diana-fürdő vagy az Ullmann-palota.
- A Hild-villa belső terei a korabeli felosztást idézik fel, így a toldást is a korra jellemző elrendezéshez igazították, például a tengelyekre fűzött ajtókkal, amelyeken keresztülsétálhatunk.
- Az épületet egyik korábbi tulajdonosa után Geiszt-villának is nevezték.
- A Hild-házaspárnak egy időre el kellett adnia a nyaralót, hogy adósságait rendezni tudják. Meg kell említeni, hogy Hild József csódhelyzete nem az áremelkedések, hanem elsősorban a rokonaitól átállalt adósságok miatt keletkezett.
- A villaépítészet Pesten és Budán elsősorban a meggazdagodó polgárság igényeként jelent meg a XIX. század első felében, amikor új villákat, azaz nyaralókat építettek maguknak a pesti külvárosokban és a budai hegyekben. A villákat nem állandó lakhelyként és nem gazdálkodási jelleggel használták, hanem nyári pihenésre vették igénybe.
- Az ingatlanon a 2016-os felújítás tervezésének megkezdésekor a Hild-villa, egy másik kisebb villaépület („Svájci-lak” vagy „Nyári-lak” névvel is emlegetik) és egy romos garázsépület volt.

AZ ÉPÜLET RÖVID TÖRTÉNETE!

A Hild-villa 12 859 m² alapterületen helyezkedik el, a két épületből álló műemlék összes hasznos területe 820 m². Az épületet a magyar klasszicista építészet kiemelkedő egyénisége, Hild József a maga számára tervezte és építette 1844-ben. A villa szabadon álló beépítéssel, hagyományos

építési móddal épült, kétszintes (szuterén és földszint), magas tetős. Levéltári kutatásokból derült ki, hogy 1889-ben Pucher József tervei alapján átalakították, két oldalszárnyal bővítették és befalazták a két oszlopos oldaltornácot. 1894-ben szintén Pucher tervei alapján a hátsó traktushoz

további négy helyiséget építettek. A II. világháború után lakásokra osztották, majd sokáig üresen állt. 1997-1998-ban jelentős felújítást végeztek az ingatlanon, ekkor alakult ki a mai alaprajzi elrendezés. A felújításkor az addig csak szeszpincként használt pincében két olvasótermet, két raktárhelyi-

seget és kazánházat hoztak létre. A földszinten irodák, vizes helyiségek és teakonyha került kialakításra. Ezt követően néhány évig szerkesztőség működött az épületben, majd a 2016-os felújítást követően az MMA MMKI székháza lett, amely azóta is itt végzi tevékenységét napi szinten.

EGY ÚJ KEZDET

Az építkezés Budapest Főváros Kormányhivatalának engedélye és az elfogadott tervek alapján 2016 januárjában kezdődött meg Kokas László építész, vezető tervező elképzelései alapján. Az épület fokozottan védett klasszicista műemlék, a beruházás során a telken elhelyezkedő kert is fejlesztésre került, és közút-építési hatósági eljárás eredményeképpen a Budakeszi útról új közúti telekbeajtó is létesült. A munkák fontos részét képezte az

ingatlan közterületi előterében lévő hiányos és rossz állapotú fasor megújítása, a zöldfelület rendezése is. A Hild-villában található a vezetői iroda titkársággal és tárgyalóval, a kutatók nagy részét és az őket kiszolgáló helyiségek (pl. könyvtár, vetítő, teakonyha). A kivitelezők a nyaralóban vendégkutatók számára kisméretű apartmanlakást, a kutatók számára munkahelyeket és tárgyalót, valamint kiszolgáló helyiségeket hoztak létre. Az új épületszárny alatt kialakított pincébe került az ingatlan teljes gépészete. A tervezés során fontos szempont volt, hogy az épület „igazi klasszicista” ház legyen, de

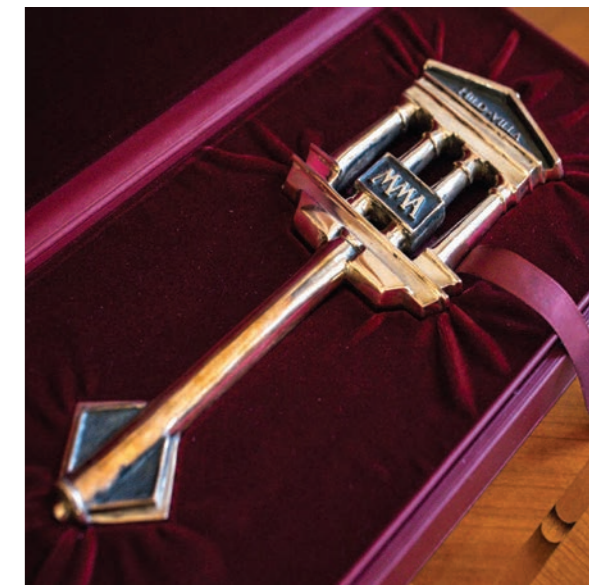
az úgynevezett technikai kiszolgálásban a lehető legkorszerűbb megoldásokat alkalmazzák. Éppen ezért az épületek fűtése-hűtése geotermikus energiával biztosított, az öntözőrendszer nem csapvízzel működik, hanem a föld alá süllyesztett óriási tározókba a tetőfelületekről gyűjtött csapadékvízzel és ásott kút használatával. A kertben nincsenek a talaj lélegzését drasztikusan lezáró tömör burkolatok. Az elektromos rendszerek létrehozásakor is az intelligens ház kialakítása volt a szempont. E gondolat szellemében a beléptetőrendszeren keresztül az őrzésig, minden távfelügyeletből is ellenőrizhető.

AZ ÜNNEPÉLYES ÁTADÁS

2016. december 20-án Fekete György, az MMA néhai elnöke átadta a felújított Hild-villa jelképes kulcsát dr. Kocsis Miklósnak, az MMA MMKI igazgatójának. „Buda legszebb kerületében, a XII. kerületben egy táj virágzik harminc-negyven év után. Örülnek a növények, és örül egy épület,

amely három-négy jobb-rosszabb átalakítást követően elnyert egy soha nem volt állapotot, és elkepesztő minőségben áll immár mellettünk Hild József munkája” – méltatta a műemlék villa és kertje rekonstrukcióját az átadóünnepségen Fekete György. Hozzáfűzte: Kokas László építész kiválóan egyeztetette össze a XIX. század adottságait a XXI. század igényeivel, az itt működő kutatóintézet dolga pedig az, hogy a komoly teljesítményt létrehozó, 1945 utáni magyar művészet eredményeit objektíven felmutassa.

Esték (és nappalok) a Hild-villában

- A villába való beköltözés óta az MMA MMKI számos olyan rendezvényt bonyolított le, amelyek köszönhetően az érdeklődő közönségnek az online regisztrációt követően lehetősége nyílik az épület megtekintésére belülről is. A házban állandó könyvtár is üzemel, amely előzetes bejelentkezést követően szintén látogatható.
- Az elmúlt öt év legnépszerűbb sorozata az Esték a Hild-villában, amely különféle művészetelméleti beszélgetéseket, előadásokat foglal magában. Ezek hagyomány szerint minden hónap első csütörtökén kerülnek megrendezésre. A koronavírus-járvány időszaka alatt a rendezvény online térbe költözött, de az epizódok továbbra is a Hild-villában kerülnek felvételre, idilli környezetben.
- A kutatóintézet 2018-ban csatlakozott a Kutatók Éjszakája programsorozathoz, amelynek keretében minden évben színes programokkal várjuk a gyerekeket és a felnőtteket egyaránt.

A Makovecz Központ és Archívum makettjei

SZÖVEG: MAKOVECZ PÁL | MAKETTFOTÓK: CSERNYUS BENCE

A Makovecz Imre Alapítvány és z MMA együttműködése természetes szövetségi viszonyon alapul. Már az alapítvány megalakulásának hivatalos sajtóbejelentésekor első eseményként egy háromoldalú megállapodás aláírására került sor a nevezett két szervezet és a Kós Károly Egyesület között, amelynek keretében a felek a makoveczi örökség ápolása terén kifejezték közös szándékaikat. Az azóta eltelt évek során az akadémia és alapítványunk több közös esemény révén váltotta tettekre az akkor írásba foglalt célokat: a Vigadó megnyitására készült Makovecz-kiállítás, a Makovecz Imre születésének 80. évfordulója alkalmával rendezett konferencia, vagy a Makovecz Imre-díj közös kiadása mutatják az eltelt időben tett közös erőfeszítéseinket. Ebbe a körbe tartozik a Makovecz Központ és Archívum megnyitása és működtetése is. A ház az MMKI MMKI autonóm egységként immár több mint három éve fogadja a látogatókat kiállításain és rendezvényein.

Alapítványunk működése azonban lényegesen szélesebb tevékenységeket foglal magában, mint amelyeket ebben az együttműködésben körülírhattunk. 2015-ben került elfogadásra a magyar kormány határozata Makovecz Imre életművének gondozása témájában, amely rendkívül sokrétű feladatcsomagot határozott meg, döntően alapítványunk közreműködésével. Ezek sorában többek között a makoveczi szellemiség egyetemi tananyagként való megjelenítése, könyvek kiadása, a hagyaték rendszerezése, kiállítási anyagok készítése is szerepelnek, valamint közreműködés és szakmai-szellemi felügyelet gyakorlása a kormányhatározat keretében felújított, megépült épületek kivitelezése során. Ez utóbbi folyamat keretében eddig 30 épület újult meg, vagy épült fel, illetve ezek kivitelezése folyik.

Most örömmel számolunk be egy olyan epizódról, amely az örökség rendezése és megóvása témakörben a közelmúlt eredményei közé tartozik. Feladatunk kiállítási anyagok készítése abból a célból, hogy kisebb-nagyobb települések adottságai és igényei szerint, eltérő tematika alapján kölcsönözhető legyen. Ezen anyagok kidolgozása is folyamatban van, de ezekhez már elkészült három magas minőségű makett is, amelyeket a Makovecz Házban terveztünk elsőként bemutatni. A járvány nem teszi lehetővé jelenleg a ház nyitvatartását, így nyilván kiállítást sem tudunk klaszrikus értelemben rendezni. Éppen ezért az elkészült maketteket a ház honlapján mutatjuk be elsőként az a tartalommal, amellyel a kiállítást is megrendeznénk.

A három makett kiválasztásánál olyan szempontok vezettek

bennünket, amelyek a hagyaték megőrzése szempontjából meghatározóak voltak. Így esett a választásunk két olyan épületre, amelyek már nem állnak, sajnos elbontották őket és egy olyan tervre, amely nem valósult meg.

Fotó: Zsitva Tibor

Göd Duna-parti területén épült meg a nyolcvanas évek végén egy apró nyaralóépület. A házacska annak az alkotói korszaknak jellegzetes épülete.

A nyolcvanas évek termékeny évei alatt ikonikus épületek, mint a Baki Faluház vagy a Dobogókői Sínház kapott ehhez a nyaralóhoz hasonló „granicafedést”. Ezen épületek sorában egy kivételes gondossággal, szeretettel kivitelezett épületként valósult meg ez a kis épület, amely gyakori szereplője volt kiállítási anyagoknak, Mako-

vecz Imréről megjelent publikációknak. A kétezres években egyre kevesebb figyelem jutott erre a házacska, állapota leromlott, majd – a rossz nyelvek szerint, hogy a mögötte lévő épületek dunai kilátását többé ne akadályozza – elbontották.

Sajnos sem tulajdonosváltásról, sem a bontás szándékáról nem értesültünk, így annak csak szomorú tényét ismerhettük meg, így megmentésére nem tudtunk erőfeszítéseket tenni. Az életműben elfoglalt különleges szerepe, egyedi értéke miatt most makett formájában menthettük már csak meg.

Szentendrén épült a hetvenes évek első felében a „Duna étterem”. Hányatott sorsa már az építések kezdődött. Makovecz Imre mindvégig elégedetlenségének adott hangot a kivitelezés során is, különösen az épülettől idegen kovácsoltvas kandeláberok elhelyezése miatt, de sorsának későbbi alakulása is sok szomorúságra adott okot.

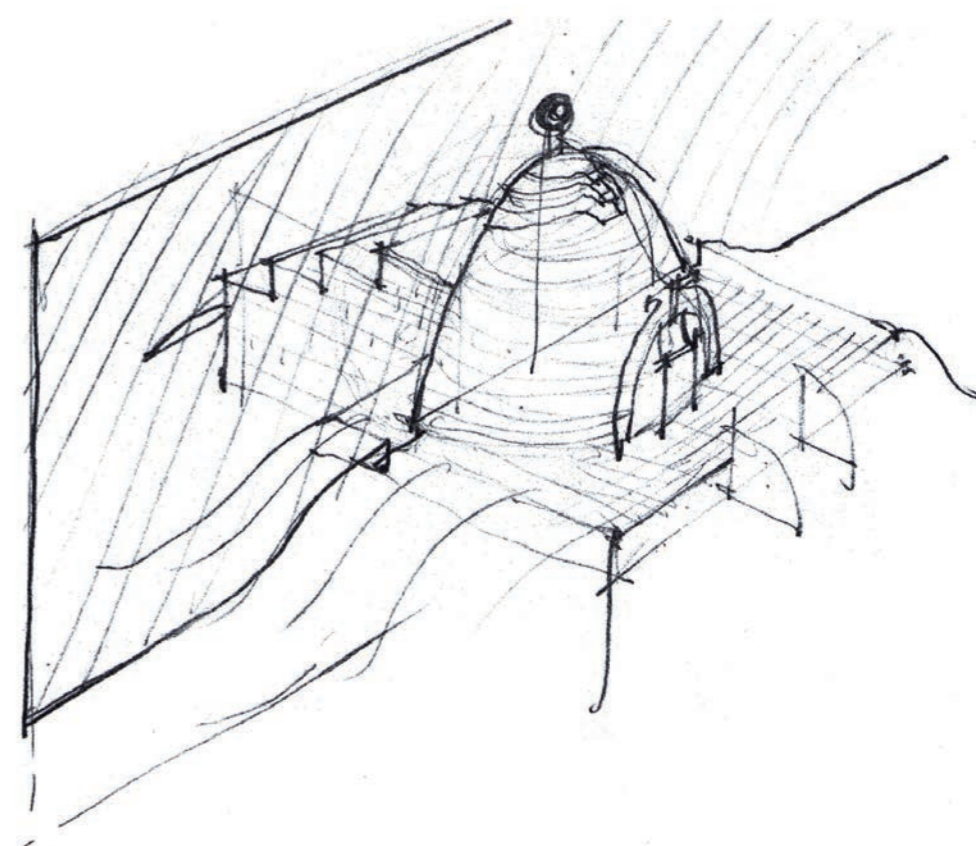
Kaszinóvá alakítása során eltávolították Mezei Gábor nagyszerű belsőépítészeti munkáját, egészen elképesztő alagúttal toldották meg bejáratát, különös tiszteletlenséggel bántva az eredeti tervekkel. Az elmúlt évtizedben elhagyatva állt,

majd 2019-ben lebontották. Ingatlanüzlet áldozata lett. Bár tettem kísérletet arra, hogy Szentendre vezetését meggyőzzem az épület értékeiről, javasolva annak visszavásárlását, felvázolva a kormány Makovecz-programjában rejlő finanszírozási lehetőségeket, de valószínűleg az ingatlan értéke túl nagy volt ahhoz, hogy a szellemi érték megfelelő ellensúly lehessen. Az épületet azért tartottuk kivételesen fontosnak, mert egy épületen belül jelent meg Makovecz két építészeti korszaka. Ezt a „korszakváltást” az alkotó saját vázlatában feltűnően illusztrálta:

Fotó: Ismáretlen

Fotó: Székely Zsolt

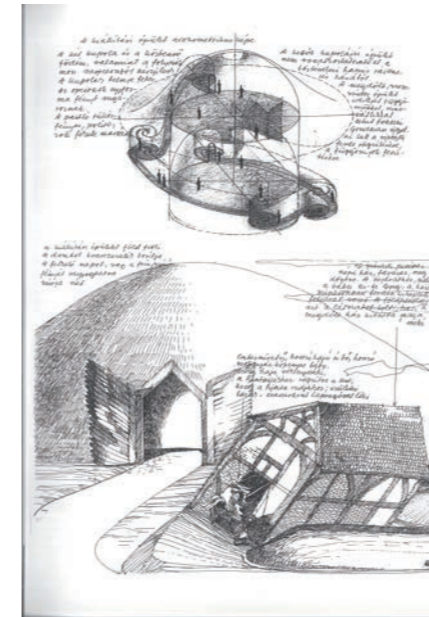
Éppen ezért a makett elkészítésekor különös figyelmet fordítottunk arra, hogy nem a megvalósult, hanem a megtervezett épületet rendeltük meg. Így végre az épület bejárati homlokzata

minden részletében úgy valósult meg, ahogy a hetvenes években kellett volna, és éppen ezért készült úgy a makett, hogy a tetőt csak az ácsszerkezet jeleníti meg, látni engedve a teljes belsőépíté-

szeti remekművet. A maketten pedig egy „víztiszta” plexifal jeleníti meg a vázlattervben is látható választóvonalat. Nagy kár, hogy ez az épület is már csak a makettünkön látható.

Harmadikként pedig egy olyan épületet választottunk, amelynek megépülésére csekély valószínűséggel számíthatunk. Egy Tokióban rendezendő kiállításra készült vázlat még igazán tervezésig sem jutott el. A kiállítás nem jött létre, de ez az kivételes vázlat az életművet alaposabban ismerők körében legendásnak számít. Az épület megvalósítására, annak szellemi koncepciójára pontos leírást készített alkotója:

Ma már nehéz elképzelni, hogy miként épült volna meg ez az épület, milyen további részletekkel gazdagodhatott volna a kivitelezés és „berendezés” során, így pusztán arra törekedtünk, hogy a vázlatot minél hitelesebben és a rajzokhoz hűen valósítsuk meg. Így egyrészt láthatóvá tettük a föld alatti spiráljárak elhelyezkedését és még azok metszeteit is.

A maketteket a Limes Modell készítette. Kiállításunk, amíg fizikai nyitva tartás mellett nem mutatható be, a Makovecz Központ és Archivum honlapján tekinthető meg: makovecz.hu/haz

Hogyan építsük ki a saját márkánkat?

Mi kell ahhoz, hogy valakiből művész legyen? Hogyan indítható be egy jövedelmező művészkarrier? Mi a siker és az elismertség kulcsa? Hogyan boldogulhat egy pályakezdő művész itthon és a nagyvilágban? Mire figyeljünk a karrierünk során? Legújabb rovatunkban kutatóintézetünk szakértőinek segítségével ilyen és ehhez hasonló kérdésekre keressük a választ a legkülönbözőbb művészeti ágakra kiterjedően, miközben folyamatosan szem előtt tartjuk azt is, milyen buktatókat, veszélyeket rejt magában ez a szakma.

Kulturális marketing

HOGYAN NÉPSZERŰSÍTHETŐ HATÉKONYAN EGY KULTURÁLIS INTÉZMÉNY?

A téma két kiemelkedő szakembere, Márkus Renáta és Dér Cs. Dezső álláspontja, hogy a kulturális intézmények marketingjének és arculatának elengedhetetlen eszköze a YouTube, a Facebook, az Instagram, valamint más közösségi felületek használata, amelyeken már megkezdtek térhódításukat az élő videók, valamint a 360 fokos kamera és a streamelés is. Mindezek a kulturális intézmények személyes hangvételét erősítik a közönségükkel való kétoldalú kommunikációjuk kialakításában. Egyszerre építenek bizalmat, hírnevet és márkát. A megtervezett tartalomgyártás, az ügyesen és kreatívan váltakozó nem fizetett és fizetett megjelenések alkalmazása hosszú távon mind hozzájárul a nagyobb forgalom eléréséhez. Az online tér és a digitalizáció professzionális alkalmazása mára megkerülhetetlenné vált a kulturális és művészeti létesítmények életében, a virtuális közösség, illetve közösség létrehozásában és fenntartásában.

Márkus Renáta szerint nagyon hasznos lenne, ha minden intézmény legalább egy olyan felületet, közösségi oldalt találna magának, amely a leginkább beilleszthető az arculatába, és amellyel a leghatékonyabban éri el a célcsoportját. A közösségi platformok annyi lehetőséget rejtenek magukban, hogy érdemes legalább egy-kettőn közülük jelen lenni, de nem akárhogy: előre meghatározott stratégia mentén, szakember bevonásával, így az arculathoz illeszkedve fogunk tudni egységesen kommunikálni.

Dér Cs. Dezső álláspontja szerint az is fontos, hogy az intézmények stratégiai marketingje valójában egyfajta márkastratégia legyen, hiszen a kulturális márka egy szerethető dolog. Az intézményeknek olyan közönséget kell kialakítaniuk, amely feltétel nélkül hisz a márkában, avagy a kulturális intézményben, és akármilyen történet, lehet rá számítani. Ha a közönség terjeszti is a híreket, akkor már egy nagyon erős márkáról beszélhetünk, amely képes változó környezetben is megállni a helyét.

Dér Cs. Dezső és Márkus Renáta Új utak a kulturális marketingben című kötetének célja, hogy a kulturális marketing és kommunikáció aktuális trendjeit, a digitális világ kulturális szakterülethez kapcsolódó lehetőségeit mutassa be és segítséget nyújtson az online térben való eligazodásban. Itt is utat tör magának a művészet, hiszen felismerte az applikációkban, vlogokban, blogokban és egyéb platformokban rejlő lehetőségeket.

Képzőművészet

AMÍG EGY FIATAL MŰVÉSZ NEM RENDELKEZIK GALÉRIÁS KÉPVISELETTEL, SAJÁT MAGA KÉNYTELEN BIZONYOS ALAPVETŐ PROMÓCIÓS FELADATOKAT ELVÉGEZNI.

Ilyen például egy saját honlap fenntartása, de érdemes kihasználni a közösségi média nyújtotta lehetőségeket is, különösen az imázsépítésben. Jelenleg erre nemzetközi szinten az Instagram a legalkalmasabb felület, de Magyarországon a Facebook használata is elengedhetetlen. Nemcsak egyszerű posztokat és képeket érdemes feltenni, fontos a körítés, a „story”, a történetmesélés. Egy saját e-mail-es hírlevélista kialakítása is ajánlott, amely organikusan növekszik az évek során. Először csak a barátok, családtagok, kollégák, később a szakmai kapcsolatok (kurátorok, szakírók), gyűjtők és egyéb kontaktok is bekerülnek, összességében azok, akiket érdekelhet az adott művész szakmai előremenetele. A hírlevél-listákon más kör érhető el egy közvetlenebb módon. Fontos, hogy csak komoly hírekről és maximum 2-3

havonta küldjünk hírlevelet, amelynek a témája lehet például kiállítás, díj, új sorozat, cikk.

Bérczi Linda szerkesztő Művészlét című kötetének eltökélt szándéka, hogy különböző aspektusokat, tapasztalatokat, tanácsokat felvonultatva adjon kezelhető muníciót a képzőművészek karrierjének kiépítéséhez.

A kötetben található **Molnár Annamária Műgyűjtés és vásárlás itthon és külföldön** című tanulmánya, amely segít eligazodni a műtárgypiacon. Mint azt kezdetben is hangsúlyozza, sok fiatal művésznek a magángalériák jelentik az első kapcsolatot a hazai és a nemzetközi piaccal, és rengeteg gyakorlati műtárgypiaci információhoz, tapasztalathoz és kapcsolathoz juthatnak már pályájuk elején a galériákon keresztül úgy, hogy közben erőfeszítéseiket művészetük kibontakoztatására koncentrálhatják. A művészek jelentős része csak később, vagy sosem fog rendelkezni galériás képviselővel, de számukra is fontos az ismeretek megszerzése a hatékony működéshez.

A DESIGN MINDIG SZELLEMI EREDMÉNY, UGYANAKOR NEM MINDIG ÁLL JOGI VÉDELEM ALATT.

A téma szakértőjét, Grad-Gyenge Anikót kérdeztük aki Baksay- Nagy Györggyel közösen megírt *Design és jog – Bevezető a design védelmének lehetőségeibe* című kötetében a design sokszínű világában tevékenykedő gyakorlati szakemberek, művészek, tervezők számára könnyen megközelíthető, használható módon mutatja be a leggyakrabban felmerülő szellemi tulajdon-védelmi kérdéseket.

A jogi védelem célja általában az, hogy a designban megjelenő, kiemelkedő szellemi munkát honorálja, illetve garantálja, hogy ahhoz kapcsolódjon a design, aki azt létrehozta (akár maga, akár az anyagi támogatást biztosította hozzá), és hogy kizárjon a design hasznosításából illetékteleneket, valamint ezzel kapcsolatban a jogosult felléphessen a design engedély nélküli hasznosításával szemben.

MI KERÜLHET SZERZŐI JOGI VÉDELEM ALÁ?

Ahhoz, hogy egy szellemi alkotás a szerzői jog által védettnek minősüljön, két feltételnek kell eleget tennie. Ha e két feltétel közül akár csak egynek nem felel meg az alkotás, akkor nem állhat szerzői jogi védelem alatt (legfeljebb más oltalomban részesülhet).

1. A szerzői jogi védelem elsődleges feltétele, hogy az alkotás az irodalom, a tudomány vagy a művészet területére essen. A jogi szabályozás nem definiálja, mit kell irodalom, tudomány, művészet alatt érteni, ennek meghatározása a mindenkor irodalom, tudomány és művészet, illetve a velük foglalkozó tudományágak saját feladata. A design körében értelemszerűen elsősorban azok az alkotások jelenhetnek meg, amelyek a (képző)művészet területére esnek. Nem kizárt azonban az sem, hogy a designnak részét képezze irodalmi alkotás (pl. egy jelmondat) is. A szerzői jogi szabályozás csak egy példálódzó felsorolást ad arra vonatkozóan, hogy mit tekintünk úgy, hogy az az irodalom, a tudomány vagy a művészet területére tartozik (vagyis szerzői jog védheti). Így a design körében például szerzői jogi védelem alá eshet a fent említett jelmondaton túl egy betű, egy szó, vagy bármely, a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyomás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotás és annak terve; a fotóművészeti alkotás; a jelmez- és díszletterv; az ipari tervezőművészeti

alkotás, a (belső)építészeti alkotás és annak terve, mint tipikus design-művek. Ezzel együtt sok más szerzői mű is állhat kapcsolatban designnal: egy formatervezési minta bemutatható (szak)irodalmi műben, tervezéséhez szükséges lehet számítógépi programalkotás és a hozzá tartozó dokumentáció akár forráskódban, akár tárgykódban vagy más formában rögzített minden fajtájában, ideértve a felhasználói programot és az operációs rendszert is (például egy weboldalt üzemeltető szoftver, vagy a digitális képszerkesztő program).

2. A szerzői jogi védelem második feltétele, hogy az alkotás kifejezőmódjának (megjelenésének) a szerző szellemi tevékenységéből fakadó, egyéni, eredeti jelleggel kell rendelkeznie. Fontos, hogy a szellemi tevékenység azé a természetes személyé legyen, akit az adott mű kapcsán szerzőnek tekintünk: a mű más személy számára nem keletkeztethet szerzői jogi védelmet.

Nagyon fontos, hogy az, aki a designnak csak az ötletét adja (például megrendelői utasítás, közös ötletelés vagy a megrendelői/mentori elképzelések átadása), vagy annak létrejöttéhez biztosítja az anyagi támogatást, nem minősülhet szerzőnek. Így az a megrendelő vagy mentor sem lesz szerző, aki az elkészült művet „kritikájával” alakítja, amelynek hatására a mű alakításra kerül.

Az egyéni jelleg, az egyéniség követelménye a szerzői jogi védelem eredője: ennek alapján a műnek hordoznia kell a szerző személyiségének lenyomatát. Az eredeti jelleg kritériuma pedig azt jelenti, hogy a szerzői jogi védelmet élvező mű nem lehet egy másik alkotással azonos másolat, vagy annak szolgai utánzása.

A CALIGULA HELYTARTÓJÁNAK BEMUTATÓJA, GYULA, 1978. JÚLIUS 13. | HEGEDŰS D. GÉZA ÉS HÉJJA SÁNDOR

Sokarcú magyar színjátszás

SZÖVEG: KOVÁCS ŐRS LEVENTE | FOTÓK: ILOVSKY BÉLA (HARAG ILONA ENGEDÉLYÉVEL)

Már régóta foglalkoztat a kérdés, hogy miben és miért különbözik olyan jelentős mértékben az anyaország jelenlegi határain kívüli és a magyarországi színjátszás, a színház maga: mindegyik magyar nyelven működő színház, mégis mintha ég és föld lenne a kettő, határon innen és túl. A téma esetében még inkább előtérbe került a közelmúltban a Harag-életmű tanulmányozása során,¹ s legutóbbi aktualitásként épp az újrainduló kulturális élet kiemelkedő színházi eseményének számító, 33. alkalommal megrendezésre kerülő Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválja szolgált.

A különböző mentalitás és értékrend, munkastílus és világnézet a színházi szakma számára is relevancia, s évek óta számos kérdést vet fel, mint például nem olyan rég Bogdán Zsolt kolozsvári színművész

kérdése, amelyet a 2017. évi POSZT keretében, a Pécsen bemutatott darab fogadtatása kapcsán fogalmazott meg: „Amúgy pedig a román és a magyar színház teljesen más, persze vannak átfedések, de mégis. Amikor tavaly a POSZT-ra úgy indultunk el A mélyben című Gorkij-darabban, hogy a román kritika elitje – Georges Banu például – hosszan fejtegette, hogy ez egy értékes előadás, Pécsen nemes pökhendiséggel fogadták. Nem tudom, ez a gesztus mond-e neked valamit, ha ráteszem a kezemet a válladra, így fölülről, és kicsit lekezelően mosolygok hozzá... Most azt fogod mondani, hogy bennem van egyfajta túlérzékenység. Lehet. De az, hogy Pécsen ennyire mellé menjen egy előadás, függetlenül attól, hogy biztos gyengébben játszottunk, hogy két teljesen különböző értéket mutasson az ottani és az itteni kritika... Hogy van ez?”²

¹ *Át akarta ölelni az egész világot – Harag György Színháza*, MMA Kiadó, 2020; *Egy európai Kolozsváron – Harag György színházrendező*, MMA Kiadó, 2020.

² VLASICS Sarolta: *Néha visszakerülök a saját életembe – Beszélgetés Bogdán Zsolttal* = revizoronline.com, 2019. január 21.

Azaz: hogyan más? Miért más? Jelen írás röviden, érintőlegesen két témát vázol fel: az erdélyi színházi rendezői gyakorlatot és a multikulturális létből fakadó színházművészeti sajátosságokat.

Az alkotás dialógus, a közös kín demokráciája.

A magyarországi, döntően tekintélyelvű rendezői színház viszonylagos merevségével szemben az erdélyi színházi műhelyek – Tompa Miklós Marosvásárhelyen, majd Harag György Nagyváradon, Szatmárnémetiben, Marosvásárhelyen és Kolozsváron – egy másfajta színpadi alkotási gyakorlatot-folyamatot követnek a XX. sz. második felében, s ennek hatása véleményem szerint mind a mai napig érződik az erdélyi színházi életben.

Tompa Miklós a Sztanyiszlavszkij-féle lélektani realizmus nyelvén, majd Harag György az uralkodó realista színháztól eltávolodó, „metaforikusan fogalmazó, látványalapú” színházi nyelven is hasonló „erdélyi” mentalitásban nyilvánult meg: a szellemi műhelyekre jellemző, úgynevezett kollektív rendezői – színészi együttgondolkodás és -munkálkodás révén. Az említett folyamatot Tompa színész és színész, színész és rendező közötti örök dialógusként, Harag a közös kín demokráciájaként aposztrofálta.

Ahogy ők, Tompa és Harag írták-mondták anno:

Tompa: „Örök dialógus folyik színész és színész, színész és rendező között. A dialógus az én legnagyobb szenvedélyem, ez az én legnagyobb élvezetem... A jó előadás nem egyenlő a szöveg direkt értelmével, sőt ez – a darab közvetlen értelme – sokszor csapda a színész számára. A szöveg mögöttit kell megérteni. A színésznek nem a mondatokat, hanem a mögöttük rejlő szándékokat kell megérteni.”³

Harag: „Marosvásárhelyen az első pillanattól kezdve kialakult egy nagyszerű dolog; minden rendezés tulajdonképpen kollektív munka volt. Tompa Miklós lement az utolsó próbákra (az utolsó két hónapra), és egyszerűen átbeszélték az előadást, és kiderült, hogy rossz, amit csináltak; és teljesen átforgatták, és mindig újra tudták kezdeni. És ez nagyon sok ideig tartott a marosvásárhelyi színházban, azt mondhatnám, hogy 1947-től az ötvenes évek végéig, a hatvanas évek elejéig. Hozzászokott a társulat egy kritikai és önkritikai hanghoz. Valahogy a sértődések másodlagosak voltak. És ez nevelés kérdése, egyszerűen színházi szokás. Tehát kialakult egy tradíciója a színvonalas, intellektuális, szabad kritikai hangnak. Most, ahogy visszagondolok, az Özönvíz előtt tulajdonképpen csak így tudtam megrendezni.”⁴

GYULÁN RENDEZÉS KÖZBEN, ÖZE LAJOSSEL ÉS LUKÁCS SÁNDORRAL

S hogy mindez hogyan néz ki a nyolcvanas években Magyarországon, amikor a két szemlélet találkozik? Az egyik legjobb példa a Harag által Győrött színpadra állított Kisfaludy-játék 1980 őszi próbáin készült szó szerinti leiratban olvasható, amelyből egyértelműen kiderül a magyarországi tekintélyelvű rendezői gyakorlat – sok esetben korlátozó – mindenhatósága. Harag György:

„Van hozzátok egy intim kérdésem: nektek nincsen egy belső igényetek arra, hogy másként játsszatok a színházban, mint ahogy eddig megszoktátok? Nincs arra igényetek, hogy amit eddig megszoktátok, most valahogy másképpen csináljátok?”

Rupnik Károly: „Hiába van bennünk ilyen igény, a színházi munka, a színészi feladat is futószalagszerűvé vált az előadásszámok nagysága miatt. Lehet, hogy a nagy hajtás miatt, de eltörpült bennünk ez az igény. De lehet az is, hogy csak meg kellene tanulnunk a más csinálás módját... Nálunk a rendezők általában a saját elképzeléseiket követelik meg a színésztől, így kifejezetten önálló gondolatok nem nagyon szülehetnek bennünk.”⁵

Venczel Valentin színművész, az Újvidéki Színház egykori alapító tagja, jelenlegi igazgatója az adott időszakra – de a kilencvenes évek elejére is – vonatkozóan a kései szocializmusból fakadó depressziót magán viselő, az újvidékinél jóval konzervatívabb színházi környezetet és az eltérő művészi értékrendekből fakadó feszültséget emeli ki egy 2019 végén készült interjúban.⁶ „Amikor átmentem Magyarországra, egy

optimista, emocionálisan dús kulturális közegből a kései szocializmusból fakadó depressziót magán viselő és az újvidékinél jóval konzervatívabb színházi környezetbe érkeztem. A fokozott társadalmi mobilitás érződött ugyan, de nem a művészetben. A GMK-k és a magánvállalkozások virágoztak, az újmilliomosok megjelentek, a színészek nagy része egy biztosító cég ügynöke, a másik fele egy tisztasági termékeket forgalmazó vállalat értékesítője volt, és egyértelművé vált, hogy a változások után a személyes vagyon mértéke válik majd meghatározóvá az egyén társadalmi megítélésében. Ehhez képest a színházi világban olyan hangulat uralkodott, hogy az akkor vezető szellemi irányvonalat illetően semmi nem változik majd, minden úgy megy tovább, ahogyan addig. Sokat küzdöttem azért, hogy ne menekülteként, hanem magyar színészként tekintsenek rám, aki azelőtt az újvidéki magyar nyelvű színház tagja volt.”

METSZÉSPONTBAN - MULTIKULTURÁLIS VONATKOZÁSOK

Az erdélyi magyar színház a XX. század második felében sajátos fejlődési utat járt be. A román színjátszás egyfajta színpadi poézist meghonosító realizmust alakított ki, s reteatralizáló tendenciát mutatva tért vissza a rituális jelleghez és a vizualitáshoz.⁷ A román színház hagyományát meghatározó képesség primátusával szemben a dramatikus szövegre épülő magyar színházi kultúra ugyanakkor a szöveget előadó színészre fókuszál, s ebben a keretben a rendező feladata behatárolt, korlátozott: csakis a „szerzőteremtő”⁸ által létrehozott objektumot állíthatja színpadra az eredeti szerzői szándéknak megfelelően.

Az erdélyi magyar színjátszás a magyar és román színház metszéspontjában helyezkedett, helyezkedik

el, s a két hagyomány ötvözéséből egy harmadik vonalat követ, amely értékeiben „mindkét színházi hagyomány fölé helyezhető, pontosan ezen különleges kölcsönhatás eredményeként”.⁹

Az 1989-es rendszerváltás után az erdélyi magyar színház is új helyzetbe került: „igazából a színház a legnagyobb válságát 1990 után élte meg, amikor a művészek és a színház igazából nem tudtak mit kezdeni a szabadsággal. Addig létezett egy esztétikai kategória, amelynek az volt a címe, hogy magyarul van, és ez bőven elég volt ahhoz, hogy az ember megnézzen egy előadást, de 1989 után, amikor minden úgymond szabad volt, a színház nem tudta, mit mutasson meg, és ez így volt a legtöbb erdélyi színház esetében is. Kolozsváron Tompa Gábor tudta egyedül, hogy körülbelül melyik lesz az út, amelyen el kell indulni. Nagyon érdekes, hogy Tompa Gábor útja Bukarest felé, a színjátszás, az interkulturalitás felé vezetett, a többi színház elkövette azt a hibát, hogy Magyarországon keresett menedéket, és elkezdte utánozni a magyarországi színházakat, és ez sok időre kiürítette az épületeinket” – röviden így nyilatkozott a közelmúltban Gáspárik Attila, a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház igazgatója a transindex.ro portálon¹⁰ Tompa Gábor színházi rendezőről, a Kolozsvári Állami Magyar Színház igazgatójáról és főrendezőjéről, rámutatva egyben azokra a tendenciákra is, melyek révén „a politikai hovatarozás már nem minősül kritériumnak, az anyanyelv ápolása pedig egy velejárója, de nem meghatározó, elsődleges követelménye. Előállt tehát egy új társadalmi helyzet, amit a színháznak le kellett reagálni., hisz mindenki tudja, mire utal.”¹¹

Bár az útkeresés még mindig tart, az irány majd húsz éve jónak mondható: a kilencvenes évek második felétől a magára találó, esztétikai identitását megteremtő erdélyi magyar színházat jövőbe mutató, új stílus és gondolkodásmód jellemzi.

³ BÉRCZES László: Székely körvasút – Tompa Miklós mesél. Pesti Szalon Könyvkiadó, 1996, 13.

⁴ A játék merészsége – Kérdez: Kántor Lajos. Válaszol: Harag György. A Hét Színházi Évkönyve, 1982.

⁵ A Kisfaludy-játék próbáin. Kézirat, Győri Kisfaludy Színház, 28.

⁶ OLAH Zsolt: Sokat küzdöttem azért, hogy magyar színészként tekintsenek rám Magyarországon – interjú Venczel Valentin színművésszel = origo.hu, 2019. december 7.

⁷ A rendszerváltás utáni erdélyi magyar színház. BODÓ A. Ottó doktori disszertációja, 2011, 45.

⁸ DERRIDA, Jacques: A kegyetlenség színháza és a reprezentáció bezáródása. Gondolat-Jel, III., 1994, 5.

⁹ Iulia Popvici kritikust idézi BODÓ A. Ottó: i. m., 46.

¹⁰ CSERNIK VASS Attila: „A nyelv és a nemzet kialakulásában a színjátszásnak óriási szerepe volt” – Interjú Gáspárik Attila színházigazgatóval, 2021. április 21.

¹¹ PÁLYI András: Fordul a rocka = Egy ember kibújik a bőréből. Bp., Kráter Kiadó, 1992.

Az „ág, amin ülünk”

— A MAGYAR NÉPMŰVÉSZETI HAGYOMÁNY JELENTŐSÉGE KORUNKBAN

A fotó Kiss Gabriella - Mérai tulipános főkötőcsipke munkájáról készült.

Fehér Anikó tanulmánya

„A múltat pontosan azért kell helyére tenni, hogy a jelenben élhessünk” – Pál Ferenc mentálhigiénés szakember szavai nem feltétlenül a népművészet értékeléséről szólnak, de nagyon sok érzést, gondolatot lophatunk belőle és bátran indíthatjuk ezzel a népművészet létéről – és nem csupán létéről, hasznáról – való gondolkodásunkat.

Ha az elmúlt 5–10 évről gondolkodunk, akkor talán kihagyhatjuk azokat az alapvető, de jelenünket is mélyen meghatározó gondolatokat, amelyeket sokszor hallottunk: Kodály és Bartók alapvetését. Amit ők akkor leírtak, nagy részben ma is igaz. Bartók már a harmincas években emlékgyűjtésről beszélt, nem tudhatta, hogy halála után jó néhány évtizeddel mennyi minden kerül még elő, amely anyag azonban az általa lefektetett téziseket nem befolyásolta, legfeljebb színezte.

A mostani időben azonban lehetetlen nem gondolkodni azon, hogyan is lesz tovább. Valószínű, hogy alapvetően változik meg szinte minden, főként a kultúraátörökítés folyamata. Megváltoznak a szo-

kások, másképpen közeledünk egymáshoz, másként kell az élet díszzeit, azaz az ünnepeket is viselnünk.

A népművészet a nagyközönség számára általában valami múltba merengés. Öreg emberek, falu, szegénység jutnak róla eszünkbe. Ugyanis amikor ez a dolog a reneszánszát élte, amikor valóban virágzott, természetes talajában és formájában élt, akkor senki sem tudta, hogy ez művészet. Ma annak tartjuk, és életünk különböző területeit díszítjük vele: ruhánkat, házunkat, vagy szórakozunk a segítségével tánc, éneklés, mese formájában, de használjuk a gyermeknevelésben is, ének-, (vizuális), nyelvi oktatásban szerepeltetjük.

Mindez az utóbbi évtizedben mintha felerősödött volna, legalábbis sokan hisszük ezt. Gyakoriak a népművészeti vásárok, a koncertek, táncelőadások, amelyek nagy tömeget vonzanak. Most mélyebbre ástam, többeket megkérdeztem erről, íme az eredmények. Előtte azonban nézzük, mi is a hagyomány, mi az, amiről egyáltalán beszélünk. Nézzük néhány meghatározó kutató, gondolkodó megállapítását:

„Egy nép, amely népi kultúráját ugyanúgy vállalja, akár a múltját, semmivel sincs távolabb Európától,

sem az egyetemes értékek világától, mint amelyik nem vállalja. Ellenkezőleg, egyre közelebb lesz.”¹

„A hagyomány ui. – a legáltalánosabban véve – az ág, amin ülünk. Ami ránk maradt őseinktől, ami fenn tart bennünket, amire a jövőt, az újat építeni fogjuk. Ahogy eleink is tették. Egyszerűen nincs más lehetőség. A semmin lehetetlen megállni.”²

„...a fényt tulajdon árnyéka emészti el, a hagyományt önmaga látszata, a konvenció, a historizmus. Ezért súlyos tévedés összetéveszteni a magyar nemzeti hagyományt a bő gatyával, meg a múlton való kesergéssel... A hagyomány nem magánügy: a közönségben képes csak elevenné válni.”³

„...a nemzeti-népi kultúra megőrzése nemcsak egy életet adó program élménye, hanem... a magyarság fennmaradásának egyetlen lehetősége.”⁴

„Addig leszünk magyarok, amíg magyarul énekelünk, táncolunk.”⁵

„Mondják, a hagyományokat meg kell tartanunk. Valójában fordítva van: a hagyományok tartanak meg minket.”⁶

„Nem a kultúrát, nem a népzeneit kell megmenteni, hanem magunkat. Nekünk van szükségünk ezekre a csodálatos kommunikációs eszközökre, hogy könnyebben, bölcsebben és boldogabban élhessünk.”⁷

A hagyományos értékeket ma már nem elég csodálni. Használni érdemes, amit lehet, és jó lenne kialakítanunk a ránk bízottakban az erre való igényt. Túl kell lépnünk a pusztán tényeket rögzítő néprajzi filmezésen a televíziókban, hagyjuk ezt a tudósokra. A nagy tömegeknek minta, példa kell. Arra, hogyan helyezhetik be azt a bizonyos leképezett, s lassan eltűnő, a mostanitól nagyban eltérő világot saját hétköznapijaikba, ünnepeikbe. Végül is mit ér, mennyit ér ez? Mire jó ez ma? Le kell vonni a tanulságokat, s a tanulságok alapján akár új ünnepeket is lehet alkotni. Vannak erre példák, a megszokott módszertannal működő, de alapvetően új rítusok.

Persze mindezt csak úgy tehetjük, ha jól megismertük a példákat. Ezért van szükség hon- és népismeret-tanításra, népdalismeretre, néptáncre, népi kismesterségek ismeretére stb. (Természetesen a mai fiatalság igényeinek megfelelő metodikával.) Ezekből tevődik majd össze az a gondolkodásmód, mely jellegzetesen magyar, de külsőségeit megtart-

va igenis része a sokat emlegetett európai létnek és modern gondolkodásmódnak.

A néprajztudomány tárgya nem létezik. Megszűnt a parasztság. Helyette (korábban mellette) azonban vannak olyan emberek, akik megtanulják a népművészetet, annak alkotó és előadói formáját egyformán. Folytatják a hagyományt, ám nem szükséges ugyanazokkal az eszközökkel élniük. Jól tudjuk, hogy a parasztember abban a pillanatban eldobta a furulyafúró kézi szerszámát, amikor megjelent az eszterga. (És rengeteg ehhez hasonló példát mondhatnánk a vasekétől a varrógépig, nem beszélve a nyersanyag előállításáról.) Miért is ne használta volna? Csak azért szenvedett volna, mert az apja is azt tette, vagy mert ez olyan jó régies? Nem. Eldobta a régit és használta az újat.

A népművészet alkotásmechanizmusa tehát sokat változott, ami egyáltalán nem baj. Gépek, technikák segítik a mai alkotókat. A lényeg: a minták, az alapanyagok maradtak.

Nagy a változás az előadó-művészetek területén is, pl. nem kell egy egész zenekart átharsognia egy énekesnek, mert van hangosítás, mikrofon, ami segíti őt. A táncosok a legkitűnőbb lábbeliket viselhetik, olyanokat, amelyek segítik a táncolást és óvják ízületeiket.

Ezen a talajon alakult ki egy olyan irányzat, amely a népművészet alapelemeit használja fel korunk hasznosságigényével és lehetőségeivel. Röviden **világzenének, kortárs néptáncnak, élőlészavas mesemondásnak és népi iparművészetnek** nevezzük ezeket az irányzatokat. Ezek a művészeti ágak (mert ma már nyugodtan állíthatjuk róluk, hogy azok) a múlt eredményeit használják fel olyan formában, hogy az a ma emberének a hasznára és örömére szolgáljon.

Természetesen ennek befogadása nem mindig könnyű és nem várható el bárkitől. Amikor megjelent például a világzene, rengeteg ellenzője volt, féltvén az eredeti népzeneit. Ma is sokan tartják ezt az irányzatot lekicsinylően pusztán szórakoztató zenének. A paraszti viseletdarabokat hordó emberekre is gyakran kerül nem éppen kedves jelző.

Ne menjünk nagyon régre, tehát a *Gyöngyösbokrétát*, a *Csupajátékot*, a népi iparművészet fejlődését most nem elemzem, szorítkozzunk a közelmúlt-

¹ CSÓRI Sándor: *Tenger és diólevél = Nomád napló*. Bp., Magvető Könyvkiadó, 1978, 456.

² CZAKÓ Gábor: *Az eldobható Föld (Beavatás 2.)*. Bp., 2002, 145.

³ Uo., 149.

⁴ Andrásfalvy Bertalan.

⁵ Kallós Zoltán.

⁶ Andrásfalvy Bertalan.

⁷ Sebő Ferenc.

ra, az intézetünk néhány évével azonos időszakra. Néhány kérdésre kerestem választ szakemberek és nem szakemberek körében.

Az 1969-ben kezdődött *Röpülj páva* televíziós népzenei vetélkedő két utóhatással bírt. Ennek hatására indult el a **táncházmozgalom** és a **népdalköri mozgalom**. Ez utóbbi hatása az, hogy jelenleg körülbelül 120 000 ember énekel rendszeresen asszonykórusban, pávakörben, elsősorban falvainkban. E mozgalom jelenkori tagjait, azaz népdalkörvezetőket, énekeseket is megkérdeztem a népművészet elfogadottságáról. Véleményük szerint általában nem érdekli az embereket, de ha hallják, ha meghallották, akkor nem mennek el onnan.

Nehéz csak ezzel megszólítani az embereket. Csalogatni kell a közönséget például egy híres ember jelenlétével (celeb), aki nem feltétlenül a népzene területéről érkezik, sőt a legjobb, ha nem onnan. Vagy vendégséggel, ingyen étellel-itallal, egyéb műsorral kell invitálni őket.

A másik utóhatás a táncházmozgalomhoz társuló, az eredetire hasonlító, azzal közel megegyező ún. **táncházi muzsikálás** megjelenése volt. Ennek ma úgy tűnik, bővülő tábora van, köszönhetően a 10 éve elindult felsőfokú népzene- és néptáncoktatásnak, valamint az alapfokú művészeti iskolákban a népzene és néptánc megjelenésének. A televíziós kampányszerű megjelenés is segített, bár kétségtelenül voltak ennek negatív hatásai is.⁸

Vannak központok, amelyek gyakran személyiségek, hiteles tanárok vagy művészek köré épülnek, de összességében nem hiszem, hogy 7–800 000-nél több lenne a népművészettel aktívan foglalkozók száma.

Professzionális népzene-előadók gyakran panaszkodnak arra, hogy koncertjeik előtt ún. népszerű, világzeneszerű zenét előadó együtteseket kérnek fel előzenekarnak, hogy így töltsék meg a termet. Önmagában az autentikus népzene nem feltétlenül csalogató. Népszerű együttesek és előadók is ki-kikacsintgatnak más műfajok (jazz, rock, kórus, klasszikus, világzene stb.) felé a népszerűség érdekében.

Megkérdeztem egy olyan csoportot, akiknek a **népművészet jelenkori ápolása, továbbélésének szakmája**, ebből élnek és ez a hobbijuk is egyben. Elszánt, igazi népművészeti szakértők. Kérdőíves módszert használtam. Íme az eredmények:

Legtöbbjük szerint a népzene területén volt jelen-

tős változás az elmúlt 5–10 évben elsősorban az egyetemi szintű népzenei előadóművész-képzés elindulása miatt. Sokat segítettek a pedagógusok számára indított népiének-kurzusok a Hagyományok Háza szervezésében. Volt, aki szerint egyre több technikás, virtuóz hangszeres előadóművész és táncos tűnt fel, ami vonzó lett a közönség számára. Ám volt, aki szerint mind a művészi, mind a tudományos felfogás *„tovább haladt az elzárkózás, az elszigetelődés felé. A szakmai területnek jellemzően nincs komolyan vehető szakmai sajtókritikája, a kritikai fórumok leginkább a fesztiválok, versenyek kiértékeléseinek alakulnak ki. Az itt megfogalmazott irányelvek, kritikák, bírálatok, illetve javaslatok csak szóban hangzanak el, s a néptánc és a kézművesség területén ezekre is erősen rányomja a bélyegét az érzelmi vagy kapcsolatitőke-alapú véleményalkotás. A tudomány egyre kevésbé reflektál a folklórizmus jelenségeire, s amikor ritkán mégis megteszi, állásfoglalásain átüt az önmaga felsőbbrendűségéről alkotott mély, elitista meggyőződés.”* Nem ritka, hogy fiatal előadók újratanítják például a táncot egyes településeken. Segített a televíziós tehetségkutató is, igaz, ennek hasznossága a bulvárosodás veszélye miatt sokakban kérdőjeles. A kézművesség is kezd terjedni, ebben is nagy jelentősége van a pályázatoknak, ösztöndíjaknak, amelyek segítik az alkotókat. Sokan félnek a tömeggyártás elindulásától, mások éppen ezt hiányolják. Emellett a Kéz-Mű-Remek kiállítás is jelentős volt, sokaknak tárta fel a lehetőségek tárházát, ám mindez kevés! Főként a kézművesek állítják, hogy szakterületüket nem ismeri a közönség, a gyártási mechanizmusokról pedig nagyon keveset tud az átlagpolgár. Így nem is sejtik, a kézműves munka milyen nehéz, milyen sok időt vesz igénybe, mennyi problémával jár, ez az oka a gyakran magas árnak, amit meg kell fizetni.

A kérdezettek nagy része említi a közönség, tehát a befogadók nyitottságát, egyre nagyobb befogadóképességét, jó hozzáállását. Így, ha van kinek, akkor már van is miért...

Arra a kérdésre, hogy mennyire ismeri a népművészetet az átlag állampolgár, egyértelműen az a válasz érkezett, hogy egy szűk réteg ismeri csak, ők is általában felületesen. Rétegműfajról van szó, kevés az információ, felületes a tudásátadás.

Kérdés, hogy elfelejtődik-e az a kultúra. A fiatalok véleménye szerint nem, ha másként nem, crossover-produkciókban mindig jelen lesz, hisz olyan erős,

gazdag. Azonban hogy ez így legyen, sokat kell tennünk, tanítani, előadni és terjeszteni. Vannak páran, akik sokkal pesszimistábbak...

E műfaj módszertana viszont nagy változásokon ment át a kérdezettek szerint a technikák fejlődése miatt. Ám félok, hogy távolodunk a természetességtől, a hagyománytól.

Akikre felnéznek: **Agócs Gergely**, Balogh Árpád, Balogh Jánosné Horváth Terézia, Bárány Antalné Strehó Margit, **Bartók Béla**, **Berecz András**, **Beszpremy Katalin**, **Csoóri Sándor**, **Écsi Gyöngyi**, **Fábián Éva**, **Felföldi László**, Flórián Mária, **Fodorné László Mária**, **Juhász Zoltán**, Karácsony Lázár, **Kodály Zoltán**, Kovács Zoltán, **Kunkovác László**, **Lajtha László**, **Magyar Zoltán**, **Martin György**, **Mihályi Gábor**, Mód László, **Nagy Ilona**, **Pál István**, **Pávai István**, Raffai Judit, Sándor Ildikó, Székely József, **Timár Sándor**, Toldi István, Varga Norbert, Varga Péter, **Vavrincz András**, **Zsuráfszky Zoltán** és még más adatközlők, művészek, tudósok.

A kérdezettek valamennyien úgy érzik, szükség van arra, amit csinálnak: **mint egy falat kenyérré s forrásvízre!** Ebben mindenki egyetért.

Kérdeztem, hogy mire lenne szükség, mit látnak fontosnak, hogy ez a művészeti ág továbbra is terjedjen, fönmaradjon, azt válaszolták, hogy *nagyobb nyilvánosság, külföldi ismertség, több idő, oktatóanyagok, szakirodalom, több szabadidő az alkotóknak.*

Egy **kontrollcsoportot** is megkérdeztem. Ennek a csoportnak a tagjai valamennyien magasan képzett, a kultúrában jártas szakemberek voltak. Nekik egy kicsit más formában, de lényegében ugyanazokat a kérdéseket tettem fel.

Általában keveset vagy átlagosan tudnak a népművészetről. Csak a néprajzzal valójában foglalkozó szakember figyel tudatosan a népművészeti eseményeket, jelenségeket, legfeljebb a világzene van jelen életükben. Nem járnak ilyen helyekre és népművészeti tárgyat sem tartanak otthonukban.

Arra a kérdésre, hogy volt-e a népművészet tekintetében változás az elmúlt 5–10 évben, a televíziós tehetségkutatót említette egy kutató, a többiek nem tudtak ilyenről. Véleményük szerint egyértelműen nem eléggé ismert ez a műfaj. A feledésről nem egyértelmű a vélemény: *„Nem elfelejtik, inkább soha nem is tudtak róla”* és a *„Nem, soha”* egyaránt szerepelt. Kedvenc népművészeti előadójuknak többen említik a Muzsikás együttest, akik valóban nagyon régóta, változatlan imázssal és jó reklámmal vannak jelen a kulturális közéletben. Azonban szükségét érzik: *„Fontos, szükséges, viszont csak akkor tud élni, ha az emberek igényéből jön. Ezt lehet fejleszteni és felkelteni a vágyat.”* Többen

fontosnak tartják az ismeretterjesztést a megmaradás zálogaként.

Az idő halad. Feleslegesnek tartom és tartjuk egyre többen a pontatlan, illuzórikus múltba merengéseket, a „régén minden jobb volt” gondolatkörét. Nem, nem volt minden jobb. Ma egyszerűbb gombnyomással mosni. Ha régen ez elérhető lett volna, a parasztasszonyok bizonyára nem álltak volna térdig a Duna hideg vizében. És mit is jelent az, hogy régen? 10 éve vagy 100?

Ha a parasztember egy jobb eszközhöz jutott – földművelés, faragás vagy bármi más terén –, azonnal használatba vette. Ettől még a szántás lényege ugyanaz maradt és a díszítő motívumok sem változtak. A szántáshoz-vetéshez kapcsolódó hiedelmeket ugyanúgy betartották, bizonyos szokásokat a gépekre is rávetítettek.

Ám nem biztos, hogy a generációk együttélése feltétlenül jobb volt, mint a mai szeparálódás. Illetve hol jobb volt, hol nem. Mindenesetre nem a múltba kell merengünk, hanem kényelmes jelenünket megbecsülve, lehetőségeinket okosan kihasználva megtartani, alkalmazni azokat a technikákat, amelyek jönnek bizonyultak. A folklór ugyanúgy díszítheti életünket, mint régen, ha az alkotások esetleg más technikával készülnek is (elektronikus hangzás, varrógép, nemez forgócsiszoló stb.).

És akkor nem beszélünk a ma nagyon fontos környezetvédelemről, aminek erre is van hatása. A népművészet a természet körforgásának része, terményeket, termények részeit használja, nincs szükség hozzá különleges gépekre stb. Ez ma is érvényes lehet rá. És nagyon fontos a lelki környezetvédelem, hisz a hosszú időn át sok emberen át csiszolódott tudás és művészet valószínűleg senkinek sem fogja megfeküdni a gyomrát. Modern és hasznos gondolkodás rejlik a mélyén.

Nem a múltba akarunk visszamenni tehát, hanem a múlt értékeit megismerve, azokat használva, azokkal élve szeretnénk jelenünket bearanyozni, és ezzel jövőnket biztosítani. Intézetünk az elmúlt öt évben ehhez igyekezett hozzátenni. Rávilágítva a múlt fontos pontjaira, megmutatva valamely utat az ehhez való okos, modern hozzáféréshez. Bizonyos vagyok abban, hogy mindez sikerrel járt. A jövőt pedig nem ismerjük. Lehet, hogy új vagy új típusú hagyományoknak kell születniük, amelyekkel meg kell tanulnunk együtt élni. Jelen helyzetünk, a társas érintkezést kerülő, otthonülő életmód új tradíciókat szülhet, kialakulhat egy speciális nyelvezet, amelynek segítségével megtanulhatunk úgy érintkezni, hogy az maradandó, hasznos és esetleg szép is legyen.

⁸ Fölszállott a páva, televíziós tehetségkutató műsorsorozat.

„MOZGÓ DÓ...” IV. ZENE A KATEDRÁN

KODÁLY ZOLTÁN ZENEPEDAGÓGIAI
MŰVEINEK MŰVÉSZI LÉGKÖRE

EMLÉKKONFERENCIA KODÁLY ZOLTÁN
SZÜLETÉSÉNEK KÖZELGŐ 140. ÉVFORDULÓJÁRA
2021. NOVEMBER 17.

PESTI VIGADÓ
a Magyar Művészeti Akadémia székháza

Ebben az évben bizonyára sokan terveznek megemlékezéseket Kodály Zoltánra. Sokféle módon és sok oldalról lehet róla beszélni, mert minden, amihez nyúlt, arannyá vált.

Talán kevesen gondolnak azokra a kis etűdökre, olvasógyakorlatokra, amelyek a valós zeneművészet megalapozói és amelyeket elsősorban az iskolákban használnak. Ezek a gyakorlatok végigkísérik a zenét tanulók életét egészen a Zeneakadémiáig, mert egy részük olyan, amely csak itt alkalmazható. Kodály gyakorlatai alapján a zenei írás-olvasás a legmagasabb szintig elsajátítható. Ezeknek elemzésével, értékelésével foglalkozna konferenciánk, kitérve a művek művészetelméleti vonatkozásaira is.

Időpont: 2021. nov. 17., 10.00
Helyszín: Pesti Vigadó, a Magyar Művészeti Akadémia székháza (1052 Budapest, Vigadó tér 2.)

 A konferenciát élőben közvetítjük YouTube-csatornánkon: @mmammki

 Kérjük, részvételi szándékát honlapunkon jelezze: mma-mmki.hu

Tudományos hírmondó

VÁLOGATÁS AZ MMA MMKI KUTATÓINAK 2021-ES MUNKÁSSÁGÁBÓL

FOTÓK: SÁNDOR EMESE

A pandémia okán bevezetett korlátozások és a szociális távolságtartás egy kutatónak kifejezetten kedveznek – vallják munkatársaink, akik az utóbbi időszakban a saját művészeti területükön belül különféle változatos módon reagáltak a külvilág eseményeire. Volt, akit megihletett a rendkívüli helyzet, más viszont előtérbe helyezhette régóta befejezésre váró projektjét, és magasabb fokozatra kapcsolhatott. Nem tudhatjuk előre, hogy napjaink eseményeinek fényében miként alakul körülöttünk az élet, egy azonban biztos: a művészetet és a tudományt a vírus nem állítja meg. Korábbi számainkból már megismerhette az MMA MMKI kutatóit, akik a művészeti, valamint a módszertani és kutatási osztályokon tevékenykednek. Tekintsen be közelebbről is kutatóink munkásságába, amelyről ők maguk mesélnek röviden a következő oldalakon.

BÓLYA ANNA MÁRIA | TÁNC TÖRTÉNET

Bolya Anna Mária néprajz és kulturális antropológia területén doktorált kutató, zeneelmélet-tanár, tánc történettanár, az MMA MMKI tudományos munkatársának balkáni kör- és lánc tánckultúrával kapcsolatos kutatási projektje (macedón és kelet-balkáni folklórkutatás) tovább halad a közös európai örökség, a kör- és lánc tánckultúra hagyomány vizsgálatában. 2021 tavaszi félévében a ma Balkán-félszigetközé köthető kulturális fenomén sajátos strukturális jellemzőit vizsgálta tágabb kontextusban. A néprajzi, antropológiai kontextus a néphitkutatás és az összehasonlító vallástudomány egyes eredményeit felhasználva magának a táncnak és a rítusnak szoros összetartozását, majd pedig a tágabb szakirodalom felhasználásával a kör- és lánc tánckultúra szerkezeti jellemzőinek rituális múltjával való kapcsolatát vizsgálta. A művészetelméleti kontextus ezzel szemben az említett jellegzetességek XX. és XXI. századi zeneművészeti és táncművészeti kapcsolatait vette szemügyre: ezek a *Tavaszi áldozat* zenei és koreológiai újításai, a tradicionális tánckultúra színpadi feldolgozási stílusai, valamint a „bolgár ritmus” kutatása zene XX. századi történetének kontextusában. A kutatás eredményét a DE BTK-n habilitációs előadás keretében fogja ismertetni a 2021–2022-es akadémiai évben. Az elkészült dolgozatot 2021 júliusában adta le habilitációs írásműként 10 szerzői ív terjedelemben. E kutatás keretében március 25-én rövid ismertetést tartott Steven Mithen emberi muzikalitás eredetéről szóló elméletéről.

2021 júliusában adta le habilitációs írásműként 10 szerzői ív terjedelemben. E kutatás keretében március 25-én rövid ismertetést tartott Steven Mithen emberi muzikalitás eredetéről szóló elméletéről.

BOROS JÁNOS | FILOZÓFIA

Boros János filozófus, az MTA doktora, egyetemi tanár, az MMA MMKI tudományos főmunkatársának napjai nagy részét a filozófiai, művészet- és tudományelméleti kutatások töltik ki. Immanuel Kant filozófiájával sok évtizede foglalkozik, állandó fő- és „háttér”-témáját képezi. A tiszta ész kritikája szövegelemzését végzi, jelenleg elsősorban a transzcendentális dedukció mikroszerkezeti kérdései foglalkoztatják. Ez a könyv a gondolkodástörténet egyik legjelentősebb műve, a kutató számára valódi kincsestár. Kutatónk folytatta továbbá a korábban megkezdett vizsgálódásait a poétika és a politika kapcsolatáról, illetve tágabb értelemben a művészet és a politika viszonyáról, amelyről könyvet is ír. A félév folyamán kutatásai alapján eddig két publikációja jelent meg: *A művészet intézményfilozófiája* írásában (Valóság) Kucsera Tamás Gergely könyvét elemezve azt vizsgálja, hogy miért van szüksége a művészetnek és a tudománynak intézményekre. Az intézményfilozófia a filozófia új ága, amely az intézmények létezési feltételeit, társadalmi hasznosságát, politikai relevanciáját vizsgálja. *A narratív elme történeti filozófiája* cikkében (Magyar Tudomány) pedig Szécsi Gábor könyvét elemzi. Paul Ricœur híressé vált kijelentése, hogy azok vagyunk, amilyen történetet magunkról mesélünk. A vizsgálat során azt a kérdést teszi fel, hogy az új médiák korában a különböző kommunikációs módok miként befolyásolják önértelmezésünket, megjelenésünket, mivelunkat, azt, hogy mit gondolunk magunkról, mit és hogyan közlünk másokkal, illetve milyen hatással lesz mindez a művészetre és a gondolkodásra.

FARKAS ATTILA | FILOZÓFIA

Farkas Attila filozófus, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem adjunktusa, az MMA MMKI tudományos munkatársa az elmúlt időszakban tovább folytatta eszmetörténeti kutatásait a XX. századra vonatkoztatva és a „harmadik út” problémáját középpontba állítva. Az eszmetörténet diszciplínája eredetileg a kora újkori „modern klasszikus” szerzők tanulmányozását tűzte ki célul, de mára az érdeklődés kiterjedt a következő évszázadokra, egészen a közelmúltig. A „harmadik út” kapcsán az extrém viszonyítási pontok közül egy ideje fontosnak tartja Jászay Antal szerepét, ő az anarcho-kapitalizmus elkötelezett hívévé vált a második világháború után Magyarországot meghódító bolsevizmus szörnyű tapasztalati miatt is. Szerinte a legteljesebb piaci szabadság természetes rendszerét kell szem előtt tartanunk. Az általa preferált „minimális állam” legfőbb célja pedig nem politikai, hanem azon túli, mégpedig az, hogy távol tartsa a hatalomtól azokat, akik többet akarnak, mint a minimális állam. Kutatónk Oswald Spengler filozófiájának Német László általi kritikájával már foglalkozott egy korábbi tanulmányában, most egy figyelemre méltó eszmetörténeti összefüggés feltárását végezte el. Spengler hatása a második világháború utáni

Amerikára általában nem szokott az irodalomtörténet központi témája lenni. Farkas Attila számára mégis már-már lenyűgöző volt az a lelkesedés, amit az 1940-es évek közepétől a beatnemzedék írói éreztek a német filozófus iránt.

FALUSI MÁRTON | IRODALOM

Falusi Márton költő, esszéista, az MMA MMKI tudományos főmunkatársa számára az elmúlt fél év a lexikonszerkesztés, a nyomdai előkészítés utolsó fázisát jelentette. A könyv, a *Magyar irodalmi művek 1956-2016* megjelent, az utóbbi hetek már a kommunikációjával, az interjúk adásával teltek. Bíz benne, hogy minél több kritika születik róla, minél több vitát vált ki, minél inkább viszonyítási pont lesz a kortárs irodalomértelmezésben. *A Magyar Művészet* főszerkesztői feladatait átvéve a lap arculatát megújításával foglalkozott, valamint részben új szerzők felkérésével, tematikák összeállításával, vagyis a koncepcióalkotással és a vérfrissítéssel. Júliusban már a konzervatív innováció jegyében kapható az új lapszám, s attól kezdve kéthavi rendszerességgel jelentkezik. Az elméleti írásmódok fejlesztése – amelyre a lexikonszerkesztés tapasztalatai is buzdítják – a folyóirat egyik fő feladata is. A teoretikus horizont bővítése motiválja a kutatóintézet és az MMA Kiadó – részben általa szorgalmazott és összefogott – filozófiai könyvsorozatának (*Pars pro toto*) folytatását, a filozófiai esztétika és a kultúrfilozófia tárgykörében kiválasztott külföldi szakirodalom magyar nyelvű publikálását. A könyvek folyamatosan jelennek meg, s kiváló a visszhangjuk. Két nagyobb elméleti publikációja az elmúlt fél évből: *Platón állama és a mi bizantinizmusunk* (Hitel), *Képi súlyok szervezése* (Kortárs).

FEHÉR ANIKÓ | NÉPMŰVÉSZET

Fehér Anikó karnagy, népzenekutató, szerkesztő, az MMA MMKI megbízott kutatója számára bevallása szerint a 2021-es év az előző évhez hasonló kihívásokkal kezdődött. A járvány miatt nem az inspiráló Hild-világban, hanem ki-ki az otthonában dolgozott. Ezenkívül számára még egy újdonság jelentkezett: április elejétől nyugdíjas lett, ettől kezdve megbízott kutatóként dolgozik. Ez a félév a megjelenés előtt álló tanulmánykötete végső elrendezésével telt. Ebben olyan írások kaptak helyet, amelyek a népzene egy-egy speciális területét vizsgálják. De ír a népdal-előadás lehetőségeiről és formáiról, valamint ennek változásairól az évek során. 1986-ban készített egy interjúsorozatot a kor legtehetségesebb népdal előadóival, majd most újra megkereste őket. A kérdés ugyanaz volt: Hogyan énekeljük a magyar népdalt? A válaszok egy része hasonló, de voltak, akik kiegészítették azt az elmúlt évtizedek tapasztalataival. Néhány azóta feltűnt tehetséget is megkérdezett ugyanerről, tanulságos gondolatok kerültek elő tőlük is. Szőnyi Erzsébet professzor, a nemzet művésze nemcsak tanára, de példaképe is, kutatónk éppen ezért az általa írott *A zenei írás-olvasás gyakorló füzetei* című sorozat népzenei anyagát is vizsgálta. A pedagógiai mű Kodály

ösztönzésére jött létre, ő maga is ezzel kezdte, majd csiszolta a zenei betűvetés tudományát. Rengeteg érdekességre lett figyelmes, erről szól egyik írása. Külön öröm számára, hogy az Eucharisztikus Kongresszus témakörben a *Valóság* cikkpályázatán első díjat nyert a Koudela Géza kalocsai zeneszerző-papról készített írásával. Koudela szerezte az 1938-as budapesti kongresszus azóta is gyakran énekelt himnuszának dallamát.

KOCSIS MIKLÓS | MŰVÉSZETELMÉLET

Kocsis Miklós jogász, közgazdász, az MMA MMKI igazgatója, a Pécsi Tudományegyetem tanszékvezető egyetemi docense, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem tudományos főmunkatársa jelentős szakmai és közéleti – így különösen országos érdekképviseleti szervezői munkában és szakpolitikai tevékenység során szerzett – tapasztalatokkal rendelkezik, kulturális jogi (művészeti és oktatás jogi) és közjogi területen kiterjedt kutatói, valamint szakértői tevékenységet folytat. 2020. október 26-án Magyar Érdemrend lovagkeresztje kitüntetésben részesült. Az elmúlt fél évben jelent meg *A felsőoktatási autonómia a kulturális jogok rendszerében* című kötete. Emellett szerkesztője az MMA MMKI frissen megjelent elektronikus kötetének, amely a jövőre is folytatódó *A művészet közege* című programsorozat első konferenciájának előadásaiából készült. 2021 márciusán előadást tartott *A művészet közege III.* című konferencián, ahol elsősorban azt szeretne volna megvizsgálni, hogy ha véget ér a vírus, mi lesz az intézmények legfontosabb feladata – vajon tovább fejlesztik az online megoldásokat? Meglátása szerint közhelyes az, hogy a hazai kulturális szférát és az ezzel foglalkozó társadalmi közvéleményt általában elégedetlenség jellemzi. Felhívta a figyelmet az állam hozzáállására a kultúra nemzetmegtartó erejéhez, hiszen általánosan megfigyelhető, hogy az állam még inkább igyekszik a kultúra mellé állni. Kiemelte, hogy a művészeti intézmények által közvetített kultúrafelfogásban észrevehetőek bizonyos komplementerhatások: hogyan viszik színre, hogyan adják elő, illetve hogyan adják át a művészetet? Ugyanakkor a művészeti intézményeknek egy új kihívás elé is kell nézniük, mégpedig atekeintetben, hogy mi következik majd ezután? Hipotézise szerint ha a pandémiát magunk mögött tudhatjuk, egy hibrid helyzetbe kerülünk, hiszen lesz, aki direkt módon kezd újra kultúrát fogyasztani, de lesz olyan is, aki tartózkodik majd attól, hogy közösségi élményekben részt vegyen. Ha az intézmények megtartják az online térben való jelenlétet, utóbbiak előtt is nyitva marad majd a kapu a kultúrafogyasztás irányába.

WESSELÉNYI-GARAY ANDOR | ÉPÍTÉSZEZET

Wesselényi-Garay Andor építész, az MMA MMKI tudományos főmunkatársa számára 2021 első félévének meghatározó beszélgetéssorozata volt a *Testoszteoronépítészet*, amely azt járta körül, létezik-e fiatal építészet Magyarországon, rendelhetünk-e értéktartalmakat a fiatalság mint generációs fogalom mellé. Azzal együtt, hogy a tömör válasz: igen, ezt leginkább akkor lehet igazolni, ha visszatekintünk a kétezres évek elejét, a kilencvenes évek legvégét meghatározó szcénára. Ebben a korszakban két kikövezt út létezett arra, hogy a fiatal szakemberek idővel bebocsátást nyerjenek az elitklubba: az egyik a mesteriskola, a másik pedig a vándoriskola volt. Utóbbi egy közösség, továbbá a megbízások és Makovecz Imre közelségének nagyon is konkrét ígéretével vonzotta a vándorlelkű hallgatókat. A Mesteriskola által nyújtott ígéret ennél absztraktabb volt: annak lehetőségét kínálta, hogy elvégzésével a hallgatók megtanulhatják a magyar építészet – Reimholz Péterrel szólva – titkos minőségértékét. Az egész rendszer azon az egyébként kompetenciaalapokon szerveződött hierarchián nyugodott, amely egy bizonyos, akár érzeti szempontból elválaszthatónak tettezte a jó, tehetséges, megfelelő, szép és helyénvaló építészeti alkotásokat, amelyek nem voltak azok. Mindez egy nagyon termékeny, a mai napig is jegyzett darabokat produkáló építészeti csinálsi gyakorlatot

eredményezett, ám ebből hiányoztak a meglepetések, az útkeresések, a látványos kudarcok és még a látványos visszatérések. A korszakot meghatározó nagy nevekre gondolva úgy tűnik, mintha előre osztott szerepek mentén működtek volna az aktorok, ami persze kijelölte a fiatalok útját is: a siker záloga a szerep elsajátításában rejlett, amely jól nyomon követhető formálási hagyományt eredményezett a fiatalok részéről is az öregeket idéző házakkal. A fiatal építészeti csodája elmondása szerint abban áll, hogy már pusztán jelenlétének is lehet örülni, és nem szükséges azzal szemben elvárásokat támasztani. Mint azt kutatónk kiemelte: „Amennyiben még egy közös nevezőt kellene találni a *Testoszteoron*-sorozatban bemutatott irodák között, akkor az ez a bizonyos elvárásmentes öröm vagy izgalom lenne. Az új és a járatlan, a kísérlet és a felfedezés izgalma, amely éppúgy jellemző Szederkényi Lukácsra, mint a rendkívül érett – mondhatni már-már öreges :) – munkákkal jelentkező Gutowski Robertra.”

KOVÁCS ÓRS LEVENTE | SZÍNHÁZTÖRTÉNET

Kovács Órs Levente szociológus, történész, az MMA MMKI tudományos segédmunkatársa részéről az elmúlt fél évben színházművészeti, színháztörténeti témában szerkesztői-társzerkesztői közreműködésében jelent meg 2020 végén, 2021 elején az MMA Kiadó gondozásában a Harag György színházi rendező életművére fókuszáló kétkötetes kiadvány, amely kötetekre magazinunkban megjelent tanulmányában is utal (lásd 103. oldal). A színházművészeti területen végzett kutatásai – a doktori értekezésemhez kapcsolódó művészetfilozófiai terület mellett – döntően az említett Harag-életműhöz kapcsolódó színházi témákat (XX. századi erdélyi magyar színjátszás, erdélyi színházi műhelyek a XX. század második felében) érintették. A *Csupajáték*-projekt keretében különleges kutatási témaként került a látószögébe Paulini Béla színházművészeti – elsősorban rendezői, művészeti menedzseri – tevékenysége, ezzel a témával a közeljövőben részletesebben is foglalkozni szeretne.

WINDHAGER ÁKOS | ZENETÖRTÉNET

Windhager Ákos művelődéstörténész, az MMA MMKI tudományos munkatársa számára a tavasz szakmai kihívása közül a legemlékezetesebb a magyar konzervatív zeneesztétika feltárása volt. Korábban visszatérően foglalkozott a magyar zenekari estek műsorával, hogy feltérképezze a hazai szimfonikus kánont. Ebben a félévben megfordította a kutatás irányát, és az 1911 és 1941 közötti tudatos kánonteremtést vizsgálta. A korszak egyik meghatározó konzervatív szellemi központja, az MTA-val személyi átfedésben levő Kisfaludy Társaság 1911-ben kezdte kiosztani a Greguss Ágostonról elnevezett jutalmat a különböző művészeti területek (műkritika, festészet, színművészet, szobrászat, zene és műépítészet) kiemelkedő alkotóinak. A díjazottak között ismert személyeket látunk. A jutalmazott zeneművek között azonban – Dohnányi Rurália hungaricáján kívül – kevésbé, vagy egyáltalán nem játszott darabokat találunk: Hubay Jenő: *II. (1914) szimfónia*, Szendy Árpád: *Helikoni magyar szvit*, Bartók Béla: *I. magyar szvit* és Visky János: *Enigma*. Kutatóknak sikerült feltárni az egykori kánon alapelveit. Jellemző a magukat konzervatívoknak tartó bírálókra, hogy lelkesen követték a számukra érthetetlen Bartókot, de az is, hogy tartottak Kodálytól.

Dokumentációs Központ és Szakkönyvtár

A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet Dokumentációs Központ és Szakkönyvtár szeptembertől megújult szolgáltatásokkal várja az olvasóit.

A könyvtári szolgáltatások átalakítását új szemlélettel és innovatív fejlesztésekkel kezdtük meg ez év áprilisában. A könyvtári struktúra és a szolgáltatások megreformálásáról körvonalazódott egy többlépcsős projektterv, amely eredményeként közép- és hosszú távon egy országosan ismert és elismert nyilvános szakkönyvtár nő majd ki, amely a működési szabályozókban meghatározott feladatain túl a jövő várható kihívásainak is képes lesz kreatívan és rugalmasan meg-

felelni. A szakkönyvtár tanulásra, kutatásra, valamint művészeti és kulturális életre lehetőséget biztosító közösségi térként fog működni.

A teljességre törekedve gyűjtjük, feldolgozzuk és szolgáltatjuk a Magyarországon megjelent magyar és egyetemes, valamint a külföldön megjelent magyar vonatkozású művészetelméleti és művészetmódszertani dokumentumokat, az MMA mindenkor alapszabályában meghatározott tagozatainak szakterületi megoszlását figyelembe véve. Továbbá megőrizzük, feltárjuk és szolgáltatjuk az MMA történetével, működésével és az MMA akadémikusaival kapcsolatos nyomtatott és AV-dokumentumokat.

A TERVEKRŐL RÖVIDEN

Az olvasói igényeket és kéréseket figyelembe véve terveink között szerepel a különböző típusú felhasználói képzések (pl. MTMT-használat) szervezése és megtartása. Megújul az IT-szolgáltatásunk köre, az eddigi wifihasználat mellett a könyvtárban nyomtatási, szkennelési és fénymásolási lehetőségekkel várjuk az olvasóinkat. Terveink szerint egyre nagyobb szerepet kapnak az online szolgáltatások. Saját digitalizálási tevékenységbe kezdünk, a munkafolyamatok során létrejött elektronikus dokumentumokat gyűjteményekbe rendezve tesszük elérhetővé minden érdeklődő számára a honlapunkon. Szakkönyvtárunk a tágabb szervezet, a kutatói szakmai közösség szerves részét fogja képezni, ahol a kutatástámogatásnak, a kikapcsolódásnak és a szélesebb közönséget bevonó programoknak ugyanúgy helyet adunk, ahogyan a művészeti kutató- és alkotó közösségek találkozóinak.

ELÉRHETŐSÉG

A MMA MMKI szakkönyvtára két helyen is megtalálható:

- A Hild-villában a Budakeszi út 38. szám alatt kereshető fel, a látogatáshoz előzetes bejelentkezés szükséges telefonon keresztül vagy e-mailben.

Telefon: (+36-30) 229-9494

- A Pesti Vigadó könyvtára az érdeklődők számára a Vigadó tér 2. szám alatt a földszinten található.

Telefon: (+36-30) 936-0987

E-mail: konyvtar@mma-mmki.hu

A konferencia arra tesz kísérletet, hogy a meghívott előadókkal felvázolja a magyar művészeti szakkönyvtárak korszerű eredményeit. Felkértük a művészeti (képzőművészet, építőművészet, film- és fotóművészet, iparművészet, irodalom, népművészet, művészetelmélet, színházművészet, zeneművészet) szakkönyvtárak vezetőit, mutassák be fejlesztéseiket, innovatív ötleteiket, a kapcsolódó szolgáltatásaikat, eredményeiket, illetve mondják el a véleményüket, osszák meg a tapasztalataikat a meghívott vendégekkel. A konferencia nem titkolt célja, hogy a művészeti területen elszórtan működő könyvtárak szakembereit közel hozza egymáshoz határainkon belül.

A távolabbi célunk, hogy a határainkon túli művészeti szakkönyvtárak könyvtárosait is bevonjuk a beszélgetéseinkbe. Konferenciánk három szekcióból áll: az első szekcióban többek között az EMMI (Szóllás Péter), az OSZK (Rózsa Dávid) és a PIM (Bánki Zsolt István) szakemberei köszöntik az egybegyűlteket, és mutatják be a művészeti szakkönyvtárak pályázati forrásait. Hallhatunk még előadást a Széchényi Könyvtár művészeti gyűjteményeiről és a Névtér lehetőségeiről is. A második és a harmadik szekcióban a művészeti szakemberek, a könyvtár vezetői és művészeti pedagógusok mutatják be új szolgáltatásaikat és mondják el a tapasztalataikat.

Időpont: 2021. okt. 6., 10.00

Helyszín: Pesti Vigadó, a Magyar Művészeti Akadémia székháza (1052 Budapest, Vigadó tér 2.)

 A konferenciát élőben közvetítjük YouTube-csatornánkon: @mmammki

 Kérjük, részvételi szándékát honlapunkon jelezze: mma-mmki.hu

Impresszum

A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet félévente megjelenő összművészeti kiadványa.

Felelős kiadó: dr. habil. Kocsis Miklós
Szerkesztők: Bognár-Borbély Réka, Kecskés Noémi, Tömösvári Noémi
Képszerkesztő: Sándor Emese
Tervezőszerkesztő: Sejben Richárd
Szerkesztőségi asszisztens: Csapó Dorka Kata
Korrektor: Angyal István

A borítón Erős Apolka MMA-ösztöndíjasunk *Büszkeség* című műtárgya látható.
Anyag/technika: kompozit,
méret: 22cm×17,5cm×17cm, 2020.
Fotó: Erős Apolka

Ösztöndíjas plakáton szereplő képek balról jobbra,
felülről lefelé haéadva:
Orr András, Verebics Katalin, Antal Malvina

A kiadványban közölt szövegek és fotók szerzői
jogvédelem alatt állnak.

Az MMA, az MMA Művészetelméleti és Módszertani
Kutatóintézet, a Pesti Vigadó, a Műcsarnok,
a Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi
Dokumentációs Központ programjairól, valamint
az MMA Kiadóról naprakészen tájékozódhatnak
az intézmények honlapjain (www.mma.hu;
www.mma-mmki.hu; www.vigado.hu;
www.mucsarnok.hu; www.memmdk.hu;
www.mmakiado.hu), illetve közösségi oldalain.

Elérhetőségeink:

Hild-villa, az MMA MMKI székháza
1121 Budapest, Budakeszi út 38.

mma-mmki.hu

facebook.com/mmammki

instagram.com/mma_mmki

MMA MMKI

rendezveny@mma-mmki.hu

Kiemelt
partnereink:

Művészeti alkotómunkát támogató ösztöndíjpályázat

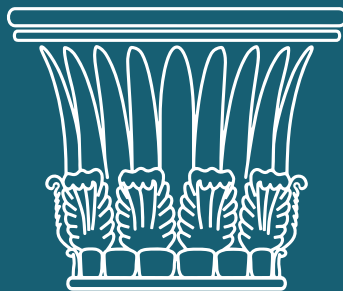
TEHETSÉGGAZONOSÍTÁS | KIVÁLASZTÁS SZAKMAI MENTORÁLÁSI RENDSZER

300 KIEMELKEDŐ TEHETSÉGGEL BÍRÓ MMA MŰVÉSZETI ÖSZTÖNDÍJAS
IMMÁR 150 LEZAJLOTT ÖSZTÖNDÍJAS TALÁLKOZÓ
TÖBB MINT 3500 HÍR, ESEMÉNY ÖSZTÖNDÍJASOKTÓL
HA TEHETSÉGE KIBONTAKOZTATÁSÁHOZ TÁMOGATÁSRA VAN SZÜKSÉGE,
JELENTKEZZEN A MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA EGYEDÜLÁLLÓ,
HÁROMÉVES MŰVÉSZETI ÖSZTÖNDÍJPROGRAMJÁRA!

A KÖVETKEZŐ JELENTKEZÉSI IDŐSZAK: 2022. TAVASZ

osztondij.mma-mmki.hu

MMA•MMKi
